

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE TÜRKİYE’NİN SUALTI KÜLTÜREL
MİRAS KORUMA POLİTİKALARI: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU
TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI MODELİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YILDIRAY MEYDAN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. OĞUZ DİKER

ÇANAKKALE – 2025

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE TÜRKİYE’NİN SUALTI KÜLTÜREL
MİRAS KORUMA POLİTİKALARI: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU
TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI MODELİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YILDIRAY MEYDAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. OĞUZ DİKER

ÇANAKKALE – 2025

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yıldıray MEYDAN tarafından Doç. Dr. Oğuz DİKER yönetiminde hazırlanan ve 31/01/2025 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Sualtı Kültürel Mirası ve Türkiye’nin Sualtı Kültürel Miras Koruma Politikaları: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Modeli**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Disiplinlerarası Kültürel Miras Yönetimi Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Oğuz DİKER

(Danışman)

Prof. Dr. Duran CANKÜL

Doç. Dr. Bilge ÇAVUŞGİL KÖSE

.....

.....

.....

Tez No : 10699432

Tez Savunma Tarihi : 31/01/2025

.....
Prof. Dr. Melis ULU DOĞRU

Enstitü Müdürü

... / ... / 20...

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Yıldıray MEYDAN

31/01/2025

TEŞEKKÜR

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan, yol gösteren kültürel miras değerlerinin korunması ve yönetilmesinde kıymetli çalışmaları ile bu alana her zaman sahip çıkan değerli hocam Doç. Dr. Oğuz Diker’e danışmanlığı için teşekkürlerimi sunarım.

Kültürel miras; benliğimizi her zaman ayakta tutan, bizi biz yapan geçmişe ışık tutan geleceğe yön veren toplumumuzdaki değerlerimizdir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı projesini “Bilinmeyen kimse koruyamaz” mottosuyla başlatan, Birinci Dünya Savaşından kalma sualtı kültürel mirasa sahip çıkan, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığına, çalışmamda her zaman desteğini esirgemeyen başta Tarihi Alan Başkanı Sayın İsmail Kaşdemir olmak üzere ÇATAB yöneticileri, Yusuf Kartal’a ve çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın her anında olduğu gibi tez çalışmam süresince yanımda olan bana her zaman destek olan sevgili eşim Özlem Meydan’a kızlarım Miray ve Ela’ya sonsuz sevgilerimi sunarım.

Yıldıray MEYDAN

Çanakkale, Ocak 2025

ÖZET

SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE TÜRKİYE’NİN SUALTI KÜLTÜREL MİRAS KORUMA POLİTİKALARI: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI MODELİ

Yıldıray MEYDAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Kültürel Miras Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Oğuz DİKER

31/01/2025, 115

Bu tez, Türkiye’nin sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik mevcut politikaları ve uygulamaları incelemekte ve bu alandaki stratejik gelişmeleri ele almaktadır. Özellikle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı (ÇATAB) modeli üzerinden bir değerlendirme yapılarak, bu modelin Türkiye’nin sualtı kültürel mirası koruma çabalarına nasıl katkı sağladığı ortaya konmuştur. Çalışma, sualtı kültürel mirasının yalnızca arkeolojik ve tarihî değerlerinin korunmasının değil, aynı zamanda çevresel, turistik ve bilimsel açıdan da değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Gelibolu Yarımadası’ndaki sualtı kültürel miras alanları, bölgedeki tarihî batıklar ve diğer sualtı yapılarının korunmasını sağlarken aynı zamanda bölge turizmine mütevazı katkılar sunmaktadır. Dalış turizmi, sualtı mirasının keşfi için cazip bir alan hâline gelmiş ve bu sayede bölge ekonomisi de canlanmıştır. Bunun yanı sıra, bu çalışmaların bilimsel araştırmalar açısından da büyük bir potansiyel taşıdığı söylenebilir. Uluslararası iş birlikleri sayesinde sualtı arkeolojisi alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş, bilimsel bilgi alışverişi desteklenmiştir.

Tez, UNESCO’nun 2001 yılında kabul ettiği Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’nin Türkiye açısından ne derece etkili bir hukuki çerçeve sunduğunu tartışmakta, ancak yasa dışı kazılar ve iklim değişikliği gibi küresel tehditlerin bu alandaki koruma çabalarını zorlaştırdığını belirtmektedir. Çalışma, teknolojik yeniliklerin ve sürdürülebilir koruma stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanmasının bu alandaki eksiklikleri gidermek açısından kritik olduğunu savunmaktadır.

Bütüncül olarak ise bu çalışma, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasının korunması, yalnızca geçmişin izlerini gelecek nesillere aktarmakla kalmamakta, aynı zamanda ulusal ve uluslararası çapta kültürel ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. ÇATAB modeli, bu bağlamda uluslararası bir örnek teşkil etmekte ve Türkiye'nin bu alandaki koruma politikalarına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sualtı Kültürel Mirası, ÇATAB, Kültürel Mirasın Korunması, Çanakkale Savaşları, Gelibolu Tarihi Alanı

ABSTRACT

UNDERWATER CULTURAL HERITAGE AND TÜRKİYE’S UNDERWATER CULTURAL HERITAGE PROTECTION POLICIES: THE GALLIPOLI HISTORICAL SITE PRESIDENCY MODEL OF THE CANAKKALE BATTLES

Yıldıray MEYDAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Department of Interdisciplinary Cultural Heritage Management Master’s Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Oğuz DİKER

31/01/2025, 115

This thesis examines the existing policies and practices for the protection of Türkiye’s underwater cultural heritage and discusses strategic developments in this field. In particular, it evaluates the model of the Gallipoli Historic Area Presidency (ÇATAB) and demonstrates how this model contributes to Türkiye’s efforts in preserving underwater cultural heritage. The study emphasizes that underwater cultural heritage should not only be preserved for its archaeological and historical values but also be considered in terms of environmental, touristic, and scientific aspects.

The underwater cultural heritage sites in the Gallipoli Peninsula contribute to the preservation of historical shipwrecks and other underwater structures in the region while also providing modest benefits to local tourism. Diving tourism has become an attractive sector for the exploration of underwater heritage, thereby revitalizing the regional economy. Furthermore, these efforts hold significant potential for scientific research. Through international collaborations, substantial progress has been made in the field of underwater archaeology, facilitating the exchange of scientific knowledge.

The thesis discusses the effectiveness of the legal framework provided by UNESCO’s 2001 Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage for Türkiye. However, it also highlights global threats such as illegal excavations and climate change, which hinder conservation efforts in this field. The study argues that the effective implementation of technological innovations and sustainable conservation strategies is crucial in addressing these challenges.

Overall, this study asserts that the protection of Türkiye’s underwater cultural heritage not only ensures the transmission of historical traces to future generations but also provides cultural and economic benefits on both national and international scales. The ÇATAB model serves as an international example in this regard and sheds light on Türkiye’s conservation policies in this field.

Keywords: Underwater Cultural Heritage, ÇATAB, Protection of Cultural Heritage, Çanakkale Wars, Gallipoli Historical Site

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
RESİMLER DİZİNİ	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

1.1. Tezin Temel Amacı ve Literatüre Katkısı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Soruları	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi	3
1.5. Tezin Kapsamı	4

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA STRATEJİLERİ

6

2.1. Kültürel Mirasın Tanımı ve Önemi	6
2.1.1. Somut Kültürel Miras ve Korumanın Önemi	7
2.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Geleceğe Taşınması	8
2.2. Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetilmesi	12
2.2.1. Etkili Koruma Stratejileri ve Yöntemleri	12
2.2.2. Koruma Çabalarında İş Birliği ve Koordinasyon	15

2.2.3. Teknolojinin Koruma Süreçlerine Entegrasyonu	16
2.2.4. Finansal Kaynaklar, Sürdürülebilirlik ve Destek Modelleri.....	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE KORUMA STRATEJİLERİ

19

3.1. Sualtı Kültürel Mirası	19
3.1.1. Batık Gemi Kalıntıları	20
3.1.2. Antik Limanlar ve Deniz Ticareti.....	21
3.1.3. Arkeolojik Kalıntılar ve Sualtı Toprakları	22
3.1.4. Sualtı Mağaraları ve Ritüeller	23
3.1.5. Çevresel Koruma ve Sürdürülebilirlik.....	23
3.1.6. Teknolojik İlerlemeler ve Sualtı Arkeolojisi.....	24
3.1.7. Küresel İş Birliği ve Uluslararası Protokoller	25
3.2. Sualtı Kültürel Mirasın Önemi	25
3.3. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Mevzuatı.....	26
3.4. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Yönetim Politikaları Alanı	31
3.5. Dünyada Sualtı Kültürel Mirası Koruma Yönetim Politikaları Alanı.....	32
3.6. Türkiye’de Sualtı Kültürel Miras Koruma Yönetim Politikaları Alanı.....	36
3.7. Türkiye’nin Sualtı Kültürel Miras Koruma Yönetim Politikaları Alanının Geleceği..	39
3.7.1. Teknolojik Yenilikler ve Dijitalleşme	40
3.7.2. Uluslararası İş Birliği ve Projeler	40
3.7.3. Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları	40
3.7.4. Yasal Düzenlemeler ve Koruma Politikaları	41
3.7.5. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Faktörler	41
3.8. Sualtı Kültürel Mirası Korumada Sualtı Parklarının Önemi	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE TÜRKİYE’NİN SUALTI KÜLTÜREL MİRAS KORUMA POLİTİKALARI: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI MODELİ

43

4.1. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kuruluş Kanunu ve Temel Faaliyetleri	43
--	----

4.2. ÇATAB Stratejik Planı	46
4.3. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi Tarihsel Süreci	48
4.4. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesinin Amacı ve Planları.....	52
4.5. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Tanıtımı ve İçeriği.....	54
4.6. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkına Katılmamış Birinci Dünya Savaşı Batıkları ve Diğer Batıklar	56
4.7. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları	67
4.8. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin Etkileri	87
4.9. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modeline Yönelik SWOT Analizi	90
4.9.1. Güçlü Yönler	91
4.9.2. Zayıf Yönler	94
4.9.3. Fırsatlar	95
4.9.4. Tehditler	98

BEŞİNCİ BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER

101

5.1. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Çalışmalarının Değerlendirilmesi ve Mevcut Durum Analizi	101
5.2. Literatür Açısından Değerlendirme	104
5.3. Koruma Açısından Değerlendirme	104
5.4. Kültürel Miras Yönetimi Açısından Değerlendirme	105
KAYNAKÇA	106
EKLER	I
EK 1. ÇATAB Belgelerinin Kullanım İzni	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
ÇATAB	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı
GMKA	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
m	Metre
m ²	Metrekare
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜBİTAK MAM	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi
UCH	Underwater Cultural Heritage (Sualtı Kültürel Miras)
NOAA	National Oceanic and Atmospheric Administration (Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1.	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alanı.....	44
Şekil 2.	1/25.000 Tarihi Alan Planı.....	50

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1.	Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin SWOT Analizi.....	91

RESİMLER DİZİNİ

Resim No	Resim Adı	Sayfa No
Resim 1.	Batıkta Yürütülen Belgeleme ve Envanter Çalışması.....	51
Resim 2.	Mühimmatların Etiketlenerek Envantere Alınması	52
Resim 3.	H.M.S. Goliath Savaş Gemisi Batığı	57
Resim 4.	Alman Torpido Gemisi	58
Resim 5.	TCG Atılay Denizaltısı	59
Resim 6.	Bouvet Savaş Gemisi	60
Resim 7.	Carthage Batığı (1).....	61
Resim 8.	Carthage Batığı (2).....	61
Resim 9.	HMS Irresistible.....	62
Resim 10.	HMS Triumph.....	63
Resim 11.	Midilli Kruvazörü (SMS Breslau)	64
Resim 12.	HMS Ocean.....	65
Resim 13.	AE2 Avustralya Denizaltısı	67
Resim 14.	Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları ve Diğer Batıklar.....	68
Resim 15.	Sualtı Panoramik Haritası (Kuzey Sektörü / Güney Sektörü)	69
Resim 16.	SS Milo Batığı	70
Resim 17.	Massena Batığı.....	71
Resim 18.	Saghalien Batığı	72
Resim 19.	Vincenzo Florio Batığı.....	73
Resim 20.	Santa Maria Della Vittoria ve Vincenzo Florio Batığı Kalıntıları.....	74
Resim 21.	Tuzla Batığı.....	75
Resim 22.	HMS Louis Batığı.....	76
Resim 23.	Arıburnu Layter Batığı.....	77
Resim 24.	Bebek Kayalıkları Resifi Batığı	78
Resim 25.	HMS Majestic (1)	79
Resim 26.	HMS Majestic (2)	80
Resim 27.	Helles Barçları Batığı.....	81
Resim 28.	Lundy Batığı	82
Resim 29.	Arıburnu Barcı Batığı	83
Resim 30.	Küçükkemikli Barçları Batığı.....	84

Resim 31.	Denizaltı Mania Ağ1 Batığı.....	85
Resim 32.	HMS Triumph Batığı.....	86
Resim 33.	Franco Batığı.....	87

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sualtı kültürel mirası, insanlığın tarih boyunca denizler, göller ve diğer su altı ortamlarında bıraktığı hem maddi hem de manevi unsurları kapsayan özel bir miras türüdür. Bu miras, gemi batıkları, antik liman kalıntıları, sualtı mağaraları ve arkeolojik alanlar gibi çeşitli kalıntıları içerir. Uluslararası hukuk açısından ele alındığında sualtı kültürel mirası, UNESCO'nun 2001 yılında kabul ettiği Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu sözleşmeye göre, en az yüz yıldır tamamen ya da kısmen su altında bulunan, kültürel, tarihsel veya arkeolojik öneme sahip tüm kalıntılar bu kapsamda değerlendirilmektedir (UNESCO, 2001). Ancak sualtı kültürel mirası sadece maddi kalıntılardan ibaret değildir; aynı zamanda insanlık tarihindeki kültürel etkileşimlerin izlerini ve doğanın evrimine dair önemli bilgileri de içinde barındırır. Bu mirasın korunması, sadece bugünkü toplumlar için değil, gelecekteki nesiller için de büyük bir tarihsel sorumluluğu beraberinde getirmektedir. Bu amaçla yapılan çalışmalar hususunda Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın (ÇATAB) çalışmalarının bir model olarak neler arz ettiği, bu tez boyunca anlaşılmaya çalışılacaktır.

1.1. Tezin Temel Amacı ve Literatüre Katkısı

Deniz, göl ve nehirler bütün uygarlıklar için medeniyet olarak ele alınmıştır. Bu sadece biyolojik sistemlerde önemli bir unsur olmasının yanı sıra bünyesinde birçok gizemi de barındırır. Denizler, göller ve nehirler, altında korunmuş olan tarihî ve arkeolojik birçok kalıntının yanı sıra kültürel peyzaj unsurunu barındırmaktadır. Bu unsurların tamamı sualtı kültürel mirası olarak ifade edilmektedir.

Bu tez çalışmasının ana amacı, kültürel mirasın önemli türlerinden olan sualtı kültür mirası kavramını, koruma politikaları ile dünyadaki örneklerini ortaya koyarak, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma örneklerini ve mevcut uygulamaları ne kadar etkili olduğunu değerlendirmektir. Bu temel amacın yanında çalışma kapsamında Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından geliştirilen sualtı kültürel mirası koruma modeli incelenerek Türkiye'nin bu mirası sürdürülebilirlik çerçevesinde nasıl koruduğu ve

uluslararası standartlara ne derece uyum sağladığı analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu araştırma, sualtı kültürel mirasının korunması ve yönetilmesi konusunda literatüre bilimsel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Tezin literatüre en önemli katkısı ise ÇATAB modelinin uluslararası normlar ışığında ele alınması olacaktır. Bu modelin, diğer ülkelerdeki uygulamalarla karşılaştırılması ve Türkiye'nin bu alandaki ilerlemeleri, literatürdeki önemli bir eksikliği giderecektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Sualtı kültürel mirasının korunması sadece arkeolojik bir sorumluluk değil, aynı zamanda kültürel bir zorunluluktur. Türkiye hem stratejik coğrafi konumu hem de zengin tarihi nedeniyle birçok önemli sualtı kültürel miras alanına ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı Gelibolu Yarımadası, bu alandaki koruma çalışmalarının ön plana çıktığı önemli bir bölgedir. Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma yönündeki çabaları, ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekmektedir. UNESCO'nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ne uyum sağlanması ve bu alandaki ulusal politikaların geliştirilmesi, sürdürülebilir bir koruma için büyük bir önem taşımaktadır. Bu tez, Türkiye'nin mevcut koruma politikalarının ne derece etkili olduğunu irdeleyerek literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Ayrıca Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Sualtı Parkı konusunda yapılan ilk tez olma özelliği taşıyan bu çalışma, ortaya konulan bilgilerle literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

1.3. Araştırmanın Soruları

Çalışma, Türkiye'deki sualtı kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilir yönetimi konusundaki temel sorunları derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Sualtı kültür mirası nedir? Sualtı kültürel mirasının korunmasında hangi stratejiler izlenmektedir?

2. Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma politikaları, uluslararası standartlar ve UNESCO'nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi çerçevesinde ne kadar etkilidir?

3. Türkiye'de sualtı kültür mirasının durumu nedir? Koruma politikalarının uygulamaları nasıldır?

4. ÇATAB tarafından geliştirilen koruma modeli, Türkiye'deki sualtı kültürel mirasını sürdürülebilir bir şekilde koruma sürecinde nasıl bir rol üstlenmektedir?

5. Türkiye'de sualtı kültürel mirasını koruma politikalarının daha etkili hale getirilmesi için hangi stratejik adımlar atılmalıdır?

Bu sorular, sualtı kültürel mirasının korunmasında mevcut politikaların etkinliğini değerlendirmenin yanı sıra, çevresel tehditler ve gelecekte uygulanabilecek sürdürülebilirlik stratejileri üzerinde de duracaktır. Araştırmanın temel hedefi, Türkiye'deki çalışmaların daha ileriye taşınmasına katkıda bulunmaktır

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma politikalarını ve bu politikaların nasıl uygulandığını değerlendirmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma süreci literatür taramasına, ulusal ve uluslararası düzenlemelerin incelenmesine ve sahada gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Özellikle UNESCO'nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi ve Türkiye'de yürürlükte olan yasal çerçeveler, bu çalışmanın temel referanslarını oluşturmaktadır. Çalışma nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemini içermektedir. Sualtı kültürel mirası, koruma politikaları, mevzuata yönelik ikincil kaynaklardan elde edilen yine nitel araştırma tekniklerinden derleme vasıtasıyla düzenli şekilde bir araya getirilmiştir.

Araştırma yönteminin izlediği adımlar şu şekildedir:

1. Literatür Taraması: Sualtı kültürel mirasının korunmasına ilişkin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda UNESCO'nun ilgili sözleşmeleri, bilimsel makaleler, raporlar ve Türkiye'deki mevzuatlar dikkate alınmıştır.

2. Yasal Düzenlemelerin İncelenmesi: Türkiye’de sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik mevcut yasal düzenlemeler, özellikle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından geliştirilen model ele alınarak analiz edilmiştir. Uluslararası normlar ve Türkiye’deki politikalar karşılaştırılmış, uyum ve eksiklikler değerlendirilmiştir.

3. Derleme: Toplanan veriler, betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz, mevcut koruma stratejilerinin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Türkiye’nin sualtı kültürel mirası koruma politikalarının nasıl geliştirilebileceğine dair öneriler sunulmuştur.

Bu nitel araştırma yöntemi, sualtı kültürel mirasını korumaya yönelik politikaları derinlemesine inceleme ve bu alandaki eksiklikleri tespit etme imkânı sunmaktadır. Araştırma, Türkiye’nin mevcut koruma durumu üzerinde eleştirel bir bakış açısı geliştirmekte ve eksik alanları belirleyerek bu konudaki literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma, sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik stratejileri ve uluslararası normları derinlemesine ele alırken literatür taraması ve yasal düzenlemelerin incelenmesi yoluyla kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

1.5. Tezin Kapsamı

Bu tez, Türkiye’nin sualtı kültürel mirasını korumaya yönelik politikalarını ve uygulamalarını geniş bir bakış açısıyla ele almaktadır. Tez, sualtı kültürel mirasının kavramsal tanımından başlayarak bu mirası korumaya yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirilen stratejileri incelemektedir. Özellikle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından uygulanan modelin derinlemesine analizi yapılacak ve bu modelin UNESCO’nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi ile uyumu değerlendirilecektir.

Tezin kapsamı şu başlıklar altında incelenmektedir:

1. Sualtı kültürel mirası / kavramsal çerçeve: Sualtı kültürel mirasının tanımı ve tarihsel arka planı ele alınarak, bu mirasın neden korunması gerektiği ve kültürel açıdan önemi vurgulanmaktadır.

2. Ulusal ve uluslararası koruma stratejileri: UNESCO'nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi temel alınarak sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik uluslararası stratejiler ve bu sözleşmeye taraf olmayan Türkiye'nin bu stratejilere uyumu incelenmiştir. Türkiye'deki mevcut yasalar ve koruma uygulamaları bu bağlamda analiz edilmiştir.

3. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Modeli: Tezin odak noktası olan ÇATAB modelinin ayrıntılı bir incelemesi yapılmış, Türkiye'deki sualtı kültürel mirasını koruma stratejileriyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Modelin sürdürülebilirlik ve etkinlik açısından oynadığı rol de ele alınmıştır.

4. Geleceğe yönelik öneriler: Tez, Türkiye'deki sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik eksiklikleri belirleyerek gelecekte uygulanabilecek politika ve stratejilere ilişkin önerilerde bulunmaktadır. İklim değişikliği ve yasa dışı kazılar gibi tehditlere karşı alınabilecek önlemler tartışılmıştır.

Bu çalışma, sualtı kültürel mirasının korunması ve yönetimi konusunda Türkiye'nin mevcut politikalarını değerlendirerek literatüre hem kavramsal hem de pratik açıdan önemli bir katkı yapmayı hedeflemektedir. Tez, sualtı kültürel mirasının tanımı ve önemine giriş yaparak bu mirasın korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası koruma stratejilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası sualtı kültürel mirası koruma mevzuatları da titizlikle incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA STRATEJİLERİ

Bu bölümde, kültürel miras kavramı somut ve somut olmayan kültürel miras alt başlıklarıyla ele alınmakta; korunmasına yönelik stratejiler kapsamında koruma ve restorasyon, belgeleme ve arşivleme, eğitim ve bilinçlendirme, yasal düzenlemeler ve politikalar, koordinasyon ve iş birliği, teknolojinin rolü, finansman ve sürdürülebilirlik konuları incelenmektedir.

2.1. Kültürel Mirasın Tanımı ve Önemi

Kültürel miras, insanlık tarihinden gelen ve toplumların ortak değerleri, inançları, gelenekleri, sanat eserleri ile dil, mimari yapılar ve diğer kültürel unsurlarını içeren zengin bir miras koleksiyonudur. Tanım olarak ise kültürel miras; Geçmişten miras alınan ve farklı niteliklerle geleceğe aktarılmak istenen, fiziksel varlık olan ve insanlar tarafından oluşturulmuş her türlü üretim ile bir topluluğa ait değerler bütünü (Can, 2009: 1) olarak ifade edilebilir.

Bir toplumun veya bir topluluğun geçmişten günümüze aktardığı, koruduğu ve değer verdiği, o toplum için veya insanlık için kültürel, tarihsel, sanatsal, sosyal veya antropolojik değere sahip olarak kabul edilen maddi ve manevi unsurların tümü kültürel mirasın bir parçası olabilir. Bu miras, bir toplumun kimliğini, tarihini ve değerlerini yansıtan önemli unsurları içerir. Bu bakımdan; Kentler ve tarihi dokular, yapısal yapılar, arkeolojik alanlar ile dil, gelenek, dans, müzik ve ritüeller gibi somut olmayan ama yaşayan değerler, kültürel mirası oluşturur (Muşkara, 2017: 90). Bu unsurların yanı sıra, gerek soyut gerek somut olarak el yazmaları, geleneksel danslar, folklorik müzikler, geleneksel el sanatları, mimari yapılar, antik kalıntılar, dini ve dini olmayan ritüeller, sanat eserleri, gelenekler, sözlü gelenekler, danslar, müzikler, zanaat becerileri, festivaller, dini inançlar, kuşaktan kuşağa aktarılan hikayeler, efsaneler, mitler gibi çeşitli öğeler de kültürel mirasın bir parçası sayılmakta olup gerek toplumlar için gerek insanlık için aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

Kültürel miras, bir toplumun kimlik ve kolektif hafızasının korunmasında kritik bir rol oynar. Zira bir toplumun kimliğini oluşturan ve bu toplumun geçmişiyle olan bağı

güçlendiren bir araçtır. Aynı zamanda, farklı kültürler arasında anlayışı artırabilir, insanların geçmişlerini anlamalarına ve birbirlerini daha iyi tanımalarına yardımcı olabilir. Doğal olarak kültürel mirasın korunması, gelecek nesillere bu zenginlikleri aktarmak için kritik öneme sahiptir: Küreselleşen dünyanın sosyo-ekonomik yapısı, güçlü teknoloji ve iletişim sistemleriyle birlikte, kültürel mirasın korunması, kültürel zenginliğin ve çeşitliliğin gelecek nesillere aktarılması perspektifidir (Muşkara, 2017: 89).

Kültürel miras varoluşları, araştırmacılar tarafından dört ana kategoride incelenmektedir: somut kültürel miraslar, somut olmayan kültürel miraslar, sualtı kültürel oluşumlar ve doğal kültürel miraslar. Bununla birlikte, somut kültürel miraslar kendi içinde taşınır ve taşınmaz kültürel miras olarak iki alt kategoriye ayrılmaktadır (Ünsal ve Pulhan, 2012: 34).

Kültürel miras, sadece fiziksel varlıklardan ibaret değildir. Somut ve somut olmayan olmak üzere iki ana kategori altında incelenir:

2.1.1. Somut Kültürel Miras ve Korumanın Önemi

Somut kültürel miraslar, fiziksel varlık olan ve dokunulabilir nesnelerden oluşur. Bu kategori, tarihi yapılar, eserler, arkeolojik alanlar, el sanatı ürünleri, giysiler, müzik aletleri ve diğer maddi kültürel öğelerden oluşur (Can, 2009: 1). Bu varlıklar, belirli bir zaman dilimine ait izleri taşır ve genellikle görsel olarak algılanabilirler. Dolayısıyla geçmişin fiziksel izlerini taşıyarak tarihî süreçlerin anlaşılmasına katkıda bulunur. Maddi kültürel miras, toplumsal dokuda belirgin bir etkiye sahip olmanın yanı sıra kimlik ve aidiyet duygusunu teşvik etmenin yanı sıra önemli bir ekonomik rol oynayabilir. Tarihi yerler ve kültürel cazibe merkezleri turistleri ve ziyaretçileri cezbederek yerel ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan finansal akışlar oluştururlar.

Korunmaları ise restorasyon, koruma altına alma ve belgeleme gibi fiziksel müdahaleleri gerektirdiği gibi çevresel zararlardan ve insan etkisinden korunması için etkili stratejiler bulmayı da gerektirir. Koruma protokolleri ve modern teknolojiler, bu mirasın bütünlüğünü sağlamada kritik bir rol oynar, bunlar sayesinde eğitim ve araştırma amaçlarıyla erişilebilir ve incelenebilirler. Kültürel mirasın korunmasına dair; Günay (2007: 2), maddi kültür varlıklarının korunmasının, bu birimlerin taşınması veya taşınmaz olmasının

gerçekleştirilmesine göre ele alındığını belirtmektedir. Ayrıca, taşınır kültür varlıklarını arkeolojik ve etnografik olmak üzere iki kategoriye ayrılabilceğini ifade etmektedir. Koruma yolları hakkında şu başlıkları sıralar: “kent koruma”, “mimari koruma”, “bakım, basit onarım (temizleme)”, “esaslı onarım (sağlamlaştırma, consolidation)”, “bütünleme (reintegrasyon)”, “yenileme-renovasyon / Yeniden Kullanım-Rehabilitasyon / Canlandırma”, “yeniden yapma (rekonstrüksiyon)”, “peyzaj koruma”, “arkeolojik alanların (sit) koruması”.

2.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Geleceğe Taşınması

Somut olmayan kültürel miras terimi, özellikle UNESCO’nun kültürel mirasın korunması konusundaki çalışmalarıyla doğmuş ve giderek yaygınlaşmıştır. Bu terimin kökeni, 1972’de kabul edilen Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde tanımlanan kültürel mirasın sadece somut öğelerini içermesiyle ilişkilidir. Ancak, 2003’te Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin hazırlık aşamasında bu kavramın ortaya çıkması, terimin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

UNESCO’nun belgelerinde zaman içinde folklor, popüler ve geleneksel kültür, maddi olmayan miras ve sözlü ile somut olmayan kültürel miras gibi terimler kullanılmıştır (Oğuz, 2013: 5-6). Ancak, 2002-2003’teki hükümetler arası uzmanlar toplantılarında korunması gereken alanı en iyi şekilde ifade edecek terimin ‘somut olmayan kültürel miras’ olduğu sonucuna varılmıştır. Nihayet, “Somut olmayan” sınıflandırmaların kullanımı, UNESCO’nun “nesne” odaklı kültürel miras tanımlamalarına ve koruma uygulamalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2013: 10).

Kanun’da, somut olmayan kültürel miras kavramı, sözlü kültür ortamlarında halk tarafından yaratılan, dolayısıyla da halkbilimi araştırmalarına dahil olan, sözlü geleneğin parçası durumundaki geleneklere odaklanır ve Gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar ile el sanatları geleneği gibi kültürel ürünler ve bunların üretim süreçlerini içerir (5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Genel Tebliği, 2009). Bu haliyle somut olmayan kültürel miras, daha soyut ve dokunulamayan kültürel unsurları ifade eder. Sonuç olarak bunların geleneksel bilgi ve uygulamalar, dil ve dil kullanımı, ritüeller, danslar, müzikler, halk hikayeleri, mitler, görenekler, festivaller gibi yaşayan kültürel ifadeleri içerdiği

değerlendirilebilir ve bir toplumun kimliğini, anlamını ve kolektif hafızasını biçimlendirir: Bu unsurlar, bir ulusun veya ülkenin kültürel anlamında, ileriye dönük ve destekleyici ilerlemeleridir. Aynı zamanda, bir ulusun veya ülkenin ‘diğer’ veya ‘öteki’ olarak gördüğü ülkelerin ya da ülkelerin karşısında farklılığını ve olanları belgelemektedir. Bugünün, kültür tanımının kapsamına giren tüm ulusal yaratıları, elde edilebilirler ve maddi varlıkları ifade etmektedir (Arslan, 2006: 712). Dolayısıyla somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültürel ifadenin devamlılığını sağlamak ve toplumların kültürel zenginliğini sürdürmek açısından kritiktir. Bunların korunması, aktarılması ve yaşatılması genellikle sözlü iletişim, eğitim, performans sanatları ve toplumsal uygulamalar yoluyla gerçekleşir. Maddi olmayan kültürel miras, esas olarak topluluğun etkin katılımı ve uygulaması yoluyla aktarılır. Kayıt tutma, belgeleme ve eğitim programları da dahil olmak üzere koruma programları, bu kültürel ifadelerin sürekliliğini ve canlılığını sağlamak ve soyu tükenmek veya kaybolmaktan korumak için önemlidir.

Yanı sıra, somut olmayan kültürel miras, belirli uygulamaların bir kültüre özgü olup olmadığıyla ilgili soruları gündeme getirmez. Toplumsal uyumu teşvik eder, bireylerin farklı topluluklara ait hissetmelerine ve genel toplumun bir parçası olduklarına inanmalarına yardımcı olur. Sadece kendi benzersizliği veya olağanüstü değeri için kültürel bir iyilik olarak değerlendirilmez. Topluluklarda yer alır ve gelenekleri, becerileri ve adetleri bilen ve bunları topluluğun geri kalanına, kuşaktan kuşağa veya başka topluluklara aktaran kişilere bağlıdır. Bunlar, sadece onu yaratan, sürdüren ve aktaran topluluklar, gruplar veya bireyler tarafından tanındığında “miras” olabilir; onların tanımı olmadan, hiç kimse, belirli bir ifadenin veya uygulamanın onların mirası olduğuna karar veremez (UNESCO, 2023).

Somut ve somut olmayan kültürel miras, birbirini tamamlayan ve bir arada var olan unsurlardır. Örneğin; Tarihi bir yapı malzemesi, somut hem de somut olmayan değerleri içerir. Bu malzemenin yok olup olmadığını yeniden, somut boyuttaki kültürel değer azalsa da temsil ettiği anılar ve anlamlarla somut olmayan kültürel değer varlığı devam eder (Petzet, 2003). Bu kavramların birlikte ele alınması, kültürel mirasın kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlar. Nihayet, korunup değerlendirilmeleri, toplum içinde karşılıklı anlayışa katkıda bulunur, farklılıklara saygı duyar ve kendi kültürel mirasının bilincinde ve içinde yer alan toplumların oluşumunu destekler. Maddi ve maddi olmayan kültürel miras, çağdaş toplumlar için önemli bir kaynaktır. Onların korunması ve değerlendirilmesi, sadece

kültürel kimliği ve belleği korumakla kalmaz, aynı zamanda bağlantılı, çeşitliliğe saygılı ve karşılıklı anlayışı teşvik eden bir dünya oluşturmaya da katkıda bulunur.

Kültürel mirasın korunması, geçmişin değerini anlama ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu içerir. Bu bağlamda, kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunması için etik ilkeler, hukuki çerçeveler ve koruma teknikleri geliştirilmelidir. UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar, kültürel mirasın korunması ve öneminin vurgulanması için çeşitli programlar yürütmektedir. Bu mirasın korunması, toplumların geçmişlerine saygı duymalarını ve bu mirası gelecek kuşaklara aktarmalarını sağlar. Nitekim bu maksatla UNESCO; Somut olmayan kültürel yaşamın önemi ve korunması konusunda, özellikle yeni nesillerin daha fazla bilinçlendirilmesi gereken göz önünde bulundurarak (...)” (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2020), Paris’teki toplantıda, 17 Ekim 2003’te, “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni kabul etmiştir.

UNESCO’nun yürüttüğü programlar; kültürel mirasın korunması ve öneminin vurgulanması için etkili platformlar oluşturur. Bu programlar aracılığıyla, dünya çapında mirasın korunması için standartlar belirlenir, miras alanları listelenir ve koruma projeleri desteklenir. Aynı zamanda, kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve toplumların mirasa olan bağlılığı konusunda farkındalık yaratılır. UNESCO programları, kültürel mirasın değerini vurgulayarak insanların kendi kültürel kimliklerini anlamalarını ve korumalarını teşvik eder. Ayrıca, farklı kültürler arasında anlayışı artırarak, kültürel çeşitliliğin ve mirasın zenginliğini vurgular.

UNESCO’nun bu çabaları, kültürel mirasın korunması ve öneminin daha geniş bir kitleye ulaştırılmasına, koruma çabalarının koordinasyonuna ve kültürel mirasın küresel bir miras olarak kabul edilmesine katkıda bulunur. Bu programlar, kültürel mirasın korunması için uluslararası iş birliğini teşvik eder ve kültürler arası diyalog ve anlayışı destekler. Bu bağlamda; Kültürel çeşitlilik, demokrasi, hoşgörü, sosyal adalet ve halklar ile kültürler arasında karşılıklı saygı çerçevelerini ve yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde barış ve güvenlik için vazgeçilmez bileşenleri olduğunu hatırlatır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2020).

UNESCO, Türkiye’de de çeşitli kültürel miras koruma ve geliştirme programları yürütmektedir. Bu programlar genellikle kültürel mirasın korunması, sürdürülebilirliği ve anlaşılması üzerine odaklanmaktadır. Koruma için genel olarak yapılan çalışmalar şöyledir:

Kültürel Mirasın Dijital Belgelenmesi: UNESCO'nun desteklediği dijital belgeleme projeleri aracılığıyla Türkiye'nin kültürel mirasının dijital ortama aktarılması ve arşivlenmesi sağlanmaktadır. Bu yol ve yöntem, mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını destekler (Nikonova ve Biryukova, 169-170).

Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Korunması: UNESCO'nun Türkiye'deki yerel ve ulusal düzeyde yürüttüğü programlar, kültürel mirasın sürdürülebilir korunmasını ve yönetilmesini hedefler. Bu programlar, genellikle yerel halkın katılımını teşvik eder ve koruma çabalarına destek sağlar (Deniz, 2022: 1204-1205).

Eğitim ve Farkındalık Programları: UNESCO'nun Türkiye'deki kültürel miras programları, eğitim faaliyetleri ve farkındalık kampanyaları da içerir. Bu tür programlar genellikle okullarda, müzelerde veya kamu etkinliklerinde kültürel mirasın önemini vurgular ve toplumun bu mirasa sahip çıkmasını teşvik eder (Deniz ve Avcı, 2023: 123-126).

Bu programlar, Türkiye'nin kültürel mirasını koruma ve geliştirme çabalarını destekler. UNESCO'nun Türkiye ofisi ve ilgili yerel kurumlar aracılığıyla yürütülen bu programlar, kültürel mirasın korunması, anlaşılması ve sürdürülebilirliği için önemli bir rol oynar. Kültürel mirasın korunması, maddi ve manevi unsurların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayarak bir toplumun kimliğini, geçmişini ve değerlerini sürdürmeyi amaçlar. Bu süreç, çeşitli disiplinlerin ve yöntemlerin bir araya gelerek uygulandığı kapsamlı bir yaklaşım gerektirir.

Öte yandan, kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi çeşitli zorluklarla karşılaşabilir. Bunlar arasında mirasın ticarileştirilmesi, doğal afetler, çevresel etkiler, insan etkisi, kentsel dönüşüm gibi faktörler yer alabilir. Tarihi çevrelerde kültürel mirasa yönelik olası tehditler ve afetler sonucu oluşan zarar ve kayıpların azaltılması, ayrıca kültürel mirasın korunmasını sağlamak amacıyla UNESCO, ICORP, ICOMOS, UNDRR ve ICCROM gibi kuruluşlar, dünya çapında sözleşmeler hazırlanmış, kongreler düzenlenmiş ve bildiriler yayınlanmıştır (Oktay vd., 2020: 305). Bu nedenle, kültürel mirasın korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli koruma önlemleri, yasal düzenlemeler ve kültürel mirasa sahip çıkma çabaları sürdürülmektedir.

Hari Srinivas (2015), başarılı bir miras koruma stratejisinin yerel mirasın değerini ve korunma ihtiyacını dikkate aldığını, farklı miras türleri arasında denge kurduğunu ve korumaya yönelik rollerle sorumlulukları tanımladığını belirtir. Ona göre, paydaş iş birliği,

risk değerlendirmesi ve izleme-değerlendirme sürdürülebilir bir miras koruma için önemlidir.

Ortaya çıkan çerçevede, koruma stratejileri ve restorasyon, koordinasyon, teknolojik imkânlar ve finansal yeterlilik ile bunun sürdürülebilirliği gibi hususlar önem arz eder.

2.2. Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetilmesi

Bu bölümde, kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar ele alınmaktadır. Koruma stratejileri kapsamında koruma ve restorasyon, belgeleme ve arşivleme, eğitim ve bilinçlendirme, yasal düzenlemeler ve politikalar, koruma çabalarının koordinasyonu, teknolojinin rolü ile finansman ve sürdürülebilirlik gibi alt başlıklar incelenerek kültürel mirasın fiziksel ve manevi bütünlüğünü sürdürülebilir şekilde koruma yöntemleri incelenmektedir.

2.2.1. Etkili Koruma Stratejileri ve Yöntemleri

Kültürel mirasın korunması için kullanılan stratejiler, genellikle çeşitli yöntemlerin bir kombinasyonunu içerir ve bu yöntemler, mirasın türüne, durumuna ve ihtiyaçlarına göre özenle seçilir. Bunlar arasında şunlar bulunur:

Koruma ve Restorasyon: Bu stratejiler arasında koruma ve restorasyon önemli bir yer tutar. Koruma ve restorasyon, tarihi yapıların, sanat eserlerinin, arkeolojik alanların, kültürel manzaraların ve diğer miras unsurlarının fiziksel durumlarının korunması, bakımı ve gerektiğinde onarımını içerir. Bunun yanı sıra, zamanla oluşan aşınma, çevresel etkiler, doğal afetler veya insan müdahalesi gibi faktörler nedeniyle zarar görmüş olan kültürel unsurların yeniden eski haline getirilmesi için restorasyon çalışmaları yapılır.

T.C. Kültür Bakanlığı'nın 660 numaralı ilke kararı, taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve yeniden yapılmasını düzenlemektedir. Bu karara göre, müdahaleler üç kategoriye ayrılmıştır: “bakım”, “onarım” ve “yeniden yapma”. Bakım, yapıyı değiştirmeyen müdahaleleri ifade ederken, onarım yapıyı değiştiren ancak yapıyı sürdürmeyi amaçlayan işlemleri içerir. Onarım basit ve esaslı olmak üzere ikiye ayrılır. Basit

onarım, eksik veya çürük parçaların aynı malzemeyle değiştirilmesini içerirken, esaslı onarım sağlamlaştırma, temizleme, bütünlendirme, yenileme, yeniden yapma ve taşımayı içerir. Yeniden yapma, kaybolmuş bir yapının mevcut belgelere dayanarak yeniden inşa edilmesini ifade eder (K.T.V.K.,1999: 24-25). Bu süreçlerde, geleneksel yöntemler, orijinal malzemelerin kullanımı ve modern teknolojinin birleştirilmesiyle hassas bir denge oluşturulur. Koruma ve restorasyon çalışmaları, mirasın fiziksel bütünlüğünü korurken aynı zamanda kültürel mirasın toplum için önemini vurgular ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.

Belgeleme ve Arşivleme: Belgeleme ve arşivleme, kültürel mirasa ait bilgilerin sistematik bir şekilde toplanması, kaydedilmesi, kataloglanması ve muhafaza edilmesini içerir. Bu süreç, kültürel mirasa dair önemli verilerin korunmasını ve erişilebilir olmasını sağlar. Belgeleme süreci genellikle gözlemler, ölçümler, fotoğraflar, çizimler, haritalar ve diğer teknik detayları içerir. Somut (maddi) olmayan kültürel miraslar da bu anlamda arşiv hâline getirilip korunması anlamına gelir. Bu çerçevede, Open Heritage 3D uygulaması söz konusu olur: Open Heritage 3D projesi, birincil 3D kültürel mirasların açık ve erişilebilir ve içeriğinin yayınlanmasının engelleri ortadan kaldırılması amacıyla ayrılmıştır. Bu platform, 2019 yılında CyArk ve diğer kurucu kuruluşlar olan Historic Environment Scotland ve University of South Florida Libraries ile birlikte, eski ve yeni 3D dokümantasyon projelerinden elde edilen önemli veri depolarını açık erişimli olarak saklamayı sürdürmeye devam etmektedir (Open Heritage 3D, 2023). Bu platform, sadece mirasın korunmasına yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda araştırmacıların ve ilgilenenlerin kültürel mirası daha derinlemesine anlamalarına ve incelemelerine olanak tanır. Ayrıca, 3D dokümantasyonunun yanı sıra metin tabanlı bilgileri de içermesi, mirasın anlatılmasını ve yorumlanmasını zenginleştirir. Bu sayede, kültürel mirasın sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda anlam ve içerik açısından da korunması ve yayılması sağlanmış olur. Genel bir perspektiften kesitler, uygulama performansının temel özellikleri, indirilebilir bağlantılar, 3D nokta bulutu görüntülerini, harita üzerindeki veri sınırlarını, kullanılan veri türlerini, mirasla ilgili temel bilgileri, işbirlikçileri ve alıntıları sunmaktadır (Halaç ve Öğülmüş, 2021: 525).

Eğitim ve Bilinçlendirme: Eğitim ve bilinçlendirme, kültürel mirasın önemi ve korunması konusunda toplumu bilinçlendirmeyi ve genç kuşakları bu mirasa sahip çıkmaya teşvik etmeyi amaçlayan önemli bir stratejidir. Zira, her ülkenin tarihsel geçmişi olan

kültürel oluşumu ve derin coğrafi bağları, yalnızca kendi sınırları içinde yaşayan bireyler için değil, aynı zamanda farklı yerlerde yaşayan insanlar için de önem taşır. Bu nedenle kültürel çeşitliliğin tanıtılması, uluslararası düzeyde sosyal, kültürel ve ekonomik olarak geliştirilmesine katkı sağlar (Gündüz, 2012: 2). Bu süreç, kültürel mirasın önemini vurgulamak ve toplumun farkındalığını artırmak için çeşitli eğitim faaliyetlerini içerir. Okullarda, üniversitelerde veya kültürel kuruluşlarda düzenlenen seminerler, konferanslar, atölye çalışmaları ve etkinlikler aracılığıyla, kültürel mirasın değeri, korunması ve sürdürülebilirliği konularını ele alır. Bu faaliyetler, insanların kültürel mirasa olan ilgilerini artırır, onları bu mirasa duyarlı hale getirir ve koruma çabalarına katılımı teşvik eder. Ayrıca bu eğitim faaliyetleri, genç kuşaklara mirasa sahip çıkma konusunda bilinç kazandırır. Okullarda veya gençlik programlarında, kültürel mirasa ait değerlerin, geleneklerin ve mirasın korunması gerekliliği vurgulanır. Bu genç bireyler, kültürel mirasın önemini anlamakla kalmaz, aynı zamanda geleceklerinde bu mirasa sahip çıkmayı ve korumayı da benimserler: Korumada sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için evrensel, bilinç ve eğitim gibi unsurlar, korunması üstlenen kişilerin temel işleri haline geliyor (Sürücü ve Başar, 2016: 13). Eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, toplumun kültürel mirasa olan bağlılığını güçlendirir, koruma çabalarına destek sağlar ve mirasın sürdürülebilirliğini sağlayacak bir gelecek nesil yetiştirmeyi hedefler. Bu sayede, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve korunması konusunda toplumsal bir sorumluluk duygusu oluşturulur.

Yasal Düzenlemeler ve Politikalar: Yasal düzenlemeler ve politikalar, kültürel mirasın korunması, yönetilmesi ve sürdürülebilirliği için oluşturulan resmî kurallar, yasalar ve politika yönergelerini ifade eder. Bu yasal çerçeveler, genellikle kültürel mirası koruma altına almak, önemli miras alanlarını belirlemek, koruma standartlarını belirlemek ve mirasa zarar verebilecek faaliyetleri sınırlamak veya düzenlemek amacıyla oluşturulur. Bu yasaların uygulanması ve denetlenmesi, mirasın korunması için önemli bir rol oynar. Zira; Bir ülkeyi, açık hava müzesi gibi donmuş bir halde tutamayacağımız gibi, her şeyi yok etme hakkımızın da mevcut olmadığını kabul etmemiz gerekmektedir (Özdoğan, 2018: 362).

Politika oluşturma süreci genellikle ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşir. Kültürel mirasın korunması için ulusal düzeyde kurulan kurumlar, müzeler, koruma birimleri veya özel komisyonlar, yasal düzenlemelerin uygulanmasından sorumlu olabilirler. Bu sorumluluk, uluslararası anlayışın ortak olarak üzerine aldığı bir yükümlülüğü ortaya çıkarmıştır: *“Bu sorumluluğu ele almanın bir yolu, çeşitli standartlar oluşturmak ve bu*

standartları belirleyen belgelerdir. Belgeler, kültürel mirasın korunması için genel kuruluşlar ve finans kurumları tarafından oluşturulmuştur” (Fleming, 2008: 1). Ayrıca, uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler aracılığıyla, kültürel mirasın korunması için ortak çabalar yürütmek amacıyla uluslararası düzeyde politikalar da oluşturulabilir. Bu yasal düzenlemeler ve politikalar, kültürel mirasın korunması için önemli bir çerçeve oluşturur. Bu çerçeve, tarihi yapıların korunması, arkeolojik alanların korunması, kültürel mirasa zarar verebilecek ticari faaliyetlerin düzenlenmesi, mirasın kullanımıyla ilgili kuralların belirlenmesi gibi çeşitli konuları kapsar. Bu sayede, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve korunması için gerekli olan çevresel, sosyal ve hukuksal önlemler alınabilir. Nitekim UNESCO, tam da bu anlamda ciddi çalışmalar yapmıştır ve yapmayı sürdürmektedir.

2.2.2. Koruma Çabalarında İş Birliği ve Koordinasyon

Kültürel mirasın korunması sürecinde, farklı kurumlar, uzmanlar ve toplumun katılımı önemlidir. Bu çabaların etkili olabilmesi için koordinasyon ve iş birliği gereklidir. Özellikle devlet kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve akademik çevreler arasında koordineli bir iş birliği; mirasın korunması ve sürdürülebilirliği için kritik önem taşır. Nitekim UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003) de buna yönelik bir amaç ve muhteva belirtir: Bu Sözleşme kapsamında uluslararası iş birliği; bilgi ve deneyim alışverişi, ortak girişimler ve somut olmayan kültürel oluşumları koruma çabalarında taraf ülkelere yardımcı olacak bir destek akışları oluşturmayı içermektedir. Bu birliktelik, farklılıklar, kültürel oluşumların korunması konusunda birbirlerine yardımcı olma ve birlikte hareket etme tutarlılığı sağlamaktadır (UNESCO, 2003).

Devlet kurumları, genellikle kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi için yasal düzenlemeleri oluşturan, koruma politikalarını belirleyen ve denetleyen aktörlerdir. Ancak, kültürel mirasın korunması, sadece devletin sorumluluğunda ya da sadece devlet eliyle mümkün olabilen bir süreç değildir. Yerel yönetimler, bölgesel ölçekte miras alanlarının korunması ve yönetilmesinde önemli rol oynarlar. Sivil toplum örgütleri, koruma projelerini destekler, toplumu bilinçlendirir ve koruma çalışmalarına aktif katılım sağlarlar: Kültürel mirasın yönetimi yerel yönetim süresinin dahil edilmesi, kişinin sosyal ve ekonomik kalkınmasını artırarak kaynak ve zaman tasarrufunun sağlanmasıyla birlikte alanın etkin

korunmasını ve sahiplenmesini de artıracaktır. Yerel mekanlarda bulunma ile mekânsal koruma hedeflerini çoğaltacak, yönetim planının sürdürülebilirliğini de artıracaktır (Erdoğan ve Çetinkaya, 2018: 163). Akademik çevreler ise araştırma, belgeleme ve koruma konusunda uzmanlık sunarlar. Bu farklı paydaşlar arasında etkili bir iş birliği, kaynakların verimli kullanımını sağlar, çatışmaların önüne geçer, ortak hedefler belirlenmesine ve stratejilerin oluşturulmasına yardımcı olur. Birlikte çalışma, koruma projelerinin daha kapsamlı, sürdürülebilir ve toplumun ihtiyaçlarına daha uygun bir şekilde yürütülmesini sağlar.

Koordinasyon ve iş birliği, kültürel mirasın korunması sürecindeki başarı için temel bir faktördür. Bu yaklaşım, mirasın korunması için gerekli olan kaynakların daha etkili kullanılmasını sağlarken, aynı zamanda farklı bakış açılarını bir araya getirerek mirasın korunmasında daha kapsamlı bir perspektif sunar. Bu sayede, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve korunması için daha güçlü ve sürdürülebilir bir temel oluşturulur (Thomas vd., 2003: 19-22).

2.2.3. Teknolojinin Koruma Süreçlerine Entegrasyonu

Teknolojinin kültürel mirasın korunmasındaki önemi giderek artmaktadır. Bugün, kültürel miras ürünleri ve tarih verilerinin dijital arşivlenmesi ve 3B Sistemleri, geleneksel arşivleme yöntemlerine kıyasla daha fazla ilgi görmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, bu alanda birçok gelişmiş veri toplama aracı kullanılmaktadır. Bu araçlar, daha hassas ve doğru verileri elde ederek, kültürel parçaların korunmasına yönelik çalışmaları artırmaktadır (Andrés vd., 2011). Dijital arşivleme, 3B modelleme, uzaktan algılama gibi teknolojik yöntemler, mirasın belgelenmesi, restorasyonu ve korunmasında etkili bir şekilde rol oynamaktadır. Bu teknolojilerin kullanımı, mirasın daha geniş bir kitleye ulaştırılmasını ve korunmasını sağlamaktadır. Bu teknolojiler, kültürel mirası daha etkili bir şekilde belgelemek, analiz etmek ve korumak için önemli araçlar sağlar (Varol vd., 2021).

Dijital arşivleme, kültürel mirasa ait verilerin dijital ortamda kaydedilmesini ve muhafaza edilmesini sağlar. Bu, belgeleme sürecini kolaylaştırırken, verilerin saklanması ve paylaşılması konusunda da büyük avantajlar sunar. 3B modelleme ise, mimari yapıların, sanat eserlerinin veya arkeolojik alanların detaylı dijital modellerinin oluşturulmasını sağlar. Bu modeller, mirasın sanal olarak yeniden oluşturulmasına ve korunmasına yardımcı olur.

Uzaktan algılama teknolojileri, miras alanlarının haritalanması, değişikliklerin izlenmesi ve koruma çalışmalarının yönetilmesi için kullanılır. Bu teknolojiler, mirasın fiziksel durumunu izlemek ve koruma ihtiyaçlarını belirlemek için önemli veriler sağlar. Teknolojinin bu kullanımı, kültürel mirasın daha geniş bir kitleye ulaştırılmasını sağlar. Sanal turlar, dijital sergilemeler ve eğitim materyalleri gibi yöntemler, insanların dünya çapında kültürel mirası keşfetmelerini ve anlamalarını sağlar. Aynı zamanda, bu teknolojiler, koruma uzmanları ve araştırmacılar arasında veri paylaşımını kolaylaştırır, bilgi akışını hızlandırır ve kültürel mirasın korunmasına daha etkili bir şekilde katkıda bulunur.

Nihai olarak, teknolojinin kültürel mirasın korunmasındaki rolü büyük önem taşımaktadır. Bu teknolojiler, mirasın belgelenmesini, restorasyonunu ve erişilebilirliğini artırarak gelecek nesillere mirası aktarmada ve korumada önemli ve vazgeçilemez bir imkânlar bütün hâline gelmiştir.

2.2.4. Finansal Kaynaklar, Sürdürülebilirlik ve Destek Modelleri

Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi, kültürel miras alanlarının tanımlanması ve tespit edilmesi ile değerlerin öneminin sürdürülebilir yaklaşımla korunması ve değerlendirilmesini; mevcut dağılımları ve bunların karşılanmasını sağlamak amacıyla politika hedeflerinin kısa, orta, uzun süreli gerçekleştirilecek ayrıntıların belirtilmesini içerir (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 66). Kültürel mirasın korunması uzun vadeli ve disiplinlerarası bir çaba gerektirir. Bu çaba, devlet kaynakları, özel sektör desteği, bağışlar, uluslararası fonlar veya sivil toplum kuruluşlarının katkıları gibi farklı kaynaklardan gelmelidir. Mirasın korunması için finansmanın güvence altına alınması, koruma projelerinin devamlılığını sağlar ve uzun vadeli stratejilerin uygulanmasına olanak tanır (Lök, 2015).

Bu bağlamda, görevli tüm kurumlar, kuruluşlar; iş birliği sağlayarak belli bir plan, proje, amaç doğrultusunda çalışmak durumundadır. Bununla birlikte, kültürel mirasın korunması için gerekli olan kaynaklar, sürekli bir finansman sağlanmasıyla güvence altına alınmalıdır. Sürdürülebilirlik, koruma çabalarının uzun vadeli etkinliğini ve mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar. Belirlenen çerçevede kültürel mirasın korunmasının uzun vadeli ve çok disiplinli bir çaba gerektirdiği ve toplumun her kesiminin katılımının ve desteğinin önem arz ettiği açıktır. Sürdürülebilirlik aynı zamanda, koruma çabalarının yalnızca bugünün değil, gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak

planlanması anlamına gelir. Bu, koruma projelerinin, mirasın sürekli korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla tasarlanmasını içerir.

Aksi takdirde ortaya çıkan sonuçlar şu eksiklikleri göz önüne sermektedir: Koruma ve planlama çalışmalarında sürdürülebilirlik eksiklikleri şunları içerir: Bütüncül bir koruma vizyonu ve ortak politika olmaması, eski ve yetersiz koruma planları, gerçekçi uygulanabilir planların yokluğu, kurumlar arası veri eksikliği, uyumlu standartlara ulaşılamaması, kentsel silüet bilgisinin yokluğu ve değişen silüetler, kaçak yapılaşma tehdidi, tarihi dokunun kaybı ve yetersiz kullanım, ve sürdürülebilir finansman eksikliği” (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 65).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE KORUMA STRATEJİLERİ

Bu bölümde, sualtı kültürel mirasının önemi, kapsamı ve korunmasına yönelik mevzuat incelenmiştir. Sualtı kültürel mirasının farklı unsurları; batık gemi kalıntıları, antik limanlar, arkeolojik kalıntılar, sualtı mağaraları ve çevresel sürdürülebilirlik başlıkları altında ele alınmıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası mevzuatlar çerçevesinde sualtı kültürel mirasının korunması, etik ilkeler ve sürdürülebilirlik yaklaşımları detaylandırılmıştır.

3.1. Sualtı Kültürel Mirası

Sualtı kültürel mirası, deniz ve okyanus tabanlarında yer alan tarihi, arkeolojik veya kültürel öneme sahip geniş bir kavramdır. Bu miras, sualtındaki zengin arkeolojik kalıntılar, batık gemiler, antik limanlar, sualtı mağaraları ve diğer kültürel öğeleri içerir. Hukuki boyutuyla ise kavram UNESCO tarafından 2001 yılında uluslararası bir sözleşme ile tanımlanmıştır: “*Sualtı Kültür Mirası’ en az yüz yıldır kısmen ya da tamamen, periyodik ya da sürekli olarak sualtında bulunan; kültürel, tarihi ya da arkeolojik mahiyeti olan insan kalıntıları anlamına gelmektedir.*” diye çerçevelendirilmiştir (UNESCO, 2001: 2). Yine ICOMOS Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi ile İlgili Tüzük içerisinde Sualtı kültür mirası, sualtı ortamındaki yer alan veya oradan çıkarılmış arkeolojik miraslar olarak sınıflandırılmıştır. Sualtında kalan yerleşim alanları ve yapılar, batık bölgeleri, batıklar ve bunların arkeolojik içerikleri ile doğal çevreleri bu tanımın kapsamı içine girmektedir denilir.

Doğal sonuç olarak; denizler, okyanuslar ve göllerin tabanlarında kalmış olan tarihi, arkeolojik veya kültürel açıdan büyük önem taşıyan alanları kapsayan sualtı kültürel mirası, sadece geçmişin fiziksel kalıntılarına odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda insanlığın tarihine, kültürlerin etkileşimine ve doğanın evrimine dair derinlemesine bir anlayış sunan çok boyutlu bir kavramdır. Bu alandaki araştırma ve keşifler, geçmişin izlerini takip etmeye ve kültürel bağlamı anlamaya yönelik önemli bilgiler sağlar. Sualtı kültürel mirası, insanlığın ortak geçmişinin bir parçası olarak korunması ve anlaşılması gereken önemli bir mirası temsil eder.

3.1.1. Batık Gemi Kalıntıları

Sualtındaki kültür mirası, önem açısından en az karalar üzerindeki kültürel miras kadar değer arz eder. Bu miras; medeniyetler, insanlık, toplumlar ya da devletler, halklar hakkında henüz birçok bilgi içermektedir. Son yüzyılda karalarda birçok bilgi gün yüzüne çıkarılmıştır elbette; ancak okyanuslar, çağlara göre ortaya çıkan atalarımızın ruhlarına dair eşsiz tanıklıklar sunmakta ve karadaki alanlar ile kıyaslandığında çok daha iyi kalitede gemi batıkları ile dalgalar tarafından yutulmuş şehir kalıntılarını barındırmaktadır (Sualtı Kültürel Mirası İzleme Grubu, 2020).

Batık gemiler, sualtı kültürel mirasın önemli bir bileşenini oluşturur. Tarihi dönemlere ait gemi enkazları, deniz ticaretinin, savaşların ve denizcilik teknolojisinin evrimini anlamak için benzersiz bir kaynaktır. Gemilerin batıkları, sualtındaki çevre koşulları sayesinde doğal bir şekilde korunurlar ve bu durum, araştırmacılara gemi yapısı, yükleri ve deniz yolculukları hakkında detaylı bilgiler sağlar. Sualtı arkeolojisi biliminin araştırarak ortaya çıkardığı bu miras, aslında çoğunlukla; Deniz seviyesindeki değişimler sonucunda bazı yerleşim yerleri tamamen sualtında kalır. Bunun yanı sıra suya batmış bazı gemi kalıntılarının kara haline gelen yerlerde yapılan kazılarda gün yüzüne ortaya çıkarılabilir (Gölbaş, 2018: 2).

Denizcilik Tarihindeki Gelişmeler: Denizcilik tarihindeki gelişmeleri anlamak ve belirli dönemlerdeki denizcilik tekniklerinin evrimini takip etmek için batık gemi kalıntıları önemli bir kaynaktır. Bu kalıntılar, teknolojik değişimlerin, gemi mimarisi ve kullanılan malzemeler üzerindeki etkilerini değerlendirmek için detaylı bir şekilde incelenmeyi gerektirir.

Batık gemi kalıntıları, denizcilik tarihindeki önemli dönemlere ve değişimlere ışık tutar. Örneğin, antik gemilerden Orta Çağ kalyonlarına ve daha modern gemi tiplerine kadar farklı dönemlere ait kalıntılar incelenerek denizcilik teknolojisinin evrimi anlaşılabilir. Antik gemi kalıntıları, o dönemde kullanılan yapım teknikleri, malzemeler ve seyir teknikleri hakkında önemli bilgiler sunar. Orta Çağ'da kullanılan kalyon gibi gemi tipleri, daha karmaşık yapıları ve gelişmiş seyir teknikleriyle öne çıkar. Gemi kalıntıları, gemi inşaatında kullanılan tekniklerdeki değişimleri ve deniz ticaretinin evrimini anlamak için kritik bir role sahiptir (Kocabaş, 2012: 41; Bircan vd., 2012: 52; Heng, 2019; Adams, 2001).

Ticaret ve Kùltürler Arası Etkileşim: Batık gemi enkazları, farklı kùltürler arasındaki ticaret ve etkileşimleri gösterir. Değişik coğrafyalardan gelen malzemeler, antik ticaret yollarını ve kùltürler arası ilişkileri anlamak için incelenebilir. Çok önemli bir gösterge olarak; sualtı arkeolojisi sayesinde günümüze kadar gelen Eskiçağ ve klasik batıklarının neredeyse tamamı ticaret gemilerinden oluşuyor (Casson, 2002: 113).

Artefaktlar ve Günlük Hayatın İzleri: Deniz tabanındaki arkeolojik buluntular, antik kùltürlerin günlük yaşamlarına dair benzersiz bilgiler içerir. Seramikler, takılar, mutfak araçları ve diğer artefaktlar, o dönemin teknolojik, estetik ve sosyal özelliklerini yansıtabilir. Batıkların hızlı gömülmesi, bu bakımdan çok büyük önem arz eder. Zira böylece, sualtındaki organik ve inorganik malzemelerin çevresel etkilere karşı korunması sağlanır. Nitekim, İstanbul Yenikapı'daki araştırmalarda da bu gerçeklik görülebilir. Söz konusu hızlı gömülme, batıkların yanı sıra makara, palanga, halat, halat tokası gibi donanımların; tarak, deri sandalet, hasır sepet, ahşap tabak gibi günlük kullanım eşyalarının; amfora, taş ve demir çapa gibi organik ve inorganik pek çok eserin de yok edilmesini önlemiştir (Kocabaş, 2012: 39).

3.1.2. Antik Limanlar ve Deniz Ticareti

Sualtı kùltürel mirasın bir diğer önemli unsuru antik limanlardır. Bu limanlar, eski medeniyetlerin deniz ticareti, gemi inşa faaliyetleri ve denizcilikle ilgili diğer aktivitelerine dair ipuçları sunar. Antik limanların kalıntıları, tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait deniz ticaretinin ve liman faaliyetlerinin anlaşılmasına katkıda bulunur. Öte yandan; deniz ticareti, suyun baş aktörü olduğu bir alan olarak, liman kentleri gündeminde toplumların yaşam ve düşünce sistemleri üzerinde çözücü, genişletici, yumuşatıcı, geliştirici, özgürleştirici, yönlendirici ve evrensel etkiler yaratmaktadır (Fidan, 2016: 100). Buna göre, liman kentlerinin ve buna bağlı olarak gelişen deniz ticaretinin şekillendirdiği toplumlar hakkında sualtı kùltürel mirasının bir unsuru olarak antik limanların çok önemli bir bilgi kaynağı olduğu söylenebilir.

Liman Yapıları ve Teknolojileri: Antik limanlardaki yapısal kalıntılar, o döneme ait liman inşa teknikleri ve deniz ticaret altyapısını ortaya koyabilir. Rıhtımlar, depo alanları ve gemi bakım tesisleri gibi unsurlar incelenerek limanın fonksiyonu anlaşılabilir. Bu kalıntılar aynı zamanda antik limanların, o döneme ait deniz ticaret rotalarını ve kùltürler arası

etkileşimlere etkisini anlamak için önemlidir. Hangi malzemelerin taşındığı, ticaret yollarının işleyişi ve deniz ağlarının karmaşıklığı, bu kalıntılardan anlaşılabilir. Ayrıca, antik limanlardaki yapısal kalıntılar, o döneme ait mühendislik bilgisi hakkında bilgi sağlar. Bu, o dönemdeki inşaat teknikleri, rıhtım yapıları ve sualtı yapıları hakkında önemli veriler sunar (De Graauw, 2022; Stošić, 2018).

Denizcilik Ekonomisi ve Ticaret Rotaları: Tarih boyunca denizler hem jeostratejik hem jeopolitik hem de jeoekonomik açıdan önemli görülmüştür. Bir güç ve iktidar unsuru sayıldığı için de denizler üzerinde egemenlik kurmak için gerektiğinde savaşlar yapılmıştır: Deniz ticaretinde çıkarların çatışması, ticari avantajlardan yararlanma arzusu ve rekabet, çeşitli girişim ve yatırımların ortaya çıkmasını sağladı. Deniz rotalarına sahip oldukları jeopolitik, jeostratejik ve ekonomik açıdan kavrayışlı devletler, bu coğrafyalarda egemenlik kurabilmek için sürekli olarak mücadele içinde olmuşlardır (Çınar, 2022: 3). Bu bakımdan antik limanlar, tarihin ilgili dönemlerine ait denizcilik ekonomisini ve kültürler arası ticaret rotalarını anlamak için önemli birer harita gibi işlev görür. Hangi malzemelerin taşındığı, ticaret yollarının ne şekilde oluşturulduğu gibi konular incelenebilir.

3.1.3. Arkeolojik Kalıntılar ve Sualtı Toprakları

Sualtı arkeolojisi, deniz tabanlarında veya göllerde bulunan arkeolojik kalıntıları inceleyen bir disiplindir. Bu kalıntılar, sualtındaki toprak koşullarında korunmuş olan antik yerleşimleri, tapınakları, mutfak artıklarını ve diğer arkeolojik öğeleri içerir. Sualtı arkeolojisi, kara arkeolojisinin sınırlarını genişleterek insanlık tarihine dair daha kapsamlı bir resim sunar.

Sualtı Yerleşimleri ve Toplulukları: Arkeolojik kazılar, sualtındaki antik yerleşimlerin sosyal yapılarını, konutlarını ve günlük yaşamlarını ortaya koyabilir. Bu yerleşimler, sular altında kalmış medeniyetlerin yaşam tarzlarına dair önemli bilgiler sağlar (Acar, 2018: 47-48).

Denizcilik ve Ritüeller: Bazı arkeolojik kalıntılar, denizcilerin veya denizle ilişkilendirilen ritüellerin izlerini taşıyabilir. Bu, sualtındaki kültürel mirasın sadece maddi kalıntılardan öte, kültürel pratiklere ve inançlara da ışık tutabilir (Acar, 2018: 47-48).

Sualtı kültürel mirası, sadece geçmişe ait bilgileri değil, aynı zamanda çevresel değişimleri, denizcilik teknolojisinin evrimini ve kültürler arası etkileşimleri anlamak için önemli bir kaynaktır. Ancak, bu mirasın korunması ve sürdürülebilirliği için etik prensipler, teknolojik yöntemler ve uluslararası iş birliği önemlidir (Damour vd., 2019).

3.1.4. Sualtı Mağaraları ve Ritüeller

Sualtı mağaraları, arkeologlar için keşfedilmeyi bekleyen gizemli bölgelerdir. Bu mağaralar, antik toplumların ritüelleri, dini inançları ve suyla ilişkilendirilen dini uygulamalar hakkında bilgiler içerir.

Arkeoastronomi ve Ritüeller: Sualtı mağaralardaki arkeolojik veriler, antik toplumların astronomik gözlemler ve ritüellerle nasıl bağlantılı olduklarını anlamak için kullanılabilir. Özellikle denizle bağlantılı ritüellerin, bu mağaralarda nasıl gerçekleştirildiği incelenebilir: Bu bağlamda, arkeoloji, özellikle 18. yüzyıldan itibaren geçmişteki dönemlere ait kalıntıları yorumlayabilmek için astronomi biliminden yararlanmak zorunda kalmış ve 20. yüzyılda arkeoastronomi adı verilen yeni bir disiplin ortaya çıkmıştır (Unat, 2023: 2).

Arkeolojik Dalış ve Keşif: Sualtı mağaralardaki arkeolojik çalışmalar, deniz tabanındaki gizemli geçmişi ortaya çıkarmak için modern dalış teknikleri ve araştırma yöntemleriyle birleşir. Bu, sualtı kültürel mirasın keşfi ve korunmasında önemli bir alanı işaret eder (Acar, 2018: 47).

3.1.5. Çevresel Koruma ve Sürdürülebilirlik

Sualtı kültürel mirasın keşfi ve korunması, çevresel etik prensipler ve sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu olmalıdır. Sualtındaki bu mirasın korunması, gelecek nesillere bırakılacak bir hazinedir ve bu süreç, çevresel etkileri en aza indirmeye ve sürdürülebilir turizm modelleri geliştirme konularında hassas bir yaklaşım gerektirir (Tüt vd. 2022).

Deniz Tabanının Korunması: Batık gemiler ve diğer arkeolojik kalıntıların korunması, aynı zamanda deniz tabanının ve ekosisteminin korunmasını içerir. Çevresel

etkileri en aza indirme amacıyla yapılan koruma çalışmaları, deniz biyolojisi ve ekosistem dengesi üzerindeki etkileri de dikkate alır.

Genel anlamda, devletler denizlerin korunması için tedbirler almaktadır. Ancak ulusal yargı yetkilerinin dışındaki deniz alanlarında koruma yetersizdir. Açık denizlerde ve deniz tabanında koruma alanlarının kurulmasını engelleyen önemli bir faktör, bu alanlara yönelik bilgi eksikliğidir. Bilim insanları, deniz koruma alanlarının hassas ekosistemlerin korunması için etkili bir araç olduğunu kabul etmektedir (Reçber, 2022: 17-18).

Sürdürülebilir Turizm ve Bilinçlendirme: Sualtı kültürel mirasın turistik ziyaretlere açılması, sürdürülebilir turizm modelleri üzerinde çalışmayı gerektirir. Ziyaretçilere sualtındaki mirası deneyimleme fırsatı sunarken, bu aktivitelerin çevresel etkilerini değerlendirmek ve ziyaretçilere sualtındaki kültürel mirasın korunması konusunda bilinç aşılama önemlidir (Karapınar ve Barakazi, 2017).

3.1.6. Teknolojik İlerlemeler ve Sualtı Arkeolojisi

Teknolojik gelişmeler, sualtı arkeolojisi alanında önemli olanaklar sunmaktadır. Dijital arkeoloji, uzaktan algılama, 3D modelleme ve dalış teknolojileri, sualtındaki mirası belgeleme, koruma ve araştırmada yeni boyutlar ekler.

Dijital Arşivleme ve 3D Modelleme: Arkeologlar, batık gemilerin ve sualtı kalıntılarının dijital modellerini oluşturarak, bu verilerin dijital arşivlerde saklanmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. 3D modelleme, kalıntıların sanal olarak incelenmesine ve korunmasına olanak tanır (Nikonova ve Biryukova, 169-170).

Uzaktan Algılama ve Haritalama: Uzaktan algılama teknolojileri, sualtındaki arkeolojik kalıntıların belirlenmesi ve haritalanması için kullanılır. Deniz tabanının detaylı haritalanması, arkeologlara çalışma bölgelerini daha etkili bir şekilde belirleme ve yönetme imkânı sunar (Erbay, 2018). Sonar sistemleri ve LIDAR teknolojileri, deniz altındaki yapıları tespit etmek ve detaylandırmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntemler, yüzey altındaki gömülü kalıntıları da ortaya çıkararak araştırmacılara daha geniş bir veri seti sağlar. Uzaktan algılama verileri, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ile entegre edilerek arkeolojik alanların korunmasına yönelik stratejiler geliştirilmesine yardımcı olur.

3.1.7. Küresel İş Birliği ve Uluslararası Protokoller

Sualtı kültürel mirasın korunması, küresel bir sorumluluktur. Uluslararası iş birliği, arkeologlar, bilim insanları ve devletler arasında bilgi paylaşımını ve koruma çabalarını güçlendirir.

UNESCO Sualtı Kültürel Mirasın Korunması: UNESCO, sualtı kültürel mirasın korunması için uluslararası düzeyde önemli bir rol oynar. Sualtı arkeolojisi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği konusunda dünya genelinde standartlar belirler ve bu alanda iş birliğini teşvik eder (UNESCO, 2001).

Bilgi Paylaşımı ve Eğitim: Küresel iş birliği, bilgi ve deneyim paylaşımını destekleyerek sualtındaki mirası koruma konusunda etkili stratejilerin geliştirilmesine olanak tanır. Bu, uluslararası konferanslar, çalıştaylar ve eğitim programları aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

UNESCO, kültürel ve doğal mirasın korunması ve görünürlüğünün artırılması amacıyla 16 Kasım 1972’de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmeyi kabul etmiştir. Bu sözleşmeye göre taraf devletler, sözleşme bağlamında kültürel ve doğal mirasın bölgesel koruma programlarına entegre edilmesini, bilimsel ve teknik araştırmaların yapılmasını ve yerel halkın mirasa katılımını teşvik etmektedir. Ayrıca, dünya mirasının eğitim ve bilgi programlarıyla farkındalığının artırılması da sözleşme kapsamındadır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2021: 108).

3.2. Sualtı Kültürel Mirasın Önemi

Sualtı kültürel mirası, tarihin derinliklerine gömülmüş ve insanlığın geçmişine dair çeşitli evreleri yansıtan bir hazine niteliğindedir. Bu miras, sualtında kalmış batık gemiler, antik limanlar, arkeolojik kalıntılar ve diğer kültürel öğeleri içerir. Batık gemiler, deniz ticaretinin, savaşların ve denizcilik teknolojisinin evrimini anlamak için eşsiz bir kaynak sunar. Savaş gemileri, denizaltılar ve nakliye gemileri gibi farklı türlerdeki batıklar, tarihsel olayların, durumların karmaşıklığını ve taktiksel stratejilerini gün yüzüne çıkarır. Bu batıklar, dönemin denizcilik teknolojisini yanı sıra, savaşın insanlık üzerindeki etkilerini anlamak için önemli veriler sağlar (UNESCO, 2018: 1-3).

Antik limanlardaki yapısal kalıntılar, o döneme ait liman inşa teknikleri ve deniz ticaret altyapısını gün yüzüne çıkarır. Limanlardaki rıhtımlar, depo alanları ve diğer altyapı elemanları, o dönemin denizcilik ekonomisinin karmaşıklığını ve işleyişini aydınlatır. Ticaret yollarının işleyişi, mal ticaretinin karakteri ve deniz ağlarının karmaşıklığı, antik liman kalıntıları aracılığıyla anlaşılabilir. Arkeolojik kalıntılar, geçmiş medeniyetlere ait eşsiz ve özgün bakış açıları sunar. Sualtındaki antik yerleşimler, tapınaklar, ticaret merkezleri ve günlük yaşama dair kalıntılar, bölgenin tarihî ve kültürel dokusunu oluşturur (UNESCO, 2018: 1-3).

Sualtı kültürel mirasın bu bölgedeki önemi, sadece belirli bir coğrafyaya ait tarihî izlerin değil, aynı zamanda insanlığın ortak geçmişine dair kritik bilgilerin bulunduğu bir anlam taşır. Bu zengin mirasın korunması ve anlaşılması, sadece yerel bir misyon olmanın ötesine geçerek küresel bir önem taşır. Konu özelinde ise Türkiye'nin sualtı kültürel miras koruma politikaları, özellikle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nda, bu eşsiz mirası gelecek nesillere aktarma ve kültürel zenginliği sürdürme misyonunu üstlenir.

3.3. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Mevzuatı

Sualtı kültürel mirasın değeri; tarihsel, arkeolojik, sanatsal ve kültürel açıdan büyük önem taşır. Bu mirasın korunması, anlaşılması ve değerlendirilmesi, insanlığın geçmişine ve kültürel kimliğine ışık tutmamıza yardımcı olur. Ayrıca, bu mirasın korunması, gelecek nesillere bu zenginlikleri aktarmak için de son derece önemlidir. Bu alanda çalışan araştırmacılar, sualtı arkeolojisi, deniz bilimleri, kültürel koruma ve miras yönetimi gibi alanlarda uzmanlaşmışlardır. Sualtı kültürel mirası inceleyen ve koruma altına alan bir dizi uluslararası anlaşma ve kuruluş da bulunmaktadır. Bu anlaşmaların amacı, sualtı kültürel mirasın korunması, bilimsel olarak incelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

Dünya genelinde sualtı kültürel mirasın korunmasıyla ilgili mevzuatlar, genellikle ulusal düzeyde belirlenir ve çeşitli ülkeler arasında farklılık gösterir. Sualtı kültürel mirasın korunması, genellikle deniz hukuku, arkeoloji, kültür mirası ve çevre koruma yasaları gibi farklı alanlarda düzenlemelere tabidir. Bu mevzuatlar, sualtı kültürel varlıkların önemi, korunması için gerekli önlemler ve bu konudaki uluslararası iş birliği gibi konuları kapsamaktadır.

Sualtı kültürel miras koruma mevzuatları, genellikle, aşağıdaki temel ilkeleri içermektedir (UNESCO, 2001):

- Sualtı kültürel varlıkların korunması, uluslararası bir sorumluluktur.
- Sualtı kültürel varlıklar, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilir.
- Sualtı kültürel varlıklar, bilimsel araştırma ve eğitim için önemli bir kaynaktır.
- Sualtı kültürel varlıklar, ticari amaçlar için kullanılamaz.

Bu ilkeler, sualtı kültürel miras koruma mevzuatlarının temelini oluşturmakta ve bu mevzuatların uygulanmasında yol gösterici olmaktadır. Koruma mevzuatları, uluslararası ve ulusal düzeyde olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir. Uluslararası düzeyde sualtı kültürel miras koruma mevzuatları, genellikle, uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar şeklinde düzenlenmektedir. Bu mevzuatların amacı, sualtı kültürel varlıkların korunması için uluslararası iş birliğini sağlamaktır. Sualtı kültürel mirasın korunması için yapılan uluslararası sözleşmeler şunlardır:

1. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme: 16 Kasım 1972 tarihli bu sözleşme, dünya genelinde önemli kültürel ve doğal alanların korunmasını hedefler. Sözleşme kapsamında yer alan “Denizcilik Mirası” veya “Sualtı Mirası” adı verilen özel kategori, sualtı kültürel mirasın korunmasına odaklanır (UNESCO, 1972).

2. Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi: 2 Kasım 2001 tarihinde Paris’te UNESCO’nun 31. Genel Kongresi’nin 15 Ekim-3 Kasım 2001 tarihleri arasında yapılan 31. oturumunda kabul edilmiştir. Bu sözleşme, UNESCO tarafından kabul edilmiş olup, sualtı kültürel mirasın korunması için bir çerçeve sağlar. Ülkeleri sualtı arkeolojik alanları ve tarihî batıkları korumaya teşvik eder. Sözleşme, arkeolojik sit alanlarının korunması, bilimsel araştırmaların teşviki, eğitim ve kamu bilinci oluşturulması gibi konuları kapsar (UNESCO, 2001).

3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: UNESCO’nun 17 Ekim 2003 tarihinde kabul ettiği “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” dir (UNESCO, 2003).

Bu sözleşmeler, sualtı kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda uluslararası standartları belirler. Ülkeler bu sözleşmelere taraf olarak, sualtı kültürel mirası koruma çabalarını daha etkin bir şekilde koordine edebilirler. Sözleşmeler, sualtı kültürel varlıkların korunması için temel ilke ve uygulamaları belirlemektedir ve mirasın korunması için uluslararası iş birliğinin geliştirilmesine önemli katkı sağlamıştır.

Bununla birlikte ulusal düzeyde sualtı kültürel miras koruma mevzuatları, her ülkenin kendi kültürel ve tarihi değerlerine göre düzenlenmektedir. Bu mevzuatlar, genellikle, sualtı kültürel varlıkların korunması için gerekli önlemleri belirlemektedir. Bu bağlamda, şu mevzuatlara değinilebilir:

UNESCO Sözleşmesi (2001): UNESCO tarafından hazırlanan bu sözleşme, sualtı kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası standartları belirler. Sözleşme, deniz dibindeki arkeolojik ve tarihi kalıntıların korunmasına odaklanarak, devletlere bu kalıntıları etkili bir şekilde koruma ve yönetme sorumluluğunu yükler (UNESCO, 2001).

AB Üyesi Ülkelerdeki Mevzuatlar: Avrupa Birliği üyesi ülkeler, sualtı kültürel mirasın korunması konusunda benzer prensiplere sahip olmakla birlikte, kendi ulusal mevzuatlarını belirlerler. Söz konusu temel prensipler için ise şunlar söylenebilir:

- Sualtı kültürel varlıkların korunması, uluslararası bir sorumluluktur.
- Sualtı kültürel varlıklar, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilir.
- Sualtı kültürel varlıklar, bilimsel araştırma ve eğitim için önemli bir kaynaktır.

Bu ilkeler, AB'nin 2001 yılında kabul ettiği Sualtı Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi'nde (UCHS) yer almaktadır (UNESCO, 2001). UCHS, AB Üyesi Ülkelerin sualtı kültürel mirasını korumak için uygulamak zorunda olduğu asgari standartları belirlemektedir. AB Üyesi Ülkeler, sualtı kültürel mirasının korunması için iş birliği yapmaktadır.

Birleşik Krallık'taki Mevzuatlar: Birleşik Krallık'ta, Historic England ve The Crown Estate gibi kuruluşlar, sualtı kültürel mirası konusunda yönergeler belirler ve uygular. En önemlisi, Protection of Wrecks Act yasası olup 1973 yılında Birleşik Krallık'ta kabul edilen çerçevedir.

Bu yasa, tarihi ve arkeolojik değere sahip olan denizaltı enkazlarını korumayı amaçlar. Enkazlar, gemi ve diğer deniz araçlarının kalıntılarından oluşur ve genellikle tarihî, kültürel veya arkeolojik öneme sahiptir. Yasaya göre, belirli bir enkazın korunması veya belirli kısıtlamalara tabi tutulması için “Korumalı Enkaz” ilan edilmesi gerekmektedir. Bu ilan, ilgili enkazın korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla yapılır. Yasanın temel hedeflerinden biri, denizaltı enkazlarının rastgele kazılara veya tahribata maruz kalmamasını sağlamaktır. Bu sayede, tarihî ve arkeolojik veriler korunarak, bu enkazların geçmişle ilgili bilgi sağlamasına izin verilir. Denizaltı kültürel mirası koruma

abalarına katkıda bulunan ve Birleşik Krallık'ta tarihî ve arkeolojik olarak önemli denizaltı enkazlarını koruma altına alan önemli bir mevzuattır (Legislation, 1973).

ABD'deki Mevzuatlar: Amerika Birleşik Devletleri'nde, sualtı kültürel mirasın ve ekosistemin korunması çeşitli yasal düzenlemelere tabidir. Eyaletlere göre değişen uygulamalar ve mevzuatlar olabilmekle beraber en geniş çerçeveyi belirleyen mevzuat, The National Marine Sanctuaries Act (Ulusal Deniz Koruma Alanları Kanunu)'tir.

The National Marine Sanctuaries Act, Amerika Birleşik Devletleri'nde deniz alanlarını koruma ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek amacıyla oluşturulan bir yasadır. Bu kanun, deniz ekosistemlerini ve deniz biyolojik çeşitliliğini korumayı amaçlamaktadır. The National Marine Sanctuaries Act, 1972 yılında Kongre tarafından kabul edilmiştir.

Bu kanun, ulusal deniz koruma alanlarının kurulmasını sağlamakta ve bu alanların yönetimini belirlemektedir. Bu alanlar, özellikle biyolojik çeşitliliği yüksek, ekolojik olarak önemli ve/veya tarihi açıdan değerli deniz bölgelerini içermektedir. Ulusal deniz koruma alanları, Amerika Birleşik Devletleri'nin kıyı bölgelerinde bulunabilir ve bu alanlar, okyanusları, körfezleri, gölleri ve diğer deniz alanlarını içerebilir. The National Marine Sanctuaries Act, deniz alanlarındaki doğal ve kültürel kaynakları koruma, araştırma ve eğitimi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, deniz biyolojisi, oşinografi, tarih ve arkeoloji gibi çeşitli alanlarda çalışan uzmanlardan oluşan bir topluluk tarafından yönetilen bu alanlar hem bilimsel hem de eğitimsel amaçlarla kullanılabilir.

Türkiye'deki Mevzuatlar: Sualtı kültürel mirasın korunmasıyla ilgili mevzuatlar, genellikle bu mirasın doğasına, yerel koşullara ve devletin tarihî zenginliklere verdiği öneme bağlı olarak farklılık gösterir. Uluslararası iş birliği, bu mevzuatların etkili bir şekilde uygulanmasına ve kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunmasına yönelik çabaları güçlendirebilir.

Türkiye'de, sualtı kültürel mirasın korunması Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen bir dizi mevzuatla düzenlenir. Bu çerçevede, sualtı kültürel mirasa zarar verilmesini önleyen ve koruma çalışmalarını düzenleyen yasal düzenlemeler bulunmaktadır (Dölger, 2014).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu: Türkiye'de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2863 sayılı kanun olup 1983 yılında kabul edilmiştir. Bu

kanun, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımların belirlenmesini, yapılacak işlemlerin ve düzenlenmelerini, bu alanda gerekli ilke ve uygulamaların alacaklarının örgütlenmesini ve görevlerinin tespit edilmesi amaçlanarak çıkarılmıştır. Kanun, koruma bölge kurulları, koruma bölge müdürlükleri, kültür varlıklarını tescil ve koruma komisyonları, kültür varlıklarını koruma uzmanları ve denetim elemanlarını görevlendirerek kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli idari ve teknik altyapıyı oluşturmuştur (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

Kanun, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını şu şekilde tanımlamaktadır:

Kültür varlığı: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen ve yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması gerekli olan maddi ve manevi değerleri ifade eder.

Taşınmaz kültür varlığı: Yerleşim yeri içinde veya dışında yer alan, insanlığın maddi ve manevi kültürünü yansıtan, tarih öncesi, tarihi ve çağdaş dönemlerden kalma taşınmaz değerlerdir.

Taşınır kültür varlığı: Yeryüzünde insanlığın maddi ve manevi kültürünü yansıtan, tarih öncesi, tarihi ve çağdaş dönemlerden kalma taşınır değerlerdir.

Tabiat varlığı: Doğal oluşumlar, bilimsel ve estetik açıdan önemli yer şekilleri, korunacak alanlar, biyolojik çeşitlilik içeren alanlar, kültürel değerleri ile birlikte yer alan tabiat parçalarıdır (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

Kanun, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tespitini, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın koordinasyonunda ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılacağını düzenlemektedir. Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları, tespit edildikten sonra, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilir. Tescil edilen kültür ve tabiat varlıkları, kamu malı niteliği kazanmaktadır.

Kanun, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli önlemleri de belirlemektedir. Bu önlemler arasında, kültür ve tabiat varlıklarının bilimsel ve teknik esaslara uygun olarak korunması, araştırılması ve değerlendirilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli koruma projeleri ve uygulamalarının yapılması, kültür ve tabiat varlıklarının zarar görmesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınması yer almaktadır. Kanun, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli cezai hükümleri de düzenlemektedir. Bu hükümlere göre, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına zarar veren veya tahrip eden kişilere idari ve adli yaptırımlar uygulanmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Türkiye’de kültür ve tabiat varlıklarının korunması için önemli bir hukuki çerçeve oluşturmaktadır. Bu kanun sayesinde, Türkiye’nin zengin kültür ve tabiat mirası, gelecek nesillere aktarılacak üzere korunmaktadır.

Kanunun önemli hükümlerinden bazıları şunlardır:

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın koordinasyonunda ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları, tespit edildikten sonra, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilir. Tescil edilen kültür ve tabiat varlıkları, kamu malı niteliği kazanmaktadır.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli önlemler, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alınır. Bu önlemler arasında, kültür ve tabiat varlıklarının bilimsel ve teknik esaslara uygun olarak korunması, araştırılması ve değerlendirilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için gerekli koruma projeleri ve uygulamalarının yapılması, kültür ve tabiat varlıklarının zarar görmesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınması yer almaktadır.

Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına zarar veren veya tahrip eden kişilere idari ve adli yaptırımlar uygulanır (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

3.4. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Yönetim Politikaları Alanı

Kültürel miras, insanlığın ortak geçmişini ve hafızasını kuran en önemli varlıklardandır. Toplumların hafızaları kadar kimliklerini de oluşturan, oluşturmakla beraber geleceğe aktaran bu varlıkların korunması giderek daha da zorlaşır. Genel anlamda kültürel miraslarda fiziksel ve kimyasal bozulmalara yol açabilen alışlagelmiş doğal tehdit öğeleri olarak değişiklik gösteren sıcaklıklar ve nem şartları, rüzgâr, kar, yağışlar vb. sayılabilir. Bunların yanı sıra, bitkilerin kökleri, evcil ya da yabani hayvanlar ile doğal afetler gibi unsurlar da kültürel mirasa yönelik tehditlerdir.

Ancak küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve ekonomik değişimler gibi faktörler, bu mirasın süregelen koruma ihtiyacını artırmaktadır. UNESCO'ya göre, kültürel miraslar sadece geleneksel bozulma nedeniyle değil, sosyal ve ekonomik koşullardaki değişiklikler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bozulma ve mevcut olgusu nedeniyle giderek artan bir yok olma tehdidi altındadır. Kültürel değişimin herhangi bir parçasının üyelerinin ya da yok olması, tüm dünya milletlerinin yapısının zayıflaması anlamına gelmektedir (UNESCO, 1972). Öte yandan, doğal nedenlerin yanında önemli bir etken olarak duran insan kaynaklı tehditler arasında; bakımsızlık, vandalizm, terör, savaşlar, hırsızlık ve yağma yer almaktadır. Ayrıca kentlerdeki kontrolsüz büyüme ve kentleşme süreci yol açan yıkımlar da kültürel miras alanlarındaki insan kaynaklı tehdit unsurları arasında yer almaktadır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 62). Sualtı kültürel mirası da doğal ve insan kaynaklı tehditlere karşı savunmasızdır. Deniz seviyesindeki değişiklikler, kirlilik, yasadışı kazılar ve hazine avcıları, sualtı mirasını tehlikeye atan başlıca faktörlerdir (Eschel, 2017: 224).

Dünya genelinde sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik politikalar ve stratejiler, bu mirasın sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamak için çeşitli yaklaşımlar ve uygulamalar içermektedir. Uluslararası iş birliği, yasal düzenlemeler, teknolojik yenilikler ve kamu farkındalığını artırma çabaları, bu alandaki başarıyı artıran önemli unsurlardır.

3.5. Dünyada Sualtı Kültürel Mirası Koruma Yönetim Politikaları Alanı

Birçok ülke, sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler geliştirmiştir. Ulusal koruma mevzuatlarıyla birlikte UNESCO'nun 2001 tarihli "Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme" bu alanda uluslararası bir çerçeve sunarak birçok ülkenin sualtı kültürel miras politikalarını şekillendirmesine katkıda bulunmaktadır.

Dünya genelinde sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik yönetim politikaları, uluslararası protokoller ve anlaşmalar çerçevesinde şekillendirilmektedir. Sualtı kültürel mirasının korunması tarih, bilim ve kültür açısından değerlendirilerek belirlenir. Bu bağlamda, birçok ülke, uluslararası standartlar ve iş birliği ile sualtı mirasını koruma çabalarını koordine eder.

UNESCO'nun “Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme” sualtı kültürel mirasının korunması için küresel bir çerçeve sunmaktadır. Bu sözleşme, sualtı mirasının keşfi, korunması ve sürdürülebilir yönetimi için ülkeler arasında iş birliği yapılmasını teşvik eder. Sözleşme, sualtı kültürel mirasının bilimsel araştırmalarla korunmasını ve bu araştırmaların etik kurallara uygun olarak yürütülmesini zorunlu kılar (UNESCO, 2001). Amacı, sualtı kültürel mirasını her türlü zarardan koruyarak bu mirasın bilimsel, eğitimsel ve kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarmak olan sözleşme, üye ülkelerin sualtı mirasını koruma konusunda ulusal mevzuatlarını geliştirmelerini ve bu alandaki uluslararası iş birliğini güçlendirmelerini teşvik eder. Ancak, Türkiye, bu sözleşmenin tarafı değildir.

UNESCO'nun yanı sıra, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) gibi uluslararası örgütler de sualtı kültürel mirasının korunması için önemli çalışmalar yürütür. ICOMOS, sualtı arkeolojisi alanında uzmanlardan oluşan bir komiteye sahiptir ve bu komite, sualtı kültürel mirasının korunması konusunda rehberlik ve teknik destek sağlar (ICOMOS, 2023).

Avrupa Birliği (AB), sualtı kültürel mirasının korunması için çeşitli projeler ve fonlar aracılığıyla üye ülkelerdeki koruma çalışmalarını destekler. AB'nin “Kültürel Miras Programı” gibi fonları, sualtı arkeolojisi alanında yapılan bilimsel araştırmaları ve koruma projelerini finansal olarak destekler (European Commission, 2023). Bu ve benzer projeler, sualtı mirasının korunması, belgelenmesi ve halka tanıtılması konusunda önemli katkılar sağlar.

ABD'de sualtı kültürel mirasını korumak için çeşitli federal yasalar uygulanmaktadır. 1988 Abandoned Shipwreck Act, 1979 Archaeological Resources Protection Act ve National Marine Sanctuaries Act gibi düzenlemeler, federal ve eyalet düzeyindeki sualtı kültürel mirasının korunmasını sağlar. Ayrıca, Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi (NOAA National Oceanic and Atmospheric Administration) gibi kurumlar bu yasal düzenlemeler doğrultusunda koruma ve araştırma çalışmalarını yürütmektedir (Acua, 2024).

Birleşik Krallık'ın sualtı kültürel mirasını (UCH) korumaya yönelik yasal çerçevesi hem ulusal mevzuatı hem de uluslararası standartlara kısmen uyumu içerir; ancak ülke UNESCO'nun 2001 tarihli *Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşmesini* henüz onaylamamıştır. Bu çerçevede, *1973 Tarihli Batıkların Korunması Yasası* ve *1979 Tarihli*

Antik Anıtlar ve Arkeolojik Alanlar Yasası (AMAA) temel yasal düzenlemelerdir. *Batıkların Korunması Yasası*, belirli miras kriterlerini karşılayan gemi batıklarını koruma altına alırken, AMAA daha geniş bir koruma sağlar; çeşitli sualtı yapıları ve anıtları kapsasa da İngiltere ve Galler’de mevcut yapı kalıntılarıyla sınırlıdır (Roberts, 2018).

Ayrıca, *1986 Tarihli Askeri Kalıntıların Korunması Yasası*, askeri gemi ve uçak batıkları için koruma sağlar, ancak doğrudan bir miras yasası niteliğinde değildir. *1995 Tarihli Ticaret Gemileri Yasası* da batık bulgularının raporlanmasını zorunlu kılarak ve kurtarma haklarını denetleyerek, UCH’yi koruma yönünde dolaylı bir katkı sağlar. Bu yasalar, sualtı kültürel varlıkların izinsiz çıkarılmasını engelleyerek korumaya katkıda bulunur (Roberts, 2018).

Birleşik Krallık’ın sualtı mirasına yönelik politikaları, *Deniz Politikası Bildirgesi (MPS)* ile uyumlu olarak koruma lehine bir ilkeyi öne çıkarır. MPS, bölgesel deniz planları yoluyla UCH’nin korunmasını teşvik eder ve doğal veya insan kaynaklı etkinliklerden önce arkeolojik bilginin toplanmasını destekler. İskoçya’nın *2011 Tarihli Tarihi Çevre Yasası* da İskoçya yargı yetkisi altındaki dağınık eserler ve su altındaki kültürel miras varlıklarına yönelik korumaları genişleterek, sualtı arkeolojisi için kapsamlı bir yasal koruma sağlar.

Sualtı kültürel mirasın turizme kazandırıldığı önemli merkezlerden Malta, denizaltı kültürel mirasını korumak için kapsamlı yasal düzenlemeler geliştirmiştir. 2002 tarihli “Kültürel Miras Yasası” (Cultural Heritage Act) ülkenin kültürel varlıklarını korumak amacıyla bir dizi idari ve teknik düzenleme öngörmektedir. Bu yasa kapsamında oluşturulan “Sualtı Kültürel Mirası Koruma Komitesi,” sualtı arkeolojik sitlerin korunması ve yönetilmesinde kilit rol oynar. Bu komite, sualtı kültürel mirasının korunmasını sağlayacak stratejiler geliştirir ve bu alanlardaki faaliyetlerin etik kurallara uygun olarak yapılmasını sağlar. Ayrıca, tarihi batıkların korunması için dalgıçlara yönelik özel direktifler de belirlenmiştir. Örneğin, dalış liderleri batık alanlarına çapa atılmaması, grupların küçük tutulması ve sit alanlarına zarar verilmemesi gibi kurallara dikkat etmek zorundadırlar (Schmalta Underwater Cultural Heritage, 2024).

Sualtı kültürel miras olarak Unesco sözleşmesine taraf olmamakla birlikte bu sözleşmeye dayalı olarak uluslararası sularda yönetim planı yapan Avustralya’nın sualtı kültürel mirasını korumaya yönelik yönetim politikaları, ulusal ve uluslararası düzenlemelerle kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Ülke, 2009’da yürürlüğe giren UNESCO’nun *Sualtı Kültürel Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşmeyi* desteklemiş,

ancak henüz taraf olmamıştır. Bu sözleşmeye uygun olarak, Avustralya sualtı kültürel mirasını en iyi uygulamalarla koruma taahhüdünde bulunmuş ve yönetiminde ulusal mevzuat ile eyalet düzeyinde kapsamlı düzenlemeler geliştirmiştir (Australian Government Department of Climate Change, Energy, the Environment and Water, 2010).

Federal hükümet, *Historic Shipwrecks Act 1976* ile tarihi gemi batıklarını ve diğer sualtı kültürel miras alanlarını koruma sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu yasa, ülke kıyılarından 200 deniz miline kadar olan alanlarda, yani kıta sahanlığı sınırları içerisinde, sualtı miras varlıklarının korunmasını sağlar. Ayrıca, uluslararası iş birliğini destekleyen, paydaş katılımını sağlayan ve bilimsel en iyi uygulamaları teşvik eden standartlara sahiptir. Commonwealth hükümeti, eyaletler ve kuzeydeki bölgelerle birlikte bu mirasın korunması, bilimsel yöntemlerle belgelenmesi ve yönetilmesinde iş birliği yapmaktadırlar.

Dünya genelinde başarılı örnekler arasında, İngiltere'deki Mary Rose projesi ve İsveç'teki Vasa müzesi projeleri öne çıkar. Bu projeler, batık gemilerin korunması, restorasyonu ve sergilenmesi konusunda uluslararası standartlar oluşturur (Ryan, 2020; Colson vd., 2019). Sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik başarılı bir örnek olarak Avustralya'da uygulanan politikalar da dikkat çeker. Avustralya; Batı Avustralya Deniz Arkeolojisi Programı aracılığıyla batık gemiler ve diğer sualtı varlıklarını belgeler ve koruma altına alır (Smith, 2010). Benzer şekilde, Kanada'da da sualtı kültürel mirası koruma çabaları, ulusal ve eyalet düzeyinde yasalarla desteklenir. Kanada'nın Parks Canada Ajansı, sualtı arkeolojik alanları koruma ve yönetme konusunda kapsamlı bir strateji geliştirir (Parks Canada, 2014).

Sualtı kültürel mirası koruma yönetiminde teknolojinin rolü oldukça değerlidir. Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması, günümüzde dijital teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılmasını gerektiren karmaşık bir süreçtir. Geleneksel yöntemlerle sınırlı kalındığında, kültürel varlıkların anlamı ve önemi ziyaretçiler tarafından tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak, 3 boyutlu rekonstrüksiyon, artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) gibi teknolojiler sayesinde kültürel mirasın sanal ortamlarda yeniden canlandırılması ve izleyiciye sunulması mümkün olmaktadır. Özellikle arkeolojik alanlarda, VR teknolojileri geçmişte var olan yapıları görsel olarak rekonstrüksiyon etmede kullanılmaktadır (Gutierrez vd., 2008). AR ise mobil cihazlar aracılığıyla kullanıcıya gerçek zamanlı bilgiler sunarak, tarihi mekanlarda anlam ve derinlik kazandırmaktadır (Jung vd., 2011). Bu teknolojiler,

kültürel mirasın korunması, turizmde kullanılması ve geniş kitlelere öğretilmesi için önemli araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Dijital koruma yöntemleri, kültürel miras varlıklarının sayısallaştırılması ve bu sayede erişilmesi, kaydedilmesi, yaygınlaştırılması ve depolanmasını içerir. Bu teknikler, tarayıcılar, sayısallaştırma cihazları, kameralar ve 3D teknolojisi gibi elektronik araçlarla gerçekleştirilir. Kültürel mirasın sayısallaştırılması, kültürel ve bellek kurumları tarafından geniş ölçüde benimsenmiş olup, iki temel hedef taşır: hızlı ve kolay erişim sağlamak ile yeniden inşa edilen varlıkların uzun süreli korunmasını sağlamak. Dijitalleştirme sayesinde kültürel miras varlıkları, dünya genelinde internet üzerinden çevrimiçi olarak erişilebilir hale gelir, bu da kültürel mirasın yaygınlaştırılmasına ve uzun vadede korunmasına katkı sağlar. Ancak teknolojinin hızla evrildiği ve dijitalleştirme yöntemlerinin sürekli güncellenmesi gerektiği unutulmamalıdır; bu nedenle, herhangi bir tekniğin sonsuza dek etkili olacağı garanti edilemez (Constantinidis, 2016).

3.6. Türkiye’de Sualtı Kültürel Miras Koruma Yönetim Politikaları Alanı

Türkiye’nin sualtı kültürel mirasının korunmasında uluslararası iş birliği büyük önem taşır. Türkiye, UNESCO’nun 2001 yılında kabul ettiği Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme ‘ye taraf olmamakla beraber uluslararası standartlara uygun koruma tedbirlerine büyük ölçüde uyum sağlayan bir tavır içindedir. Taraf olunduğu takdirde bu sözleşme, Türkiye’nin sualtı kültürel mirasını koruma politikalarının uluslararası düzeyde kabul görmesini ve diğer ülkelerle iş birliğini güçlendirmesini sağlayabilir (UNESCO, 2001).

Türkiye’de sualtı kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamak için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen çeşitli politikalar ve stratejiler uygulanır. Bu anlamda, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, sualtı kültürel mirasın korunmasına yönelik en önemli yasal çerçevelerden biridir. Bu kanun, kültürel varlıkların korunması, tespiti, belgelenmesi ve restorasyonu için gerekli hukuki çerçeveyi sağlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması” başlıklı 63. Maddesinde;

“Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.”

Anayasa hükmü tarihi değerlerin korunması gerektiğini ve bunun kanun ile yapılması gerektiğini belirtmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun “Tanımlar ve kısaltmalar” başlıklı 3. Maddesinde “Kültür varlıkları”; “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.” Şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım kapsamında bir varlığın kültürel miras olması için su altında sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıma niteliği aranmaktadır. Aynı kanun gereği kültürel miras alanlarında bir yönetim planı yapılması gerekliliğini de zorunlu kılmaktadır.

Sualtı kültür mirası öğelerinde, arkeolojik alanlar mimari unsurlar ve taşınır nitelikteki objeler kanun kapsamında detaylı olarak sınıflandırılmış ve “taşınmaz kültür varlıkları” ve “taşınır kültür varlıkları” olarak iki ana grupta korunmalarına yönelik hususlar belirlenmiştir. Ancak gemilerin içerisindeki objeler bu kanun kapsamında tanımlanırken batmış olan gemilere karşı nasıl bir yöntem izleneceği tanımlanmamıştır.

Bu noktada kanun

Yine Sözleşme gereğince Türkiye, “*bilimsel araştırmalar, eğitim ve halkın bilinçlendirilmesi yoluyla koruma*” (UNESCO, 2001) amacıyla çalışmalar yapar. Bu alandaki çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve çeşitli üniversiteler tarafından yürütülür. Zira sualtı kültürel mirasının korunması, sadece fiziksel koruma değil, aynı zamanda bu mirasın belgelenmesi, araştırılması ve halka tanıtılması ile mümkündür. Türkiye, bu alanda hem teknolojik hem de bilimsel yöntemleri kullanarak ileri düzeyde çalışmalar yapan ülkeler arasındadır. Özellikle sualtı arkeolojik alanların 3D modelleme ve dijital haritalama teknikleri ile belgelenmesi, mirasın korunmasında önemli bir rol oynar (Varol vd., 2021).

Türkiye, mirasın korunması ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirmiş durumdadır. Bunlar, şöyle sıralanabilir:

1. Yasal Düzenlemeler ve Koruma Alanları: Türkiye, sualtı kültürel mirası koruma alanında ulusal mevzuatını güçlendirmiş ve koruma bölgeleri belirlemiş durumdadır. Bu bölgelerde sualtı arkeolojik alanlarının tahrip edilmesi veya izinsiz kazı yapılması yasaktır (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983, md.74).

2. Arkeolojik Araştırmalar ve Kazılar: Türkiye, sualtı arkeolojik alanlarda bilimsel araştırmalar ve kazılar gerçekleştirir. Özellikle Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, bu alanda önemli çalışmalar yapar. Bu müze, Türkiye'nin sualtı arkeolojik mirasını belgelemek ve korumak için kapsamlı projeler yürütür (Alpözen, 1983: 61-63).

3. Eğitim ve Bilinçlendirme: Sualtı kültürel mirasının korunması konusunda halkın ve özellikle gençlerin bilinçlendirilmesi için eğitim programları düzenler. Türkiye, UNESCO'nun sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik eğitim programlarına katılım gösterir (UNESCO, 2023).

4. Uluslararası İş birliği: Türkiye, sualtı kültürel mirasının korunması konusunda uluslararası iş birliğine büyük önem verir. Bu bağlamda, UNESCO ile ortak projeler yürütülür ve diğer ülkelerle bilgi ve tecrübe paylaşımı yapılır (UNESCO, 2023).

Türkiye'de sualtı kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilir. Bu kurum, sualtı arkeolojik araştırmaların yapılması, sualtı mirasının korunması ve bu alandaki bilimsel çalışmaların desteklenmesi konularında faaliyet gösterir. Ayrıca, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi gibi sualtı kültürel mirasına ayrılmış müzeler, bu mirasın korunması ve tanıtılmasında önemli rol oynar.

Yenikapı Batıkları Projesi, Türkiye'deki en önemli arkeolojik alanlarından biridir. Çünkü Marmaray ve Metro projeleri kapsamında yapılan kazılarda ortaya çıkan Yenikapı batıkları, dünya çapında en büyük Orta Çağ gemi koleksiyonlarından birini içerir. 2004 yılından bu yana İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yürütülen arkeolojik kurtarma kazılarında, MS 5-10. yüzyıllara tarihlendirilen otuz altı adet gemi batığı günışığına çıkartılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ufuk Kocabaş liderliğindeki ekip, bu gemilerin korunması ve araştırılması için çalışmalar yürütür. İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen proje kapsamında gemi kalıntılarının çıkarılması, konservasyonu ve dijital belgelenmesi gerçekleştirilir (Kocabaş, 2012: 39-47). UNESCO

tarafından desteklenen programlar ve projelerle, sualtı kültürel mirasının korunması konusunda eğitimler verilir. Bu eğitimler hem akademik çevrelerde hem de kamuoyunda farkındalığı artırmayı hedefler.

Sualtı kültürel mirasın korunmasına yönelik en önemli projelerden biri, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı projesidir. Çanakkale Savaşları sırasında batmış gemilerin ve diğer savaş kalıntılarının korunmasını amaçlayan bu proje, sualtı turizmini teşvik ederken aynı zamanda tarihî mirasın korunmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilir (ÇATAB, 2023).

3.7. Türkiye'nin Sualtı Kültürel Miras Koruma Yönetim Politikaları Alanının Geleceği

Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma yönetim politikalarının geleceği, küresel örnekler ve su altında yapılan arkeolojik çalışmalardan edinilen veriler ışığında yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Sualtı kültürel mirası koruma konusunda kapsamlı mevzuat çeşitliliği, güçlü bir yasal çerçeve, teknolojik altyapının kullanımı, eğitilmiş uzman kadroların yetiştirilmesi ve sürdürülebilirlik hedefleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye, zengin bir sualtı kültürel mirasa sahip olup, bu mirası koruma ve yönetme konusunda bazı yasal ve lojistik zorluklarla karşı karşıyadır.

Türkiye'nin mevzuatını çeşitlendirme noktasında, sualtı mirası koruma yasalarını belirgin hale getiren ülkelerden faydalanabileceği açıktır. Örneğin, Avustralya'da *Historic Shipwrecks Act* gibi yasalar, ülke sınırlarında bulunan batık gemi kalıntılarını kapsamlı bir koruma altına almakta ve eyaletler arasında iş birliğini teşvik etmektedir. Benzer bir yasal çeşitlendirme ve iş birliği mekanizması Türkiye için örnek teşkil edebilir. Türkiye'nin, 2863 *Sayıli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*'nun da sualtı mirasına yönelik özel hükümler ekleyerek veya yeni düzenlemeler geliştirerek, alan yönetimini daha sistematik hale getirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma politikalarının geleceği; ülkenin sahip olduğu sualtı kültürel mirasının zenginliği ve önemi nedeniyle çeşitli etmenler ve stratejiler ışığında şekillenmek durumundadır. Bu süreçte, teknolojik yenilikler, uluslararası iş birliği, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları ile mevzuatın güçlendirilmesi önemli rol oynar.

3.7.1. Teknolojik Yenilikler ve Dijitalleşme

Sualtı arkeolojisinde kullanılan teknolojiler, mirasın korunması ve belgelenmesinde önemli ilerlemeler sağlamaktadır. 3D modelleme, sualtı robotları (ROV'lar) ve sonar teknolojileri, arkeolojik alanların detaylı bir şekilde incelenmesini ve haritalanmasını mümkün kılmaktadır (Johnson-Roberson, vd., 2017). Türkiye, bu teknolojileri benimseyerek sualtı arkeolojik çalışmalarını daha etkin ve verimli hale getirebilir. Dijital arşivleme ve veri tabanları, sualtı mirasının korunmasına yönelik bilginin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır (Büyükkuru, 2023: 136-137).

3.7.2. Uluslararası İş Birliği ve Projeler

Türkiye, sualtı kültürel mirasını koruma konusunda uluslararası iş birliğini artırarak daha güçlü ve sürdürülebilir projeler geliştirebilir. UNESCO'nun "Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme" gibi uluslararası anlaşmalara aktif katılım, global standartların benimsenmesi ve diğer ülkelerle deneyim paylaşımı, Türkiye'nin bu alandaki kapasitesini artıracaktır. Avrupa Birliği'nin Horizon Europe programı kapsamında sağlanan fonlar (European Commission, 2020), sualtı arkeolojisi projeleri için önemli fırsatlar sunar.

3.7.3. Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları

Sualtı kültürel mirasının korunması, halkın ve özellikle genç nesillerin bu konuda bilinçlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Üniversitelerde sualtı arkeolojisi ve miras yönetimi alanında programlar ve sertifika kursları açılmalıdır. Ayrıca, kamuya yönelik bilinçlendirme kampanyaları, müzelerde düzenlenen sergiler ve belgesel projeleri, sualtı mirasının önemini vurgulayan etkinlikler arasında yer almalıdır. Kültürel miras yönetim planı, kültürel miras değerlerinin fiziksel olarak korunmasının yanı sıra, bu değerlerin toplum tarafından anlaşılması da önem arz etmektedir. Ayrıca kültürel çeşitliliğin sosyal ve ekonomik gelişimi için verilen eğitimde kültürel mirasın bilgi kaynağı olarak taşıdığı önemi vurgulanmalı ve bu mirasın korunmasının gerekliliği konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi gerekmektedir (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 66).

3.7.4. Yasal Düzenlemeler ve Koruma Politikaları

Tüm dünyadaki korunan miras alanları için etkin yönetim planlarının oluşturulması son derece önemlidir. Yönetim planlarının hazırlanma süreci, korunan alan yöneticilerinin bölgedeki doğal ve kültürel kaynakları tanımlarına, bu kaynaklar için potansiyel tehditleri belirlemelerine ve uzun vadeli koruma için stratejiler ile uygulama planları geliştirmelerine yardımcı olur (Ervin vd., 2010: 33). Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma yönetim politikalarının geleceği, mevcut yasal düzenlemelerin güncellenmesi ve güçlendirilmesi ile şekillenecektir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, sualtı kültürel mirasının korunması konusunda önemli bir çerçeve sunuyor olsa da yasa dışı kazılar ve hazine avcılığı gibi tehditlere karşı daha katı önlemler ve cezalar getirilmelidir. Ayrıca, koruma çalışmalarının sürdürülebilirliğini sağlamak için uzun vadeli stratejik planlar ve finansman modelleri geliştirilmesi beklenebilir.

3.7.5. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Faktörler

“Sürdürülebilirlik kavramı 1987 yılında, Birleşmiş Milletlerin, Brundtland Raporu olarak da bilinen, Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin karşılamak olarak tanımlanmıştır” (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 63). Ülkenin somut ya da soyut tüm mirasında olduğu gibi sualtı kültürel mirasının korunmasında da çevresel sürdürülebilirlik kavramını merkeze almayı gerektirir. İklim değişikliği ve deniz seviyesindeki yükselmeler, sualtı arkeolojik alanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Bu nedenle, çevresel etki değerlendirmeleri ve koruma stratejileri geliştirilmelidir. Türkiye, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini sualtı miras yönetimi politikalarına entegre ederek doğal ve kültürel mirası birlikte koruyabilir. Bu doğrultuda, sualtı alanlarının korunması için bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve uluslararası iş birliklerinin artırılması önemlidir. Ayrıca, yerel toplulukların ve paydaşların bilinçlendirilmesi, sürdürülebilir yönetim süreçlerine katkı sağlayacaktır. Sualtı mirasının korunmasına yönelik yenilikçi teknolojilerin kullanımı, uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kritik bir rol oynayabilir.

3.8. Sualtı Kültürel Mirası Korumada Sualtı Parklarının Önemi

Dünya çapında birçok sualtı parkı, sualtı kültürel mirasın korunması ve dalış turizminin teşviki açısından başarılı örnekler sunmaktadır. Örneğin, Florida Panhandle Shipwreck Trail, ABD'nin Florida eyaletinde yer alır ve bölgedeki batıkları koruma altına alırken dalış turizmine açık hale getirmiştir. Bu park, yerel yönetimler ve dalış kulüplerinin destekleriyle sürdürülen bir koruma ve turizm programıdır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu). Bir başka örnek olan Zenobia Batığı ise, Kıbrıs açıklarında yer almakta ve dünyanın en popüler dalış noktalarından biri olarak dikkat çekmektedir. Bu alandaki batık etrafında 3 mil çapında avlanma yasağı olması sebebi ile bölgedeki doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamakta ve ekoturizm ile ilgili yenilikçi yaklaşımlara kapı aralamakta olup kültürel ve doğal miras unsurlarını bir araya getirerek dalış tutkunlarına eşsiz bir deneyim sunmaktadır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu). Bu parklar, kültürel mirasın korunmasının yanı sıra ekoturizm potansiyelini artırarak bölgesel ekonomiye de katkıda bulunur.

Sualtı parklarının kurulması, sualtı kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilir turizm açısından oldukça değerlidir. Türkiye'deki sualtı parkları, uluslararası uygulamalarla kıyaslandığında etkin bir koruma ve turizm yönetimi modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, sualtı parklarının yaygınlaştırılması, yerel ekonomilere katkı sağlamanın yanı sıra, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında da kilit bir rol oynayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUALTI KÜLTÜREL MİRASI VE TÜRKİYE’NİN SUALTI KÜLTÜREL MİRAS KORUMA POLİTİKİLERİ: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI MODELİ

Bu bölümde, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı’nın sualtı kültürel miras alanı olarak önemi, koruma politikaları, turizm potansiyeli ve mavi ekonomi bağlamındaki etkileri incelenmektedir. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı’nın stratejik planları, parkın oluşturulma süreci, sualtı batıklarının analizi, uluslararası koruma politikaları ve dalış turizminin bölgeye katkıları ele alınmıştır. Bu bölümde sualtı kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasındaki stratejik yaklaşımlar incelenmiştir.

4.1. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kuruluş Kanunu ve Temel Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yeraltı, yerüstü ve sualtındaki taşınabilir ve taşınamaz kültür ve tabiat varlıkları 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” gereğince koruma altındadır. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı ise 28 Haziran 2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 6546 sayılı, “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun”u dayanak alır. Tarihi Alan’ın millî park statüsünü de kaldırmış olan bu kanun, “*Tarihi Alanın doğal, tarihi ve kültürel değerleri, harp tarihi esaslarına ve çevreye uyumlu olarak korunup geliştirilmesi*” sorumluluğunu Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı’na (ÇATAB) vermiştir (Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun, 2014).

uygulamak ve özel ağaçlandırmaları teşvik etmek; Tarihi Alan'da bulunan gazi köyler halkının kalkınmasını destekleyici faaliyetleri teşvik etmektir (Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun, 2014).

ÇATAB, Çanakkale Savaşları'nın oluşturduğu alanı bütünsel bir yaklaşımla ele alarak, bu alanın açık hava müzesi olarak yeniden düzenlenmesi ve yönetilmesi ilişkin çalışmaları yürütmek için kurulmuştur. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alan Başkanlığı, 28.06.2014 tarihli ve 29044 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan 6546 sayılı kanun ile Başkan Vekili Kasım 2014'te atanmış ve Ocak 2015'te geçici olarak görevlendirilen personel ile çalışmalarına başlamıştır (ÇATAB, 2016: 26).

Öte yandan Başkanlığın temel faaliyetleri arasında savaş alanlarının korunması ve restorasyonu, savaş dönemine ait eserlerin toplanması ve sergilenmesi, eğitim programları düzenlenmesi ve bu alanın turizme kazandırılması da doğal olarak yer alır. Başkanlık tarafından yürütülen projelerle Gelibolu Yarımadası'ndaki anıtlar, mezarlıklar ve diğer tarihî yapılar restore edilmekte ve ziyaretçilere tarihî bilgilendirme yapılmaktadır.

ÇATAB'ın en önemli yaklaşımlarından biri, alanın tüm paydaşlarını yönetim süreçlerine dahil etmektir. Bu kapsamda, yerel halk, sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve diğer ilgili kurumlarla iş birliği içinde çalışarak alanın geleceği hakkında ortak kararlar alınması hedeflenmektedir (Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun, 2014).

Başkanlık, aynı zamanda ulusal ve uluslararası düzeyde anma törenleri ve etkinlikler düzenleyerek Çanakkale Savaşları'nın önemini ve anısını canlı tutmayı amaçlar. Her yıl düzenlenen Anzak Günü gibi etkinlikler, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen ziyaretçilerin katılımıyla gerçekleştirilmektedir (Birtane, 2021).

2004-2005 yılları arasında şehitlikler ve diğer kültürel miras öğelerinin kapsamlı bir yenilemeden geçerek yeniden ziyarete açılmasına rağmen, sualtı kültürel miras öğeleri için herhangi bir adım atılmamıştır. 2014 yılında Tarihi Alan'ın yeniden tanımlanması ve ÇATAB'ın kurulmasıyla farkındalık, koruma ve sunum uygulamaları artış göstermiştir. Ancak, 2000'li yıllara kadar çıkarma sahillerinde tamamen karaya oturmuş, yarı su içinde veya en fazla 10 metre gibi sığ derinliklerde bulunan gemi ve iskele kalıntılarına yönelik koruma uygulamaları başlatılmamıştır (ÇATAB, 2021).

2018 yılında yapılan düzenlemelerle ÇATAB'ın yetki ve sorumlulukları daha da netleştirilmiştir. Bu sayede, alanın yönetimi konusunda daha kapsamlı ve etkin bir yapı oluşturulmuştur.

4.2. ÇATAB Stratejik Planı

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, stratejik planları ile Tarihi Alan'da belgeleme ve koruma çalışmalarını önemli ölçüde hızlandırmıştır. İlk stratejik plan 2016-2020, ikinci stratejik plan ise 2019-2023 yıllarını kapsar. Bu planlar doğrultusunda, sualtı kültür mirası alanlarında belgeleme ve koruma çalışmaları başlamış ve karada bulunan şehitlikler ile diğer kültürel miras alanlarındaki çalışmalar hız kazanmıştır. 30 Eylül 2021'de Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 1/25.000 Ölçekli Tarihi Alan Planı'nda yapılan değişikliklerle son hali verilmiştir (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 48).

2016-2020 stratejik planı, sanal gerçekliğin artması, barış temasının vurgulanması, kullanıcı dostu teknoloji, hüzn/keder turizmi ve kültürel gezi trendlerinin artması gibi konuları içermekte olup ÇATAB'ın bu konulara verdiği önemi göstermektedir (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 48). 2020 yılı sonuna kadar dört yeni alanı tanıtıma açmak (hedef 3.2) ve beş teknolojik tanıtım projesi gerçekleştirmek (hedef 3.3) gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca, Tarihi Alan Yönetim Planı'nın hedefleri (hedef 5.2) ve her yıl Tarihi Alan dokusunun algılanabilirliği ile ilgili projelerin %20 artırılması (hedef 5.7) tanımlanmıştır (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 58-59).

İlgili planda tanıtım alanları arasında sualtı kültür mirası alanları belirtilmemiştir (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 74). Hedef 3.3 kapsamında, karekod, 3D ve sanal turlar, görsel hikâyeleştirme, interaktif tanıtım projeleri, Çanakkale Savaşı'nı detaylı bir şekilde sunan bir bilgisayar programı ve sanal gerçeklik gözlükleri ile sanal geziler sunan bir gezici tır projesi planlanmıştır (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 76).

Tarihi Alan Planları'nın tamamlanması, alt ölçek Tarihi Alan Planları'nın oluşturulması ve alan yönetim planının bitirilmesi de hedeflenmiştir (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 84). Çıkarma sahilleri 1/25.000 ölçekli haritada belirtilmiş, ancak sualtı kültür mirası öğelerine yer verilmemiştir. Kültürel miras öğelerindeki uygunsuz eklerin

arındırılması ve algılanabilirliğin artırılması da planlanmış, ancak sualtı kültür mirasının algılanabilirliği ile ilgili bir atıf bulunmamaktadır (ÇATAB, 2016-2020 Stratejik Plan, 96).

2019-2023 stratejik planında, Tarihi Alan'ın Çanakkale Savaşları temalı farklı turizm seçeneklerine olanak tanınması ve teknolojinin gelişmesiyle koruma yöntemlerinin çeşitlenmesi fırsatlar arasında sayılmıştır. Tehditler arasında ise Çanakkale savaş batıklarının kaybolmaya yüz tutması ve Tarihi Alan sınırlarının Çanakkale muharebe alanlarının tamamını kapsamaması yer almaktadır. Sanal gerçekliğin artması, kullanıcı dostu teknoloji ve verilerin analizi de önemli değişim alanları olarak tespit edilmiştir (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 16-18).

Ziyaretçi deneyimini artırıcı projeler geliştirmek (hedef 1.2), görsel, yazılı, işitsel eser ve canlandırmalar üretmek (hedef 1.3), ulusal ve uluslararası kültür/turizm organları ile iş birliklerini geliştirmek (hedef 1.5), ziyarete açık mekanları iyileştirmek (hedef 2.2), alandaki kaynakları işlevlendirmek (hedef 3.1) ve tarihi ve doğal dokunun algılanabilirliğini artırmak (hedef 3.3) stratejik hedefler arasında yer almaktadır (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 20).

Envanter ve bilgi sunumu gerçekleştirilen ziyaretçi noktaları ve müzelerin geliştirilmesi, ziyaretçi karşılama merkezi ve noktalarının işlevlendirilmesi ve işletilmesi de önemli öncelikler arasında bulunmaktadır (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 22). Görsel-işitsel canlandırmalar için kalifiye personel eksikliği bir risk olarak görülmektedir. Bu risklerin aşılması için görsel-işitsel eser envanteri oluşturmak ve geliştirmek, arkeolojik eser envanterini geliştirmek ve etkin tanıtım ve erişimi sağlamak amaçlanmıştır (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 23).

Savaş alanı ve açık hava müzeleri temalı organizasyonlarla ortak projeler gerçekleştirmek de hedefler arasındadır (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 26). Sualtı kültür mirası öğeleri bulunan Ertuğrul Koyu ve Seddülbahir Kalesi açıklarının işlevlendirilmesi hedeflenmiştir (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 27). Ancak, sualtı kültür mirası bulunduran koylar henüz ziyarete açık alanlar arasında sayılmamakta ve iyileştirme çalışmalarına dahil edilmemektedir (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 28).

Tarihi Alan Sualtı Kültür Mirası'nın tanıtımı projesi ve çağdaş teknoloji ile tasarımların kullanılması da planlanmaktadır (ÇATAB, 2019-2023 Stratejik Plan, 34). 2019-2023 stratejik planı kapsamında sualtı kültür mirası için en önemli adım, Tarihi Sualtı Parkı projesinin planlanması olmuştur. 2022 yılı itibarıyla Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, resmi

olarak hizmet vermeye başlamış ve dalış turizmi ile kültürel mirasın korunması alanlarında aktif bir şekilde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu park, ziyaretçilerine hem tarihi keşfetme hem de eşsiz bir dalış deneyimi yaşama fırsatı sunarak bölgenin turizm potansiyeline önemli katkılar sağlamıştır.

4.3. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi Tarihsel Süreci

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi, Çanakkale Savaşları'nın deniz cephesine ışık tutarak sualtındaki tarihi mirası koruma ve turizme kazandırma amacını taşır. Projenin başlangıcı, 2019 yılında Tarihi Alan Başkanlığı'nın “Bilinmeyeni kimse koruyamaz” mottosuyla, 1. Dünya Savaşı'nda batan deniz araçlarının tespit edilip belgelenmesi çalışmalarını başlatmasıyla olmuştur (ÇATAB, 2023). Bu kapsamda, ilgili alandaki tüm batıklar belirlenmiş ve 11 savaş batığı korunması gereken kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Toplamda 21 gemi enkazı ve bir resifi içeren Sualtı Parkı, 1. Dünya Savaşı temalı bir sualtı müzesi olarak dalış tutkunlarının ziyaretine açılmıştır (GMKA, 2021).

Çanakkale Valiliği ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı'nın (GMKA) desteği ile Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK Mam) arasında bir protokol imzalanmıştır. TÜBİTAK'a ait araştırma gemisi, Çanakkale Savaşları sırasında batan savaş gemilerini ve diğer sualtı envanterlerini ortaya çıkarmak için çalışmalara başlamıştır (TRT Haber, 2019). Açılış töreni, Seddülbahir Kalesi'nde 2021 yılında gerçekleştirilmiş ve projeye Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı, Çanakkale Valisi, Çanakkale Milletvekilleri, ÇATAB Başkanı ve diğer önemli protokol üyeleri katılmıştır. Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı Nadir Alparslan, törende yaptığı konuşmada, Gelibolu Sualtı Parkı'nın Türkiye'nin dalış turizmi açısından büyük bir potansiyele sahip olduğunu ve bu tür projelerin bölgenin turistik cazibesini artıracığını vurgulamıştır (GMKA, 2021).

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma ve tanıtmaya çabalarının en değerli ve önemli bir parçasıdır. Park, özellikle Çanakkale Muharebelerinde batan gemilerin bulunduğu geniş bir alana yayılmış olup, Birinci Dünya Savaşı'nda stratejik öneme sahip olan Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'nde yer alır. Bu alan, savaşların sualtı tarihini koruma amacı taşır.

2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ve Park’ın da bünyesinde olduğu Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı’nın kurulmasına ilişkin kanun ile çeşitli yönetmeliklerin verdiği sorumluluklara dair prensiplerin yanı sıra, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi kapsamında uluslararası hukuk ve standartlara sadakat gösterilerek modern yöntemlerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Çalışmalarda aşağıdaki uluslararası sözleşme ve prensipler referans alınmıştır:

- The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage (2001)
- ICOMOS, Charter On the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage (1996)
- Underwater Archaeology: The NAS Guide to Principles and Practice (1992)
- The UN Convention on the Law of the Sea (1982)

Park projesi kapsamındaki batıklar, sualtı arkeolojisi için çok değerli bilgiler ihtiva eder. Park, I. Dünya Savaşı’ndan kalan gemi enkazlarını barındırması dolayısıyla hem akademik araştırmalar hem de dalış turizmi için önemli bir merkezdir. Gelibolu Yarımadası’nın sualtı kültürel miras alanı olarak önemi, tarih boyunca burada yaşanan olaylar ve bunların deniz altındaki izleriyle ilişkilidir. Yenikapı batıkları gibi burada da sualtı arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiş ve önemli buluntular elde edilmiştir (Kocabaş, 2012: 39-40).

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, Kültür ve Turizm Bakanlığının 30 Haziran 2020 tarihli Bakanlık Olur’u ile batıkların korunması ve dalış turizmine kazandırılması sürecinde tüm faaliyet ve izinlerin tek bir kurum tarafından yönetilmesinin faydalı olduğu vurgulanmış olup; Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı olarak tefrik edilen alana ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlayınca kadar aşağıda sayılan iş ve işlemlerin ÇATAB tarafından gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

- Batıkların mevcut konumlarının ve koruma alanlarının tespiti ve Gelibolu Tarihi Alanı Kültür Tabiat Varlıkları Koruma Komisyonunca tescil edilmesine yönelik iş ve işlemlerin yürütülmesi.
- Batıkların korunma alanlarında yapılabilecek faaliyetler ve kısıtlamalara ilişkin koşulların belirlenmesi.

Gelibolu Yarımadası, tarihsel ve kültürel önemi nedeniyle hem yerli hem de yabancı turistler tarafından sıklıkla ziyaret edilir. Araştırmalar, turistlerin büyük bir kısmının savaşın tarihsel ve toplumsal etkilerini yerinde görme motivasyonu ile bölgeye geldiğini ortaya koyar (Yeşildağ ve Atay, 2011: 276). Bunun yanında, bölgeye yönelik yürütülen çalışmalar, özellikle sualtı arkeolojisi ve kültürel mirasın korunması alanında önemli katkılar sağlar. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, bu projenin sadece tarihi koruma amacı taşımadığını, aynı zamanda dalış turizmi için de büyük bir potansiyel sunduğunu belirtir. Örneğin, “HMS Majestic” ve “HMS Louis” gibi ünlü batıklar, dalış meraklıları için oldukça ilgi çekicidir.

Resim 1. Batıkta Yürütülen Belgeleme ve Envanter Çalışması (Türkmenoğlu ve Kocabaş, 2020: 7).

HMS Majestic batığı; “İngiliz Kraliyet Donanmasına ait Majestic sınıfı zırhlı savaş gemisidir. Portsmouth tersanesinde inşa edilerek 1895’te suya indirilen gemi, 27 Mayıs 1915’te Alman denizaltısı U21 tarafından Seddülbahir açıklarında tek bir torpido atışıyla batırılmıştır. Geminin orijinal boyu 118 metre, maksimum genişliği 23 metre, derinliği 8,2 metre, ağırlığı 16.000 tondur” (Türkmenoğlu ve Kocabaş, 2020: 6).

Resim 2. Mühimmatların Etiketlenerek Envantere Alınması (Türkmenoğlu ve Kocabaş, 2020: 8).

4.4. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesinin Amacı ve Planları

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi, Gelibolu Yarımadası'nın sualtı kültürel mirasını koruma ve bu mirası daha geniş bir kitleye tanıtmaya amacı güder. Proje hem tarihsel hem de ekolojik öneme sahip olan bu alanın sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini; Çanakkale Savaşları sırasında batan gemilerin ve diğer sualtı kültürel miras öğelerinin korunmasını ve bilimsel araştırmalar için uygun ortamın yaratılmasını sağlamaktır. Proje aynı zamanda bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlar (Erbey, 2018: 287).

Proje'nin prensip olarak diğer hedefleri ise şunlardır:

1. Koruma ve Yönetim: Gelibolu Yarımadası'nın sualtı kültürel mirasını korumak ve bu mirasın sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamak.

2. Eğitim ve Farkındalık: Proje, toplumda sualtı kültürel mirasına yönelik farkındalığı artırmayı ve bu konuda eğitim programları düzenlemeyi hedefler. Bu amaçla okullar, üniversiteler ve yerel toplumlarla iş birliği yapılması planlanır.

3. Turizm ve Ekonomik Katkı: Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, bölgenin turizm potansiyelini artırarak yerel ekonomiye katkıda bulunmayı hedefler. “Savaş turizmi”

(Dunkley vd., 2011) olarak da bilinen bu tür turizm hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin yoğun ilgisini çeker.

Proje kapsamında birtakım planlar da söz konusudur:

1. Araştırma ve Belgeleme: Park içinde yer alan sualtı miras öğelerinin bilimsel yöntemlerle araştırılması ve belgelenmesi öncelikli hedefler arasındadır. Bu çalışmalar, sualtı arkeologları ve ilgili diğer uzmanlar tarafından yürütülmektedir.

2. Restorasyon ve Koruma: Batan gemilerin ve diğer sualtı kültürel miras öğelerinin korunması ve restorasyonu için gerekli teknik ve lojistik altyapının oluşturulması planlanır. Bu süreçte uluslararası standartlara uygun koruma teknikleri kullanılacaktır (ÇATAB, 2016: 90).

3. Ziyaretçi Merkezi ve Eğitim Programları: Proje kapsamında bir ziyaretçi merkezi kurulması ve burada interaktif sergiler, eğitim programları ve atölye çalışmaları düzenlenmesi planlanmaktadır. Bu merkez, ziyaretçilere Gelibolu'nun sualtı mirası hakkında kapsamlı bilgi sunacaktır.

4. Ekoturizm: Proje, bölgenin ekoturizm potansiyelini artırmayı da hedefler. Doğal ve kültürel mirasın korunmasına yönelik turizm faaliyetleri, yerel topluluklarla iş birliği içinde yürütülecektir (ÇATAB, 2020: 10).

Bu planlar, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın hem bilimsel hem de turistik açıdan değerini artırmayı ve bölgenin sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bölge, devam eden çalışmalarla nitelikli yerli ve yabancı turistler için cazip hâle getirilmekte ve dalış meraklıları için dünya çapında bir destinasyon olarak tanıtılmaktadır.

Bölgedeki çalışmalar, sadece turizm ve tarih açısından değil, aynı zamanda eğitim ve araştırma amaçlı olarak da büyük önem taşır. Gelibolu Yarımadası, birçok akademik çalışmaya ev sahipliği yapmış ve özellikle savaş alanı turizmi ve sualtı arkeolojisi konularında pek çok akademik makale yayımlanmıştır. Bu bağlamda, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın korunması ve yönetilmesi, hem Türkiye'nin kültürel mirasının gelecek nesillere aktarılması hem de uluslararası alanda bu mirasın tanıtılması açısından kritik bir rol oynar.

Proje, Çanakkale'nin alternatif turizm olanaklarını güçlendirmeyi ve sualtı arkeolojisi için önemli bir itici güç olmayı hedefler. Bölgenin tanıtımı amacıyla yerli ve yabancı dalgıçların katılımıyla dalış etkinlikleri düzenlenmiş, ayrıca Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı hakkında sektördeki ilgili tarafların bir araya geldiği çalıştaylar gerçekleştirilmiştir.

Bu tür etkinliklerle, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda bilinirliği artırılarak Çanakkale'nin dalış turizmindeki önemi vurgulanmaktadır.

4.5. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Tanıtımı ve İçeriği

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın oluşturulmasında ilk adım, İngiliz savaş gemisi HMS Majestic'in seçilmesiyle atılmıştır. Bu gemi, önemli bir İngiliz savaş gemisi olması, diğer batırılmış gemilere göre gemi trafiğinin olmadığı ve daha sığ bir bölgede bulunması sebebiyle tercih edilmiştir. 1 Ekim 2019'da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından 18-24 metre derinlikte bulunan HMS Majestic için hazırlıklar başlamış ve 2 Ekim 2021'de dalış turizmine açılmıştır (ÇATAB, 2021).

HMS Majestic, en az bir yıldız seviyesindeki dalgıçlar tarafından dalış yapılabilecek düzeyde bir batıktır ve tüm ziyaretçiler tarafından deneyimlenemez. Sualtı kültür mirasına karşı görece geç oluşan bilincin, yakın tarihli kalıntılara dair maddi değerinden faydalanma aşamasından zarar vermeme-nötr kalma aşamasına geçtiği ancak koruma ve paylaşma aşamasına geçemediği gözlemlenebilir. Bu durumun arkasındaki nedenler arasında alanın büyüklüğü, miras öğelerinin çokluğu, bütçenin kısıtlı olması, koruma ilkelerinin yavaş kurumsallaşması, karadaki kültür mirası unsurlarına ağırlık verilmesi ve sualtı turizminin yaygınlaşmamış olması sayılabilir (Çerik, 2022: 32-33).

2019 yılında Tarihi Sualtı Parkı, 150 kilometrekarelik alanda 14 dalış noktası ile planlanarak koruma uygulamalarına başlanmıştır: “*Tarihi Gelibolu Yarımadası'nda batan savaş gemilerinin bulunduğu Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, 'HMS Majestic', 'Ertuğrul Koyu Massena ve Saghalien gemi kalıntıları', 'Helles Barçları', 'Tekke Koyu (W Beach) batıkları', 'Arıburnu Barç', 'Küçükkemikli Barçları', 'Arıburnu Layter', 'Lundy', 'HMS Louis', 'S.S. Milo', 'Tuzla', 'Denizaltı Mania Ağı', 'Bebek Kayalıkları' ve 'HMS Triumph' olmak üzere 14 noktadan dalış imkanı sunuyor*” (Alyanak, 2024). Öncelikle, tüzük maddelerinden ön araştırma ilkesi doğrultusunda sualtı envanterinin oluşturulması amacıyla ön araştırma ve belgeleme çalışmalarına başlanmıştır. Seddülbahir Burnu'ndan Büyük Kemikli Burnu'na kadar olan 50 km'lik alanda, kıyıdan 3 km açığa kadar TÜBİTAK Marmara araştırma gemisi ile 1 yıllık sualtı taraması yapılmış ve batıkların tespiti

gerçekleştirilmiştir. Bu batıklardan İngiliz zırhlısı HMS Majestic, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın envanterine katılan ilk gemi olmuştur (Çerik, 2022: 35-36).

Koruma ilkelerinde yer aldığı üzere, yapılan belgeleme çalışmalarının yurtiçinde ve yurtdışında kamu ile paylaşılması, sualtında bulunan Birinci Dünya Savaşı kültür mirasına karşı merak oluşturmak ve koruma bilincini aşılama amacıyla Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı dalış noktaları kitapçığı ve divinggelibolu.com internet sitesi ile kılavuzlar hazırlanmıştır. Bu kitapçıkta ve internet sitesinde Çanakkale Savaşları'nda batırılmış gemiler için özel olarak sualtı kültür mirası dalış noktaları haritası oluşturulmuştur. İnternet sitesinde derinliğe göre sınıflandırılmış batıklar ve dalış alanları harita, batık künyesi, görseller, videolar ve tarihçesinin anlatıldığı metinler ile desteklenmiştir. Tarihçe metnine ek olarak dalış için gerekli ekipmanlar da listelenmiştir.

Çanakkale'de Erenköy Koyu'na 8 Mart 1915 tarihinde döktüğü mayınlar ile tarihin akışını değiştiren Nusret mayın gemisi de Çanakkale Savaşı sırasında değil, hizmetten alındıktan sonra batmıştır. 1955 yılında hizmetten çekilen Nusret, 1962 yılında özel bir şirkete satılmış ve Kaptan Nusret adıyla kuru yük taşımacılığında kullanılmaya başlanmış, 1989 yılında Mersin Limanı'nda batmıştır. 1999 yılında bir grup gönüllü tarafından kurtarılmıştır. Tarsus Belediyesi tarafından satın alınan gemi özgün haline sadık kalınarak yenilenmiştir. 2003 yılında Nusret Mayın Gemisi Müzesi ve Çanakkale Zaferi Kültür Parkı adıyla Tarsus'ta oluşturulan açık hava müzesinde sergilenmeye başlanmıştır (Avcı, 2017).

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, dünya çapında dalış tutkunları için eşsiz bir destinasyon olarak öne çıkar. Çanakkale Savaşları'ndan kalan batıklar ve diğer sualtı kalıntıları, parkın en önemli değer öğeleridir. Bu park, dalış meraklılarına sadece deniz altındaki doğal güzellikleri görmeyi değil, aynı zamanda tarihe şahitlik yapmış somut varlıkları gözlemlemeyi de bir fırsat olarak sunar.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanı İsmail Kaşdemir, bu parkın dalış turizmi açısından büyük bir potansiyele sahip olduğunu ve Çanakkale'nin dalış merkezi olma yolunda önemli bir adım attığını belirtmiştir. Kaşdemir: “Çanakkale'de kara savaşlarının yanı sıra denizde de büyük bir savaş olmuştu, büyük bir mücadele olmuştu. İşte o büyük mücadelenin sonucunda aslında denizin altında büyük bir tarih yatıyordu. O batıkları yani 14 ayrı dalış noktası 150 kilometrekarelik alanda bir su altı parkının olduğu güzel bir destinasyon ortaya çıkmış oldu.” (TRT Haber, 2021) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Dalış noktalarının her biri farklı bir hikâyeye sahip batıklarla doludur.

Çanakkale Savaşları'ndan kalan bu batıklar, dalış noktalarının en önemli unsurlarını oluşturur. Batıklar arasında gemilerin yanı sıra başka deniz araçları da bulunmaktadır.

Sualtı Parkı'nda yürütülen çalışmalar arasında, batıkların korunması ve turizme kazandırılması için çeşitli projeler bulunmaktadır. Örneğin, metal gemi batıklarının iklim değişikliği ve deniz kirliliğinden etkilenmesini önlemek amacıyla bilimsel çalışmalar başlatılmıştır.

4.6. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkına Katılmamış Birinci Dünya Savaşı Batıkları ve Diğer Batıklar

Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Boğazı ve çevresinde batmış olan deniz araçları ile Çanakkale Muharebeleri sırasında yapılan çıkarmalarda batmış askeri mühimmat ve araç-gereçlerin bulunduğu alanlar tespit ve belgeleme çalışmalarıyla kayıt altına alınmıştır. Bu alanlar, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından sportif amaçlı dalış meraklılarına hizmet vermek üzere Birinci Dünya Savaşı temalı Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı olarak dalış turizmine açılmıştır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Birinci Dünya Savaşı esnasında batmış olan isimleri bilinen önemli gemilerin sayısı yaklaşık 28'dir. Tarihsel değeri ve insana dair hikayeleri olan batıkların Birinci Dünya Savaşı temalı ilk sualtı parkı olarak kültürel amaçlı dalış turizmi meraklıları için önemli bir cazibe merkezi olacağı ve olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Alanı ziyarete gelen ancak dalış yapma imkânı bulamayan ziyaretçiler de Mehmetçik Fenerinde oluşturulan sergi alanında sualtı parkı, batıklar ve dalışlar hakkında bilgi edinme imkânına sahiptir (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Çanakkale'de Birinci Dünya Savaşı esnasında ve diğer zamanlarda batmış olan başlıca önemli batıklara dair temel bilgiler şöyle açıklanabilir:

H.M.S. Goliath Savaş Gemisi Batığı; H.M.S. Goliath, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Çanakkale Savaşı'nda batırılan İngiliz savaş gemisidir. Mayıs 1915'te Osmanlı torpido botu Muavenet-i Milliye tarafından içindeki 570 mürettebatıyla beraber batırılmıştır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 3. H.M.S. Goliath Savaş Gemisi Batığı (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Alman Torpido Gemisi; Çanakkale Savaşı sırasında, Alman torpido gemisi Osmanlı İmparatorluğu'na destek sağlamak amacıyla bölgeye gönderilmiştir. Ancak savaşın seyrinde, 18 Mart 1915'te, İngiliz savaş gemisi Inflexible ve Irresistible, Çanakkale kıyılarını topa tutarken, Osmanlı'nın müttefiki olan Almanların komuta merkezi de Çimenlik Kalesi çevresindeydi. İngiliz bombardımanları sırasında, atılan bir bomba Alman komuta merkezinin yakınlarına düştü. Bu durum üzerine askerler, barakalardan acilen

boşaltılarak, kıyıya demirlemiş olan torpido gemisine bindirilip karşı kıyıya kaçırılmak istendi. Ancak, Irresistible'ın mermilerinden biri, Alman torpido gemisinin batışına neden oldu. 1315 askerin hayatını kaybettiği bu gemi, Çanakkale yat limanının hemen dışında, 16 metre derinlikteki batığında bulunur. Çanakkale Boğazı'nda marinanın hemen içindeki bu batık, dalışa yasaklı bölge olarak korunmaktadır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 4. Alman Torpido Gemisi (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

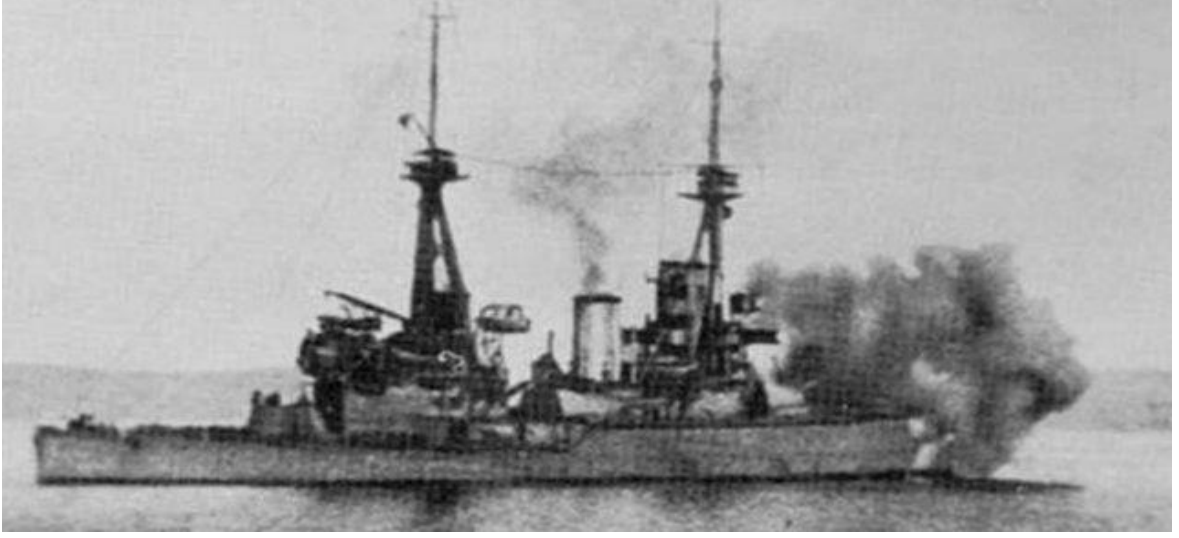
TCG Atılay Denizaltısı (1938-1942); Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait olan TCG Atılay denizaltısı, 1942 yılında bir tatbikat sırasında Çanakkale Boğazı'nda batmıştır. Denizaltı, mürettebatıyla birlikte kaybolmuştur ve batığı günümüzde Çanakkale Sualtı Parkı'nda yer almaktadır. İstanbul tersanelerinde elli yıllık bir aradan sonra inşa edilen ilk denizaltıydı ve 1939 yılında Haliç'te denize indirildi. Mustafa Kemal Atatürk tarafından isimlendirilen bu denizaltı, Atılay, Saldıray, Batıray ve Yıldırıy isimli dört denizaltının ilkiydi. Atılay, 19 Mayıs 1939'da Bandırma vapurunun Samsun'a çıkışının 20. yıldönümünde denize indirildi. II. Dünya Savaşı sırasında aktif olarak kullanılan Atılay, 14 Temmuz 1942'de Çanakkale Boğazı'nda kayboldu. O gün, Atılay'ın manyetik güvenlik hatlarını kontrol eden bir emniyet botu yüzeyde izini sürüyordu. Ancak kötü hava koşulları nedeniyle takip yarıda kaldı ve

denizaltı ile iletişim kesildi. Akşam saatlerinde denizaltının “Battı” şamandırası bulundu, ancak mürettebatından ses alınamadı. Atılay, serseri bir mayına çarparak battı ve 39 mürettebatı ile birlikte Çanakkale’deki batık gemiler mezarlığına yerleşti. Yıllar sonra, 2 Haziran 1994’te, araştırmacı Selçuk Kolay ve ekibi Atılay’ı bulmak amacıyla bir keşif gerçekleştirdi. Yaptıkları sonar taramalarında, 68 metre derinlikte büyük bir batık tespit ettiler. Detaylı incelemede, denizaltının I. Dünya Savaşı’ndan kalma bir mayına çarparak battığı anlaşıldı. Atılay, batan ilk Türk denizaltısı olarak tarihe geçti ve bu buluş, 52 yıl süren bir araştırmanın sonucuydu (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

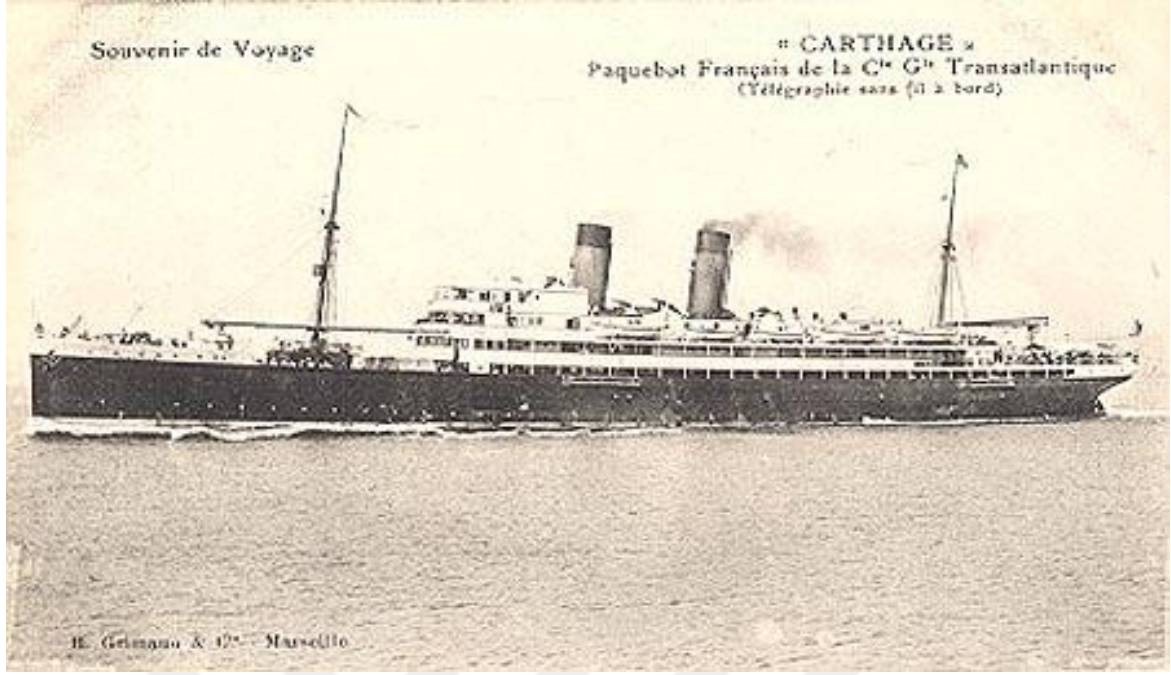
Resim 5. TCG Atılay Denizaltısı (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Bouvet Savaş Gemisi; Fransız donanmasına ait Bouvet, pre-dreadnought tipi bir Fransız savaş gemisiydi. İnşasına 16 Ocak 1893’te başlandı, 27 Nisan 1896’da kazığa indirildi ve 1 Haziran 1898’de tamamlanarak hizmete girdi. 666 kişilik mürettebatı vardı. 18 Mart 1915’te, Çanakkale Boğazı’nda ağır bombardıman altındaydı. Türk topçusu tarafından sekiz kez vurulan Bouvet, saat 13:54’te bir mayına çarptı ve büyük bir patlamayla iki dakika içinde battı. 600 mürettebatı hayatını kaybetti. Bouvet’in kaybı, müttefik gemilerin mayınlardan haberdar olmadan ilerlemelerine yol açtı ve o gün içinde Irresistible, Ocean ve Inflexible gemileri de batırıldı ya da hasar gördü. Bouvet’in kaybı, küçük ama etkili bir savunmanın büyük sonuçlar doğurabileceğini gösterdi (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

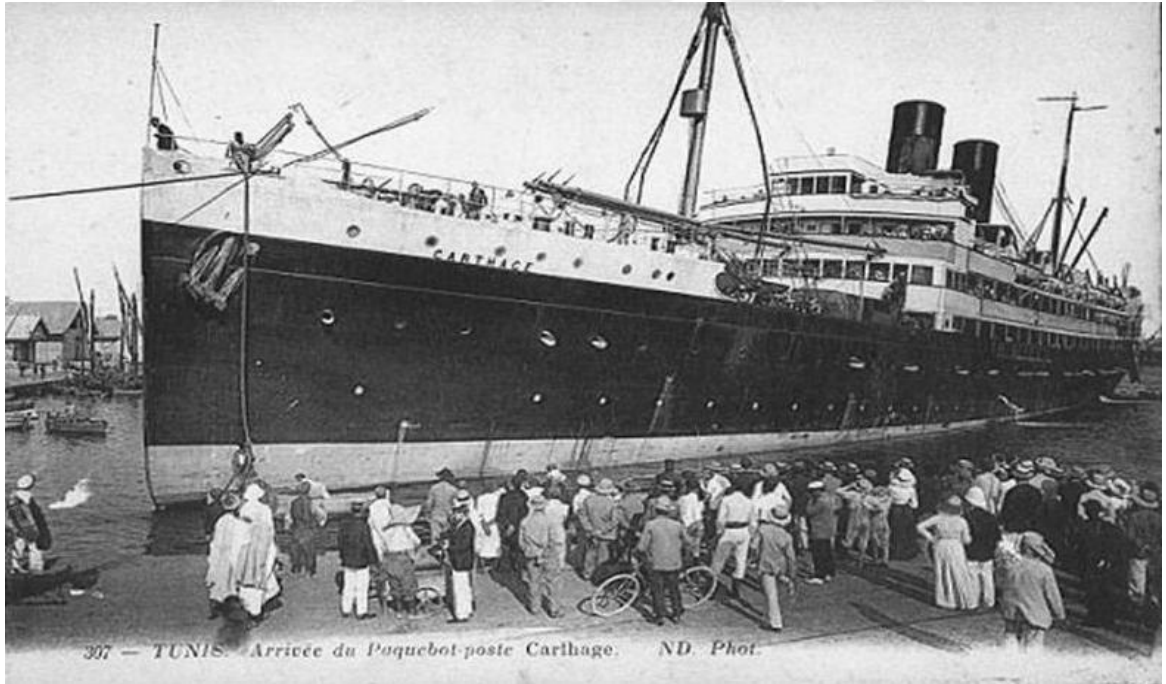

Resim 6. Bouvet Savaş Gemisi (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu)

Carthage Batığı; Çanakkale Savaşı'nda batan bir diğer Fransız gemisi olan Carthage, bölgedeki deniz savaşlarının izlerini taşıyan önemli batıklardan biridir. Carthage, 1910'da Newcastle'da inşa edilmiş bir Fransız yolcu gemisiydi ve Charles-Roux sınıfının geliştirilmiş bir versiyonuydu. Savaş öncesi Marsilya ve Tunus arasında Compagnie Générale Transatlantique'e bağlı olarak çalışıyordu. 16 Ocak 1912'de İtalyan Agordat kruvazörü tarafından bordalandı ve Cagliari'de altı gün esir tutuldu, çünkü gemideki uçakların Türk kuvvetlerine taşındığı düşünülüyordu. 1 Temmuz 1915'te, cephane yüklü olarak Cape Helles'e yanaşan Carthage, 4 gün boyunca yükünü boşalttı. Ancak, 4 Temmuz'da Otto Hersing komutasındaki Alman U-21 denizaltısı tarafından torpillenerek battı. Bu saldırıda altı mürettebat üyesi hayatını kaybetti. U-21, saldırı sonrası İstanbul'a dönüp Karadeniz filosunda görev yaptı, ancak önceki başarılarını tekrar edemedi (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 7. Carthage Batığı (1) (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 8. Carthage Batığı (2) (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

HMS Irresistible; Birinci Dünya Savaşı sırasında, Çanakkale Boğazı'nda mayınlara çarparak batan İngiliz savaş gemisidir. Batığı, savaşın deniz üzerindeki sert mücadelesini yansıtmaktadır. Formidable sınıfı, Canopus sınıfının avantajları kullanılarak geliştirilmiş, daha güçlü ve korumalı bir savaş gemisidir. 12 inç topları ve artan ağırlığıyla güçlendirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Kanal savaş filosunda görev yaptı. 25 Ağustos 1914'te Portsmouth'dan Ostend'e nakliye yaptı. Ekim-Kasım 1914'te Dover devriyesinde ve Bulgaristan kıyıları bombardımanında bulundu. Şubat 1915'te Çanakkale Operasyonu'na katıldı, kıyı kalelerinin bombardımanı ve çıkartmalara destek verdi. 18 Mart 1915'te, müttefik donanması Türk tabyalarına saldırdı. Türk topçuları karşılık verdi ve müttefik gemileri büyük hasar gördü. Fransız zırhlısı Bouvet, Erenköy Koyu'nda mayına çarparak battı. İki İngiliz gemisi, Irresistible ve Ocean da mayınlara takıldı ve battı. Formidable, bu çatışmalar sırasında hasar aldı, ancak mürettebatı kurtarıldı (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 9. HMS Irresistible (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

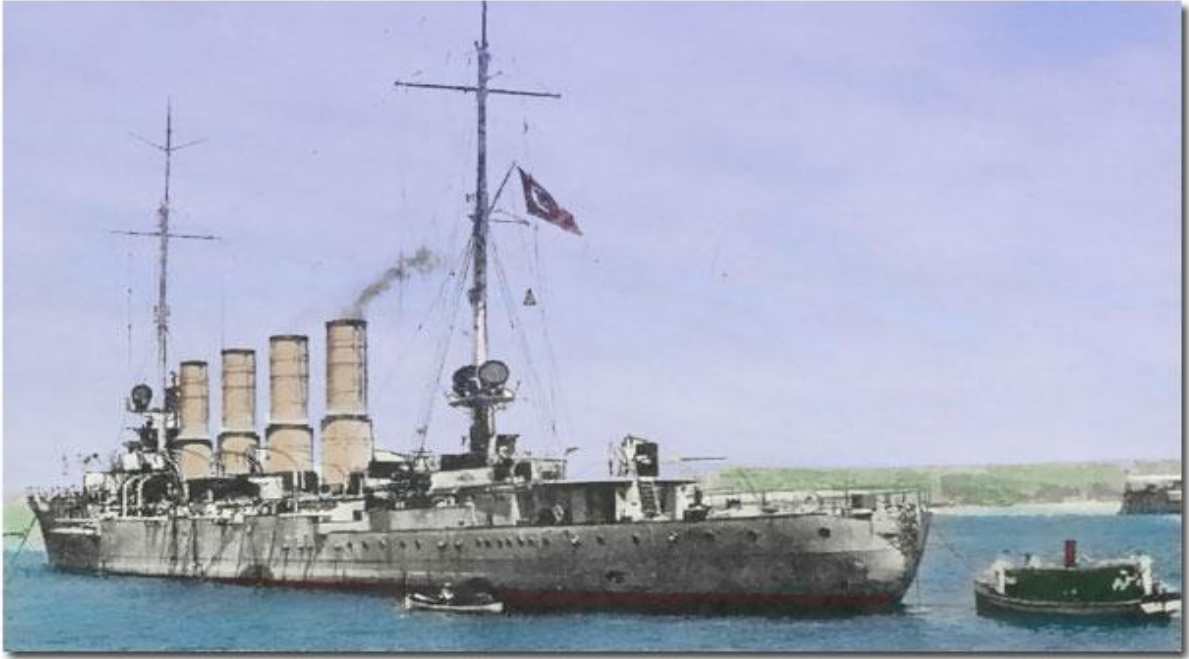
HMS Triumph; İngiliz donanmasına ait bir diğer önemli savaş gemisi olan HMS Triumph, Çanakkale açıklarında batmıştır. Bu batık, deniz savaşlarının yoğunluğunu ve şiddetini ortaya koyan önemli bir kalıntıdır. HMS Triumph, Swiftsure sınıfı bir İngiliz savaş gemisiydi. 15 Ocak 1903'te tamamlandı ve 1909'da Akdeniz'e gönderilene kadar Kanal filosunda hizmet verdi. I. Dünya Savaşı'nda Japonların desteklediği Tsing Tao operasyonlarına katıldı ve Ocak 1915'te Çanakkale'ye geldi. 18 Mayıs 1915'te Gaba Tepe'yi bombalarken, Alman denizaltısı U-21 tarafından torpillenerek battı. Torpille vurulan Triumph, 1,5 saat içinde 73 mürettebatıyla birlikte battı. Triumph'un batışı sırasında çevredeki gemiler kurtarma çalışmalarına katıldı, ancak Türk siperlerinden herhangi bir ateş açılmadı. Gemi şu anda 56-72 metre derinlikte, batık olarak yatmaktadır ve dalış yapmak için özel izin gerekmektedir (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 10. HMS Triumph (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Midilli Kruvazörü (SMS Breslau); Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya'nın ittifakı çerçevesinde Gelibolu'da faaliyet gösteren Midilli, 1918 yılında mayına çarparak batmıştır. Geminin batışı, Birinci Dünya Savaşı'nda denizlerde yaşanan zorlu mücadelelerin bir kanıtıdır. SMS Breslau, Magdeburg sınıfı hafif kruvazördür ve 1912'de Almanya'da inşa edilmiştir. Göben'in alternatifi olarak tasarlanmış ve İstanbul'a 7 Ağustos 1914'te İngiliz

kruvazörü HMS Gloucester ile çatışarak hasar almadan ulaşmıştır. İstanbul'da Türk bayrağı altında "Midilli" adını almış ve Yarbay Kettner komutasında görev yapmıştır. Midilli, Novorossisk'i bombalamış, birçok Rus gemisini batırmış ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1916-1917 yıllarında silahları modernize edilmiştir. 18 Kasım 1914'te Cape Saryc Savaşı'na katılmış, 2-3 Nisan 1915'te Karadeniz'de iki Rus ticaret gemisini batırmıştır. 10 Haziran 1915'te Rus destroyerleri tarafından hasar görmüş, 18 Haziran 1915'te mayına çarpmıştır. 18 Nisan 1916'da Rus mayın temizleyicisi T233 ve bir merchant gemisini batırmış, 4 Temmuz 1916'da iki Rus merchant gemisini daha batırmıştır. 23 Haziran 1917'de Yılan Adası'ndaki radyo istasyonunu yok etmiş ve mayın döşemiştir. 25 Haziran 1917'de Rus savaş gemisi Svobodnaya Rossiya'yı batırmıştır. 20 Ocak 1918'de Goeben ve dört Türk destroyeriyle Anglo-Fransız blokaj filosuna saldırmış; HMS Raglan ve M28 monitor gemisini batırmış, fakat geri çekilirken beş mayına çarparak batmıştır. 150 kişi kurtarılmış, 330 kişi hayatını kaybetmiştir (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 11. Midilli Kruvazörü (SMS Breslau) (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

HMS Ocean; İngiliz donanmasına ait olan HMS Ocean, Çanakkale Savaşı sırasında batmıştır. Gemi, Çanakkale Boğazı'ndaki mayınlar nedeniyle hasar alarak suya gömülmüştür. HMS Ocean, İngiliz Donanması'nda altı farklı geminin adını taşıyan bir savaş

gemisidir. Bu gemi, Canopus sınıfına ait olup, 4 adet 12 inçlik ve 12 adet 6 inçlik topa sahip, 12,950 tonluk bir gemiydi. İlk kez Krupp çeliği kullanarak zırhlanan bu sınıf, lokomotif buhar sistemi yerine su tankı buhar sistemi kullanmıştı. HMS Ocean'ın yapımı, çeşitli aksaklıklarla başlamış ve “Denize gitmek istemeyen gemi” olarak anılmıştır. Şubat 1900’de tamamlandıktan sonra Süveyş Kanalı’nda görev yapmış, 1901’de Çin istasyonuna gönderilmiştir. 1910’da Akdeniz’e dönen gemi, I. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra Doğu Hindistan’da konvoy koruması yapmıştır. 1915’te Süveyş Kanalı’nı savunmuş ve Çanakkale Operasyonu’na katılmıştır. Mart 1918’de, HMS Irresistible’ı kurtarmak için onu çekmeye çalışırken, HMS Ocean da bir mayına çarpmış ve ciddi hasar görmüştür. Mürettebat, gemiyi terk etmiş ve HMS Ocean, 3 saat içinde batmıştır. Çanakkale Boğazı’nda büyük bir patlamayla yana yatan gemi, Türkler tarafından yoğun ateşe tutulmuş ve sonunda batmıştır. Ocean’ın batışı, İngiliz gemilerinin güvenliğini tehlikeye atmıştır. Geminin batışı, Türk siperlerinden ateş açılmadan gerçekleşmiştir. Ocean, günümüzde 56-72 metre derinlikte bir batık olarak kalmaktadır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

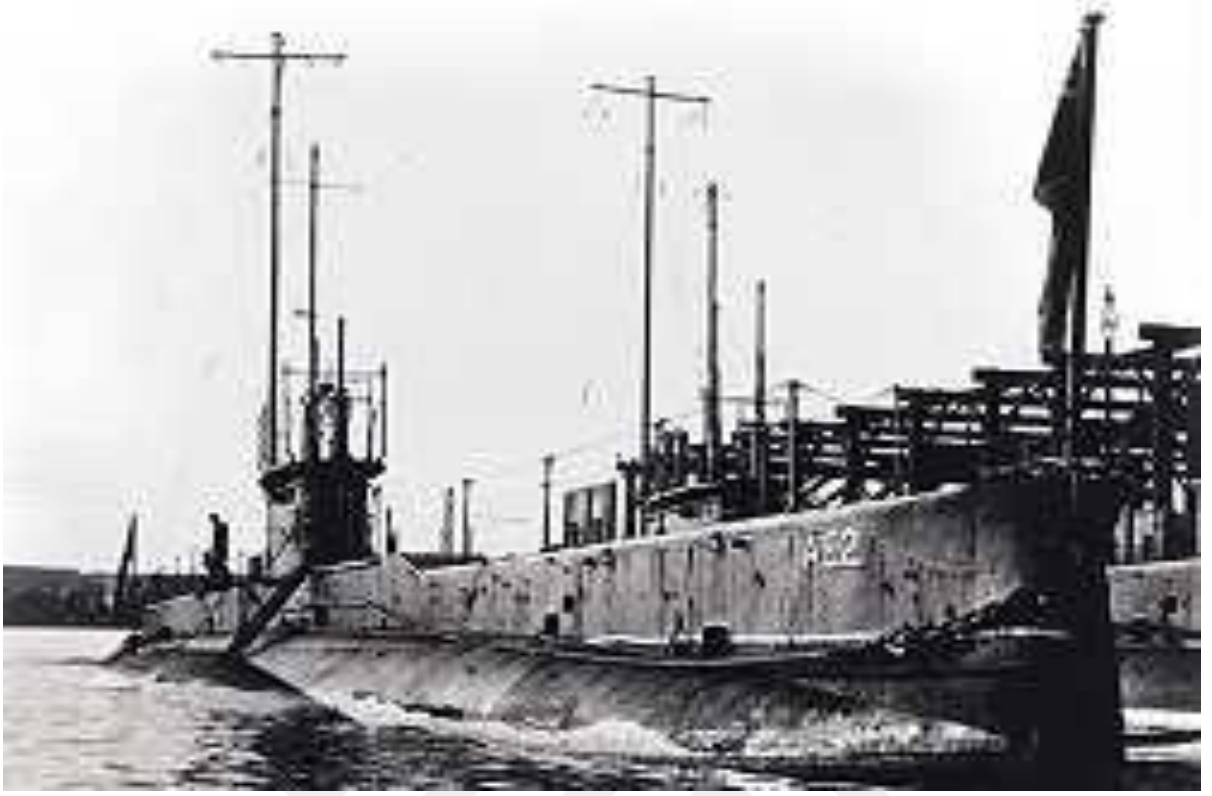

Resim 12. HMS Ocean (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Mesudiye Zırhlısı; Mesudiye Zırhlısı, 1871 yılında İngiltere’nin Thames Iron Works tersanesine sipariş edilerek getirilmiş, 1872 yılında kızağa konmuş ve 1874’te denize indirilmiştir. 1875 yılının aralık ayında Osmanlı Donanması’na katılan gemi, 1893 yılında

İstanbul Tersanesi'nde ve 1898-1903 yılları arasında Cenova/Ansaldo tezgâhlarında tamir görmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın başında kullanılamaz durumda olan bu gemi, Boğaz'daki mayın hatlarını korumak amacıyla bir batarya olarak Boğaz savunma hattına dahil edilmiş olup, Çanakkale Sarısığlar mevkinde koyulmuştur. Mesudiye Zırhlısı, 13 Aralık 1914'te, saat 11.58'de mayın hatlarından Boğaz'a girmeyi başaran İngiliz "B-11" denizaltısı tarafından torpillenmiş ve batırılmıştır (ÇATAB, 2023).

AE2 Avustralya Denizaltısı; Avustralya donanmasına ait AE2 denizaltısı, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı sularında faaliyet gösterirken Osmanlı kuvvetleri tarafından batırılmıştır. Denizaltının batığı, savaşın deniz altındaki cephelerini aydınlatmaktadır. AE2, Vickers Son & Maxim tarafından üretilmiş bir İngiliz denizaltısıdır. Normal baş ve kış torpidolarının yanı sıra iskele ve sancak kısımlarına da torpido tüpleri eklenmişti, bu sayede dik açılarla torpido atabilme yeteneğine sahipti. Daha büyük, dayanıklı, hızlı ve güçlü bir yapıya sahipti. Ancak, güvertesinde silah bulunmuyordu; bu durum, kaptanı Henry Stoker tarafından eleştirilmiştir. AE2, 28 Şubat 1914'te tamamlanarak Avustralya Donanması'na katıldı ve Mayıs 1914'te Sydney'e ulaştı. Savaşın başlamasının ardından, Avustralya'nın ilk denizaltısı AE1 ile birlikte, Alman kolonilerine karşı operasyonlar için Yeni Gine'ye gönderildi. Kasım 1914'te Sydney'e döndü ve daha sonra Çanakkale'ye gönderildi. 25 Nisan 1915'te AE2, boğazı geçme görevini üstlendi. Geceleyin, Türk mayın hatlarına yaklaşıp, birkaç kez yüzeye çıktıktan sonra, boğazı geçmeyi başardı. Marmara Denizi'ne girdikten sonra, Türk ikmal yollarını kesmeye çalıştı. 29 Nisan'da E14 denizaltısıyla buluşmayı planladı, ancak AE2 buluşma noktasına ulaşamadı. 30 Nisan'da yüzeye çıktığında Türk Kruvazörü Sultan Hisar tarafından fark edildi ve dalış yaparken, trim ayarları yapılamadığından tekrar yüzeye çıktı. Sultan Hisar tarafından makine dairesinden vurularak ağır hasar aldı. Kaptan Stoker, gemiyi batırarak düşmanın eline geçmesini önlemeye çalıştı. AE2'nin mürettebatı, Türkler tarafından esir alındı ve savaş boyunca tutuldular. Denizaltının batışında mürettebat kaybı yaşanmadı (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Resim 13. AE2 Avustralya Denizaltısı (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu)

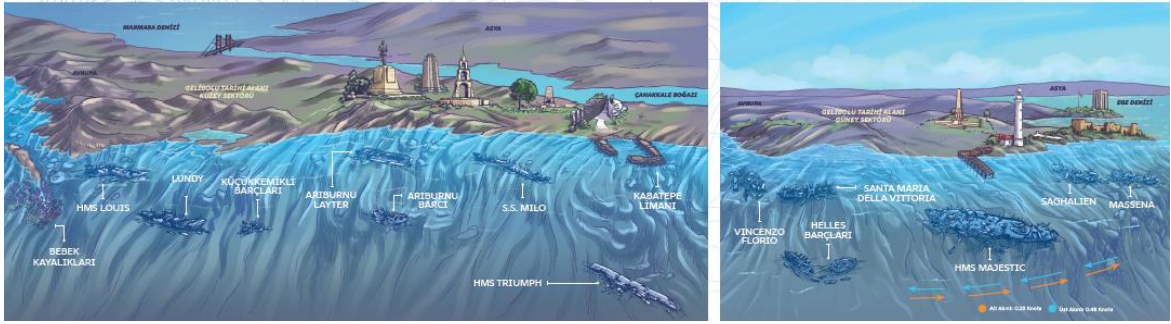
Bu batıklar, Çanakkale Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda deniz üzerinde yaşanan çarpışmaların ve stratejik mücadelelerin somut kalıntılarıdır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

4.7. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları

2 Ekim 2021 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Gelibolu Tarihi Sualtı parkında; HMS Majestic, HMS Louis, Lundy, Helles Barçları (2 Adet Barch), SS Milo, Franco, Tuzla Batığı, Denizaltı Mania Ağları Batığı, Çamburnu Anfora Batığı, Mesudiye Batığı, Bebek Kayalıkları (Helles Kuyruklu Yıldızının ilk Kayda Geçtiği Yer Olan Antik Kent Kalıntıları ve Deniz Canlılarının Görülebildiği Duvar Dalışı), Kemikli Barç, Layter gibi batıklar ile Massena, Saghalian, Vincenzo Florio, Maria Delle Vittorie gemi kalıntılarına ya da derin (teknik) dalış yapmak için HMS Triumph, Carthage, Atılay, Midilli (Breslau), Ocean, İressitable, HMS Hythe gibi batıklar bulunmaktadır (ÇATAB Arşivi, 2023 Yılı Raporu).

Parkta yer alan batıkların tespit ve belgeleme çalışmaları birinci etap tamamlanmıştır. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkında 14 tane dalış noktası bulunmakta olup; bu noktalar dışında 7 tane teknik dalış niteliğinde batık bulunmaktadır. Dalış noktalarının tamamında batıklara zarar vermeden dalışların gerçekleştirilmesi için tonoz ve şamandıra çalışması gerçekleştirilmiştir. İklim değişikliği, denizdeki kirlilik vb. hakkında anlık bilgi verecek ölçüm istasyonu kurulumu devam etmektedir. Ayrıca batıkların korunması için uygulanacak olan katodik koruma çalışmaları da proje aşamasındadır (ÇATAB Arşivi, 2024 Yılı Raporu).

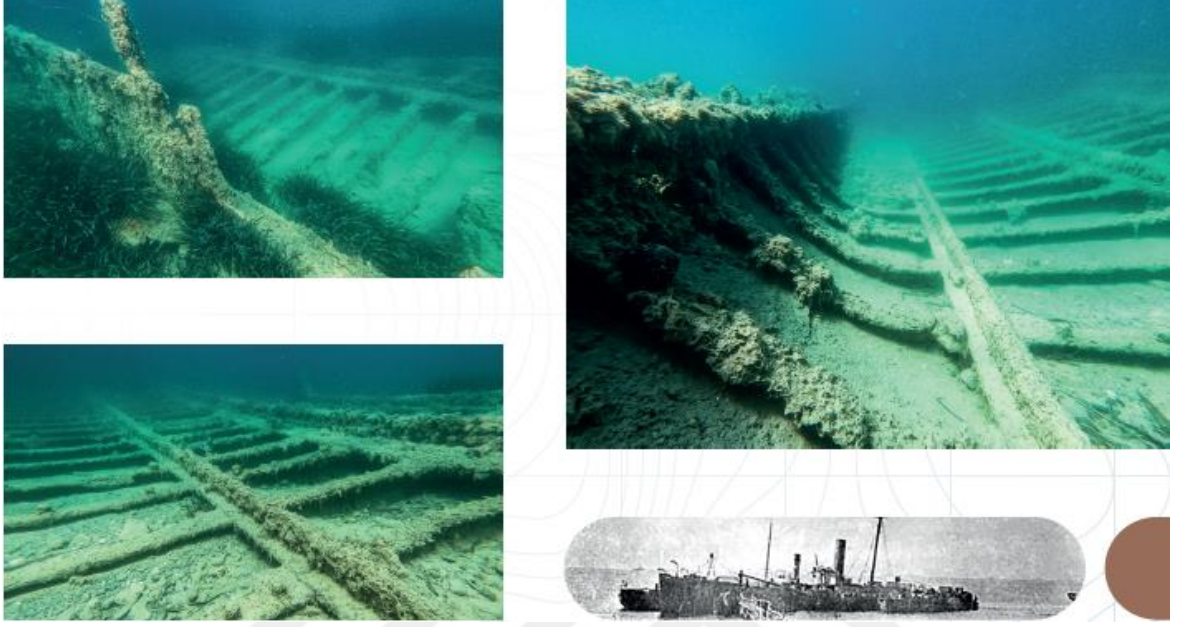
Dalış noktaları, şunlardır: SS Milo, Massena, Saghalien, Vincenzo Florio, Santa Maria Della Vittoria, Tuzla, HMS Louis, Arıburnu Layter, Bebek Kayalıkları Resifi, HMS Majestic, Helles Barçları, Lundy, Arıburnu Barcı, Küçükkemikli Barçları, Denizaltı Mania Ağı, HMS Triumph, Franco.

Resim 15. Sualtı Panoramik Haritası (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 62).

SS Milo: Anzak Koyu'nda, derinliği 5-7 m olan, 74x9 m boyutlarındaki buharlı yolcu gemisidir. SS Milo gemisi 1865 yılında inşa edilmiştir. 1. Dünya Savaşı ile birlikte İngiliz Donanma Bakanlığı'nın hizmetine giren 860 groston ağırlığındaki gemi, savaşta Arıburnu bölgesindeki Anzak Koyu'nda konuşlanan birliklere malzeme sevkiyatı için kullanılmıştır. 26 Ekim 1915 tarihinde, açık alan bölgelere yanaşan gemileri korumak için beton doldurularak sabitlenmiştir. Gemi güvertesine jeneratör kurularak projektörler ile sahilin aydınlatılması sağlanmıştır. Savaş sonuna kadar bu görev için kullanılan gemi, müttefik donanmasının geri çekilmesi esnasında batırılmıştır. SS Milo gemisi günümüzde büyük oranda tahrip olmuşa da genel formunu korumaktadır. SS Milo hem tarihi hem de deniz biyolojisi açısından önemli bir dalış noktasıdır. Batığın bulunduğu derinlik ve

çevresindeki zengin deniz yaşamı, dalgıçlar için oldukça ilgi çekicidir. (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 6-7).

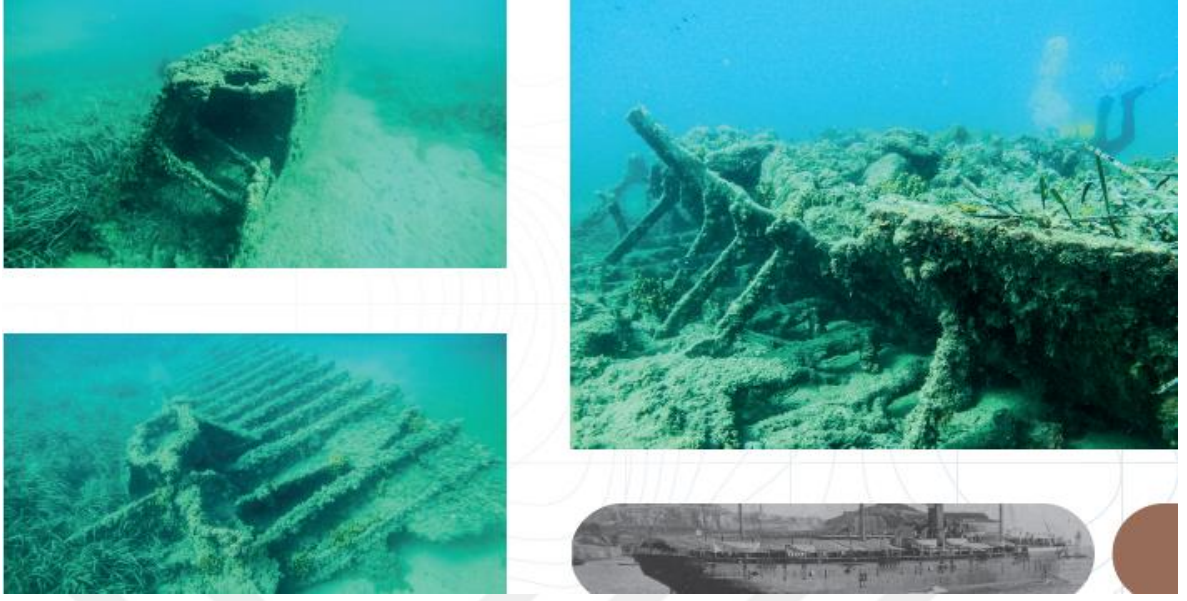
Resim 16. SS Milo Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 9).

Massena: Ertuğrul Koyu'nda, derinliği 5-7 m olan, 113x20x9 m boyutlarındaki savaş gemisidir. 1894-1898 tarihleri arasında inşa edilen Massena gemisi, ismini Fransız Devriminin önemli mareşallerinden olan Andrea Massena'dan almıştır. 11.735 ton ağırlığındaki gemi son görevini, Çanakkale'nin müttefikler tarafından boşaltılması sırasında gemilerin güvenli bir şekilde kıyıya yanaşmasını sağlayarak gerçekleştirmiştir. Bu amaçla, 9 Kasım 1915 tarihinde dalgakıran olarak kıyıya oturtulmuştur. Massena, Fransız donanmasına ait bir savaş gemisi olarak Gelibolu'da dalış meraklıları için önemli bir keşif alanıdır. Savaşın izlerini taşıyan bu batık, tarih ile denizin derinliklerini buluşturur (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 8-9).

Resim 17. Massena Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 9).

Saghalien: Ertuğrul Koyu'nda, derinliği 5-7 m olan, 113x20x9 m boyutlarındaki bir başka Fransız yolcu gemisidir. 4050 groston ağırlığında olup 1880 yılında inşa edilmiştir. Fransız vatandaşlarını İstanbul'dan çıkarma gör evini üstlenen gemi, Çanakkale Savaşı öncesinde Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazını geçmiştir. Geminin son görevi 10 Aralık 1915'te Massena gemisi ile birlikte İngiliz ve Fransız askerlerinin güvenli bir şekilde tahliye edilmesi için dalgakıran olarak Ertuğrul Koyu'nda karaya oturtulması olmuştur. Batık üst yapısını kaybetse de formunu hala korumaktadır. Son görevlerini birlikte gerçekleştiren Massena ve Saghalien gemileri mutlaka görülmesi gereken sualtı mirasları arasında yer almaktadır. Dalgıçlara tarihi bir yolculuk sunan bu noktada, savaşın izleri su altında adeta yeniden canlanır (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 10-11).

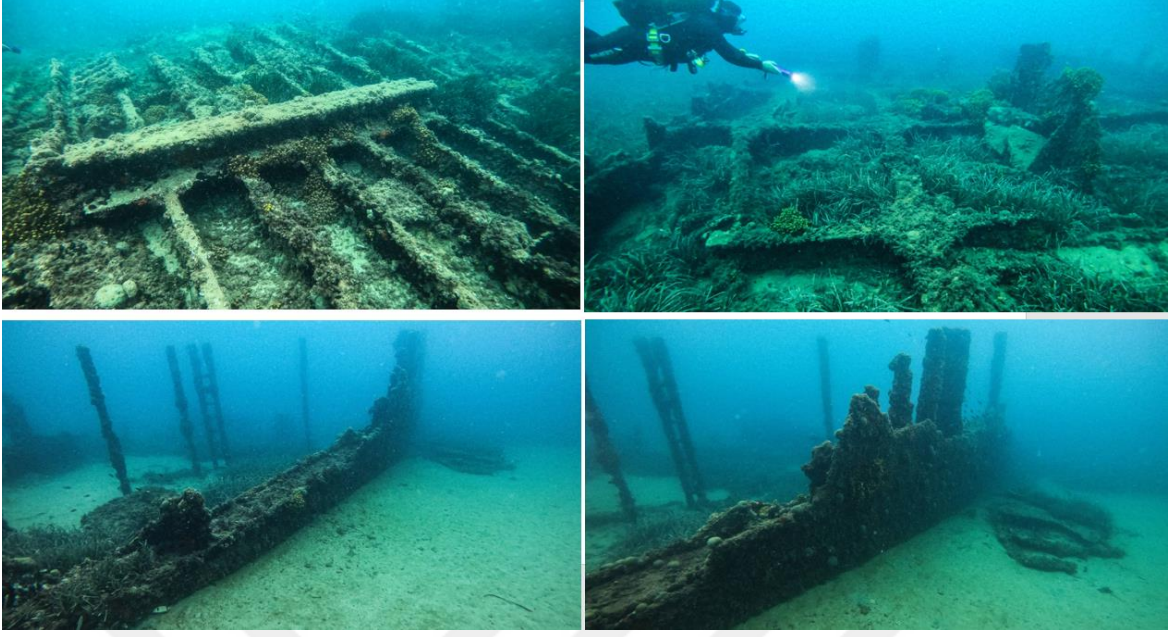
Resim 18. Saghalien Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 11).

Vincenzo Florio: Tekke Burnu'nda, derinliği 5-7 m olan, 113x20x9 m boyutlarındaki buharlı yolcu gemisidir. Alexander Stephen & Sons Ltd. tarafından 1880 yılında Govan'da üretilen, 2817 groston ağırlığındaki Vincenzo Florio gemisi, İtalya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'nda, İtalyan ordusunun Trablus'a taşınması görevini üstlenmiştir. 1915'te İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından satın alınarak Çanakkale Cephesi'nde son görevine gönderilmiştir. Tekke Burnu'nda yüzer iskele olarak kullanılmak üzere 30 Temmuz 1915 tarihinde batırılmıştır. Vincenzo Florio batığı, sualtı fotoğrafçıları ve dalgıçlar için oldukça caziptir (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 12-13).

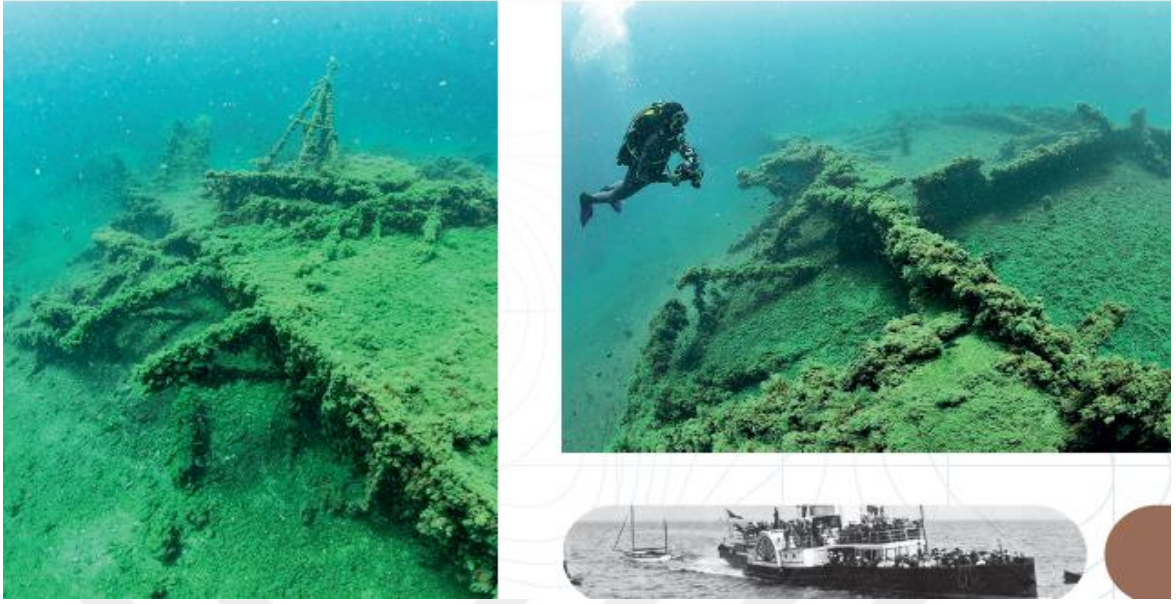
Resim 19. Vincenzo Florio Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 14-15).

Santa Maria Della Vittoria: Tekke Burnu'nda, derinliği 5-7 m olan, 100x11 m boyutlarındaki buharlı yolcu gemisidir. 1882 yılında üretilen Santa Maria Della Vittoria gemisi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Adının anlamı “Zafer Getiren Azize Meryem Ana” olan gemiyle aynı adı taşıyan bir Roma kilisesi de bulunmaktadır ve bu kilisede, 2. Viyana Kuşatması sırasında Osmanlı ordusundan elde edilen ganimetlerin sergilendiği bilinmektedir. Korunaklı bir liman oluşturmak amacıyla 30 Temmuz 1915'te batırılan gemi, denizin derinliklerinde tüm ihtişamı ve gizemiyle saklı güzelliklerinin keşfedilmesini beklemektedir. Özellikle tarih meraklıları için vazgeçilmez bir ziyaret noktasıdır (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 16-17).

Resim 20. Santa Maria Della Vittoria ve Vincenzo Florio Batığı Kalıntıları (Diving Gelibolu, 2023)

Tuzla: Akbaş Limanı'nda, derinliği 10 m olan, 65x5 m boyutlarındaki vapurdur. 1885 yılında inşa edilmiş olup eski adıyla Worthing Belle olan vapur 1913 yılında Şirket-i Hayriye tarafından yolcu taşımacılığında kullanılmak üzere satın alınmış ve ismi “Tuzla” olarak değiştirilmiştir. Çanakkale Cephesi'nde cephe ve erzakları cepheye, yaralıları İstanbul'a taşımak için görevlendirilen Tuzla yandan çarklısı, muharabeler boyunca Marmara'dan gelen diğer gemilerin de ikmal üssü olan Akbaş Limanı'nda karşılanmıştır. 30 Ağustos 1915'te Akbaş Limanı'ndan yükünü alarak ayrılan 193 tonluk Tuzla, kısa süre sonra torpillenerek batırılmıştır. Batığın bulunduğu bölge, tarihi dokusunu korurken sualtı ekosistemiyle de dikkat çeker (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 18-19).

Resim 21. Tuzla Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 19).

HMS Louis: Suvla Koyu'nda, derinliği 13 m olan, 130,8x12,1 m boyutlarındaki muhriptir. 1912 yılında inşa edilen HMS Louis, Çanakkale Savaşı'nda Harold Dallas Adair-Hall komutasında görev yaptığı 30 Ekim 1915 tarihinde bir römorkörle çarpışarak hasar görmüş ve karaya oturmuştur. Gece kurtarma çalışmaları sırasında, Türk topçularının bu faaliyetleri fark etmesini önlemek amacıyla kayalıklarla uyumlu bir renkte boyanmış ve set olarak kullanılmıştır. 965 ton ağırlığında ve 82 metre uzunluğundaki geminin 45 metrelik kısmı kumun üzerinde, geri kalanı ise kumun altındadır. Batığın 4 adet Yarrow tipi kazanı günümüzde de iyi durumdadır. Dalgıçlar burada savaşın deniz üzerindeki etkilerini yakından gözlemleyebilir (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 20-21).

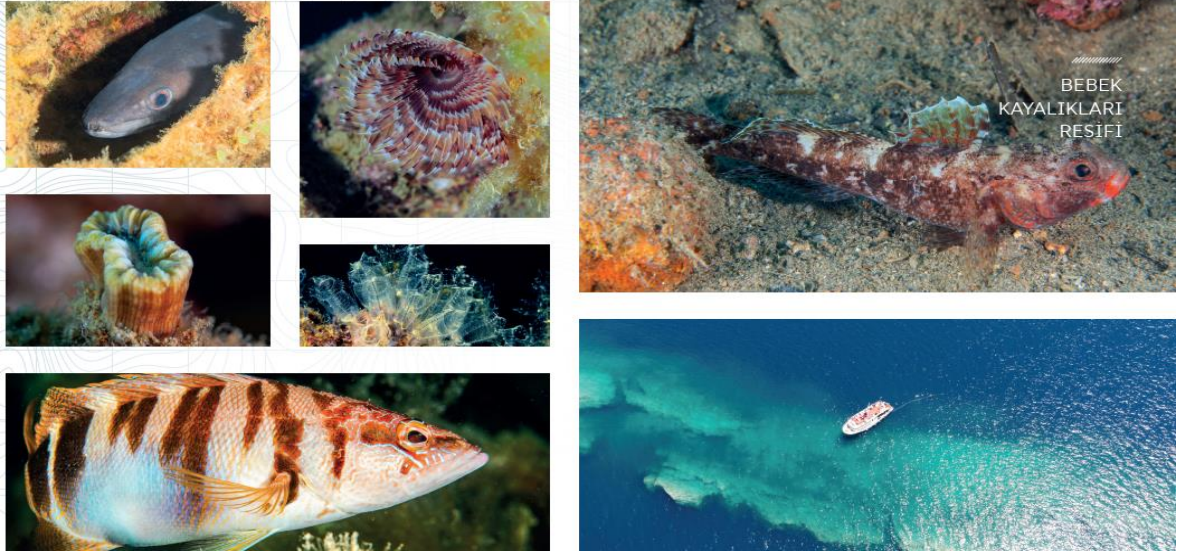
Resim 22. HMS Louis Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 22-23)

Arıburnu Layter: Küçükkemikli’de, derinliği 18 m olan, 11,5x3,5 m boyutlarındaki layter tipinde bir teknedir. Açıkta demirleyen gemiler ile sahil arasında askeri ihtiyaçların naklinde kullanılan ön kısmı kapaklı layter tipi tekneler “Mule Barge” olarak da adlandırılmaktadır. Aralık 1915 yılında başlayan geri çekilme sırasında son görevini tamamladıktan sonra batırılan Arıburnu Layter’ı, Küçükkemikli bölgesinde, denizin 18 metre altında dalış severlerin ziyaretini beklemektedir. Gelibolu Savaşı’nın önemli noktalarından biridir ve dalgıçlara deniz altındaki savaş izlerini keşfetme fırsatı sunar (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 24-25).

Resim 23. Arıburnu Layter Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 28-29).

Bebek Kayalıkları Resifi: Büyükkemikli’de, derinliği 20 m olan doğal resif alanıdır. Bebek Kayalıkları, Halley Kuyruklu Yıldızı’nın tarihte ilk kez görüldüğü ve kayda geçtiği yer olarak bilinmektedir. Ayrıca, MÖ 405 yılında Spartalılar ile Atinalılar arasında gerçekleşen Aegospotami Savaşı’nın da bu bölgede yapıldığı tahmin edilmektedir. Çok sayıda dalış noktası sunan kayalıklar, akıntı dalışı deneyimi yaşamak isteyen dalıcılara yüzlerce renk ve canlı türünü bir arada sunar. İlk 20 metrede, sarı ve yumuşak mercan popülasyonunda yoğunluk gözlenir. Geceleri tentaküllerini açarak zooplanktonlarla beslenen mercanlar, akıntının şiddeti nedeniyle burada gündüz beslenir. Zengin faunası sayesinde Bebek Kayalıkları’nda yunus, fener balığı, müren ve kedi köpekbalığı gibi türlerle karşılaşmak da mümkündür. Doğal resif yapısıyla öne çıkan ve zengin deniz yaşamı sunan bir dalış noktasıdır. Aynı zamanda sualtı fotoğrafçılığı için de idealdir (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 20).

Resim 24. Bebek Kayalıkları Resifi Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 30-31).

HMS Majestic: Seddülbahir’de, derinliği 18-23 m olan, 118x23 m boyutlarındaki savaş gemisidir. 14.900 ton ağırlığındaki HMS Majestic zırhlısı, bir savaş gemisi olarak Portsmouth Tersaneleri’nde Naval Construction & Armaments Co. of Barrow tarafından 1893-1895 yılları arasında inşa edilmiştir. İlk görevini, İngiltere’nin güney kıyılarını koruyan kanal filosunun sancak gemisi olarak yerine getirmiştir. Çanakkale Boğazı’na yönelik operasyon için bu gemi, Winston Churchill tarafından çok yaşlı bulunmasına rağmen, kolaylıkla Çanakkale’yi geçip İstanbul’a ulaşabileceği düşünülerek filoya dahil edilmiştir. 25 Şubat 1915’te Boğaz’a ulaşan Majestic, Dardanos ve Baykuş Bataryaları’nı tahrip etme ve mayın temizleme görevlerini üstlenmiştir. 1-4 Mart 1915 tarihlerinde Boğaz’ı geçmek amacıyla gerçekleştirilen saldırılara katılan gemi, 18 Mart 1915’teki Boğaz harekâtında 2’nci İngiliz Deniz Tümeni’nde yer almıştır. 25 Nisan 1915’te başlayan çıkarma sonrasında ise manevi destek amacıyla Çanakkale’de kalmaya devam etmiştir. Albay Henry FitzRoy George Talbot komutasında olan HMS Majestic, iki gün önce U-21 tarafından batırılan HMS Triumph ile aynı kaderi paylaşmamak için mümkün olduğunca kıyıya yakın demir atmış ve geminin etrafını torpido ağları ile kaplamış olmasına rağmen hedef olmaktan kurtulamamıştır. 27 Mayıs 1915 tarihinde sabah 06.30 civarında Alman denizaltısı U-21 tarafından torpillenerek batırılmıştır. Zaman içinde toplarını kaybeden HMS Majestic, kondisyonunu büyük ölçüde korumuştur. Seddülbahir açıklarında 18-23 metre derin de savaştın en önemli tanıklarından biri olarak dalış se verleri beklemektedir. HMS Majestic,

Gelibolu Savaşı'nda batırılan bir başka İngiliz savaş gemisi olup, dalgıçlara tarihî ve biyolojik zenginlikler sunmaktadır (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 32-34).

Resim 25. HMS Majestic (1) (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 35).

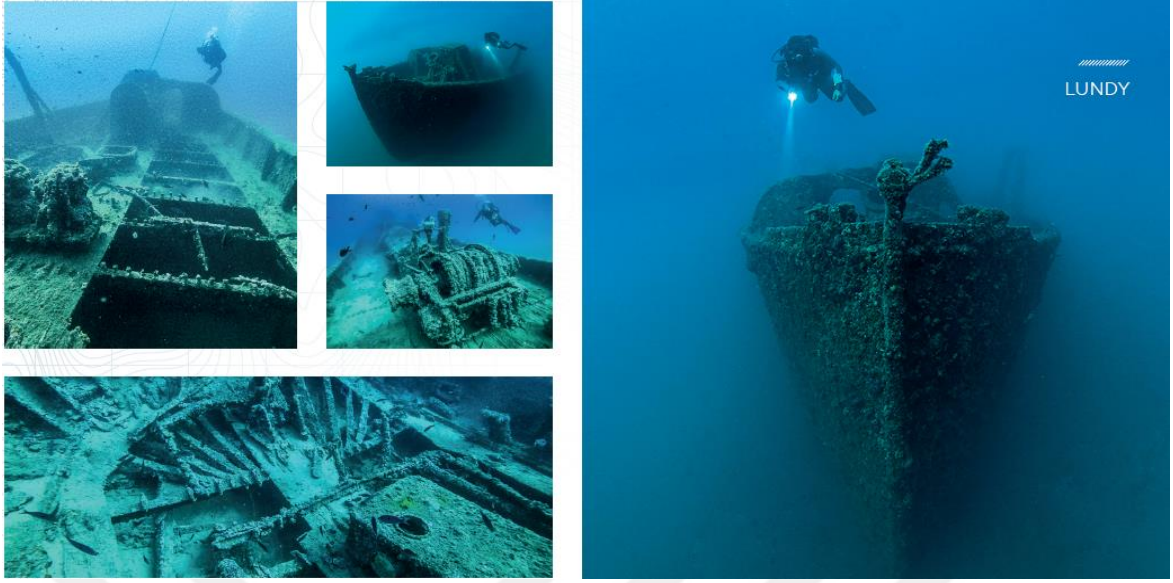
Resim 26. HMS Majestic (2) (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 38).

Helles Barçları: Tekke Koyu açıklarında, derinliği 24-25 m olan, 18x5,8 m ve 23,5x6,6 m boyutlarındaki iki barçtır. Altı düz, az su çeken, geniş karinalı, makineli veya makinesiz özelliklere sahip araçlar olan barçlar, Çanakkale'ye yapılan çıkarmalar sırasında askerleri, iskele inşasında kullanılacak malzemeleri ve çıkarma alanında kullanılacak binek hayvanlarını taşımak için kullanılmıştır. Bu iki barcın, 25 Nisan 1915 sabahı Seddülbahir'de gerçekleştirilen çıkarma esnasında batırıldığı düşünülmektedir. Tekke Koyu açıklarında 24 ve 25 metre derinlikte bulunan barçlardan küçük olanı 18,2 metre uzunluğundadır ve baş kısmında ç apası ile zinciri görülebilmektedir. 23,5 metre uzunluğunda olan diğer barcın ise buhar kazanı hemen yanında, kum üzerinde görülebilmektedir. Helles Barçları, Helles bölgesinde kullanılan askeri barçların kalıntılarıdır. Bu dalış noktası, savaşın deniz üzerindeki etkilerini gözlemlemek için oldukça önemlidir (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 40-41).

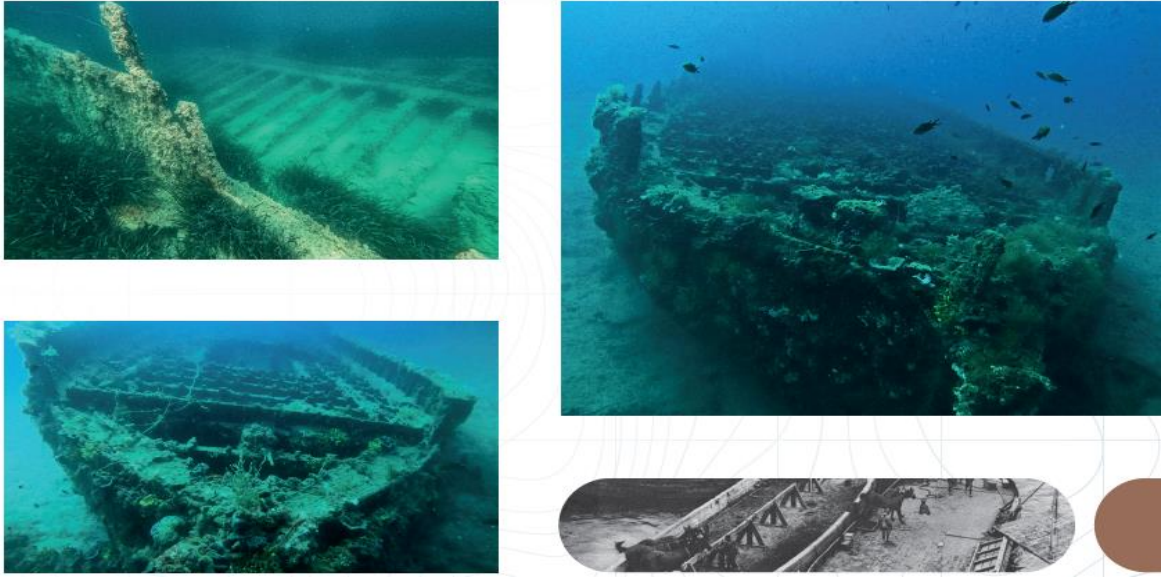
Resim 27. Helles Barçları Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 42-43).

Lundy: Suvla'da, derinliği 27 m olan, 33,6x6,5x3,6 m boyutlarındaki mayın tarama gemisidir. 1908 yılında İngiltere, Beverley'de üretilen Lundy gemisi savaştan önce Hull Steam Fishing & Ice şirketine ait balıkçı gemisidir. Smith marka makineye sahip olan 188 tonluk bu dev gemi daha önce sivil amaçlı olarak kullanılmasına rağmen Çanakkale Muharebelerinin başlamasıyla birlikte Henry Charles Taylor komutasında mayın tarama görevine verilmiştir. 16 Ağustos 1915 tarihinde cephane yükleme esnasında Türk topçusunun ateşinden kaçan “Kalyan” adlı gemiye çarparak Suvla'nın derinliklerine batmıştır. Batmasına neden olan kış kısmındaki hasar dışında neredeyse ilk günkü halini korumaktadır. Lundy, savaş sırasında batırılmış bir İngiliz gemisi olup, dalgıçlar için deniz altındaki tarihi keşiflerin kapılarını aralar (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 44-45).

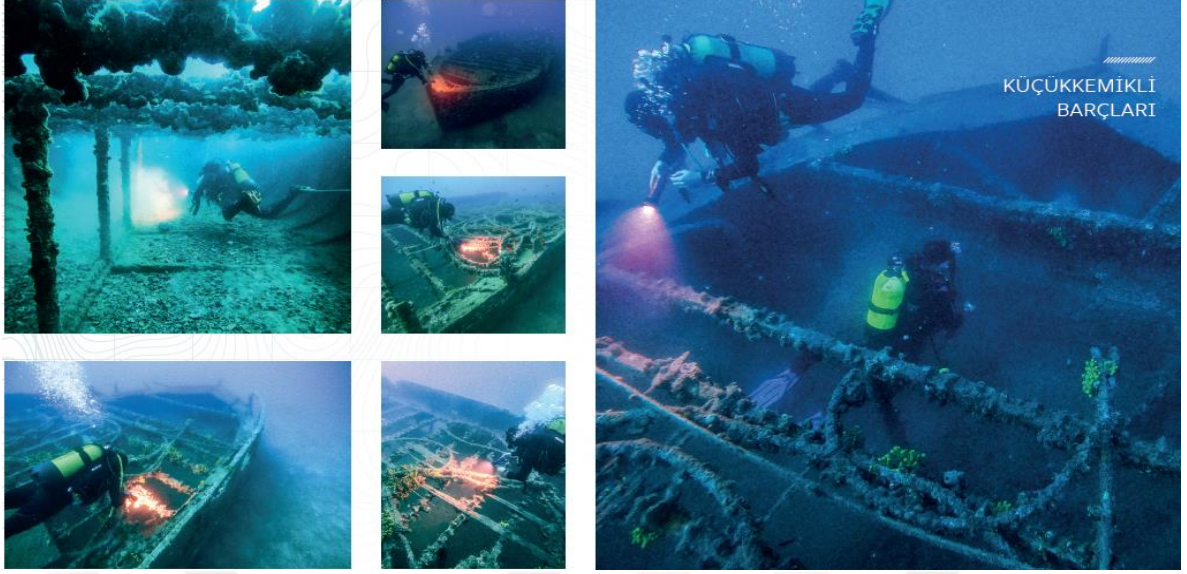
Resim 28. Lundy Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 46-47).

Arıburnu Barcı: Arıburnu’nda, derinliği 28,5 m olan, 17,5x6,5 m boyutlarındaki barçtır. Batış tarihi ve sebebi bilinmeyen Arıburnu Barcı gizemini hala korumaktadır. 28,5 metre derinlikte yer alan barcın ahşap bölümleri çürümüş olsa da metal aksamaları kendini korumuştur. Arıburnu Barcının diğer barçlardan en belirgin farkı yükseltilmiş küpeştelere sahip olmasıdır. Bu küpeştelere dolayısıyla barcın hayvan nakliyesinde kullanıldığı düşünülmektedir. Batığın yakınında 54 metre derinlikte aynı özelliklere sahip başka bir barç daha bulunmaktadır. Bu batık, savaşın lojistik boyutunu anlamak isteyen dalgıçlar için önemli bir araştırma alanıdır (Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 48-49).

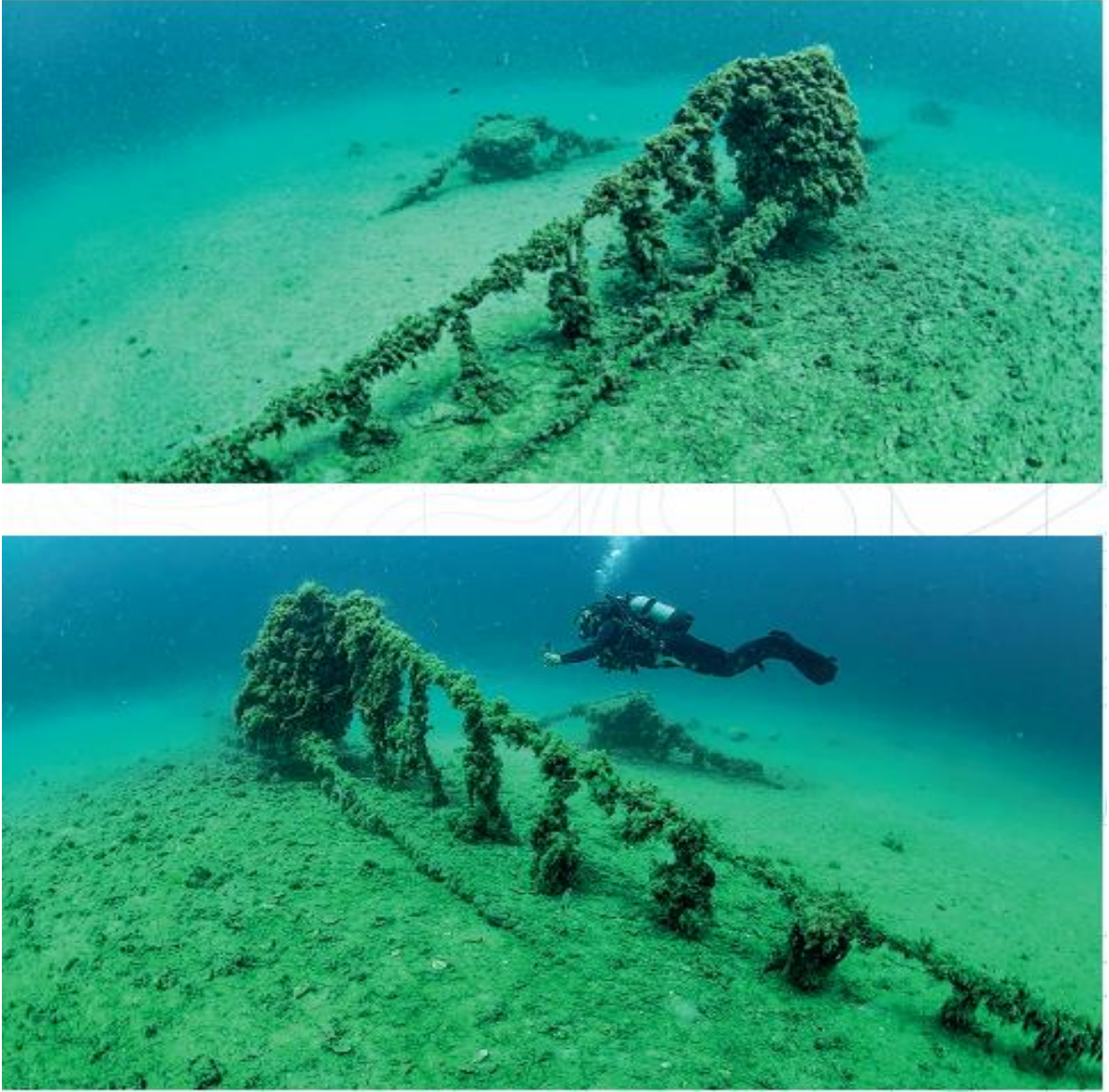
Resim 29. Arıburnu Barcı Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 49).

Küçükkemikli Barçları: Küçükkemikli’de, derinliği 30 m olan, 17,5x6 m boyutlarındaki barçlardır. Batış tarihi ve sebebi belli olmayan Küçükkemikli Barçları, çıkarma esnasında ve sonrasında, nakliye gemilerinde bulunan askerlerin kıyıya ulaşımını sağlamak, mühimmat ve hayvan nakli yapmak için kullanılmıştır. Gövdesi çelik, güvertesi ahşap olan bu batıkların ahşap kısımları çürümüş, ancak metal bölümleri korunmuştur. Küçükkemikli Barçları, stratejik bir öneme sahip olan bu bölgede yer alır ve tarih meraklısı dalgıçlar için cazip bir keşif alanıdır (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 50-51).

Resim 30. Küçükkemikli Barçları Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 52-53).

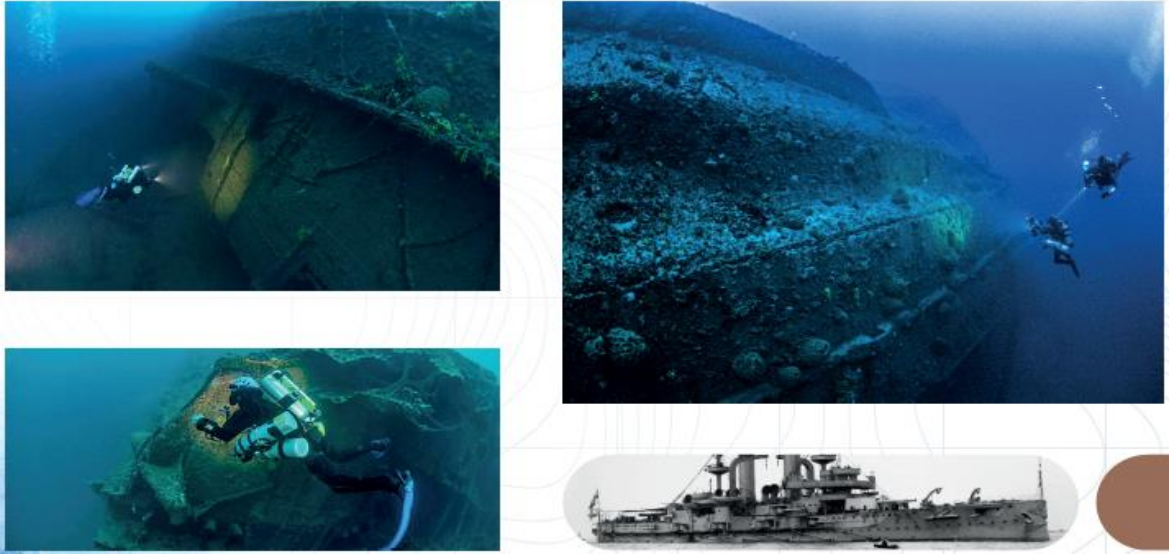
Denizaltı Mania Ağı: Akbaş Koyu, Nara Burnu ve Bigalı Kalesi arasında, derinliği 30 m olan mania ağıdır. Denizaltıların boğazlardan geçişini engelleme görevini üstlenen ve savaş sırasında hayati öneme sahip olan Mania Ağları, Haliç Tersanesi'nde üretilmiştir. Her biri 4x4 metrelik karelerden oluşan bu ağlar, 60 metre uzunluğa ve 30 metre derinliğe sahiptir. Akbaş Koyu ile Nara Burnu arasında ve Bigalı Kalesi ile Nara Burnu arasında konumlandırılmıştır. 26 Haziran-27 Temmuz 1915 tarihleri arasında kurulan toplam 25 ağ ile yaklaşık 1500 metrelik alan korunmuştur. Günümüze ulaşan ağ örneklerinden biri, Akbaş Koyu'nda su altı tarihine merak duyan ziyaretçileri beklemektedir. Denizaltı Mania Ağı, denizaltıların geçişini engellemek amacıyla kullanılan maniaların kalıntılarını barındıran bir dalış noktasıdır. Dalgıçlar burada denizaltı savaşlarının izlerini yakından inceleme fırsatı bulur (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 54-55).

Resim 31. Denizaltı Mania Ağı Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 55).

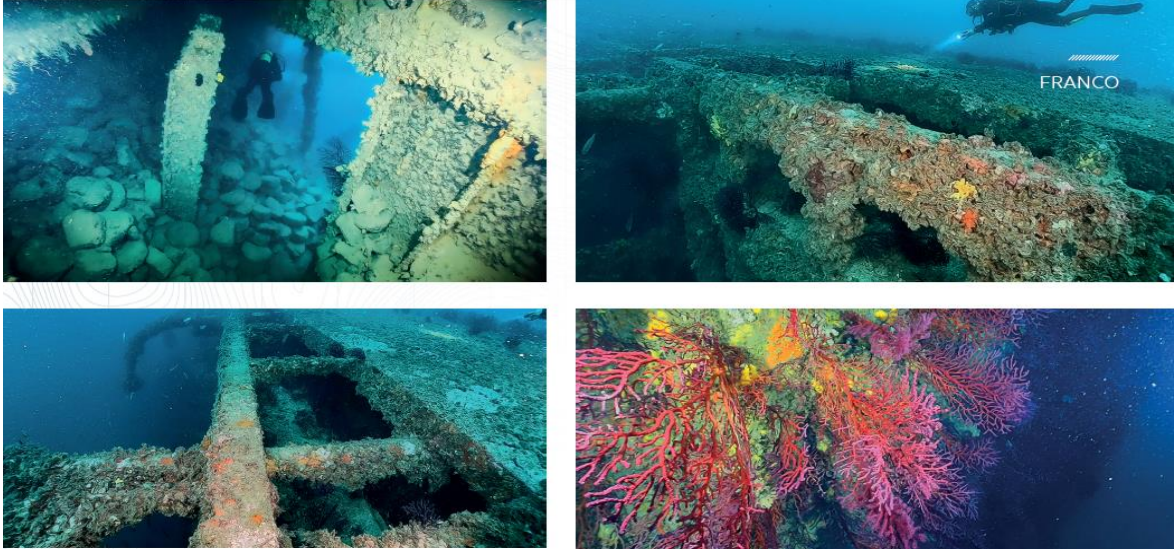
HMS Triumph: Kabatepe’de, derinliği 72 m olan, 132,9x21,64x7,72 m boyutlarındaki savaş gemisidir. HMS Triumph, Vickers, Barrow-in-Furness tarafından inşa edilmiş, 11,9 tonluk Swiftsure sınıfı bir savaş gemisidir. 15 Ocak 1903’te göreve başlamış ve Mart 1909’a kadar İngiltere’nin güney kıyılarını koruyan kanal filosunda görev yapmıştır. 1. Dünya Savaşı başladığında Japon gemilerinin desteklediği Tsing Tao operasyonunda yer almış ve Ocak 1915’te İtilaf donanmasıyla Boğaz’a gönderilmiştir. 25 Mayıs 1915’te, Maurice Swynfen Fitzmaurice komutasında Kabatepe’yi bombaladığı sırada Alman

denizaltısı U-21 tarafından torpidoyla vurularak bir buçuk saat içinde, 73 mürettebatıyla birlikte batmıştır. Geminin batığı, ilk günkü halini büyük ölçüde koruyarak bir anıt mezar niteliğine bürünmüştür ve su altı tutkunları için ilgi çekici bir dalış noktasıdır. HMS Triumph, İngiliz Kraliyet Donanması'na ait olup, Gelibolu açıklarında batmış önemli bir savaş gemisidir. Bu dalış noktası, tarihle iç içe bir sualtı deneyimi sunar (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 56-57).

Resim 32. HMS Triumph Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 57).

Franco: Havuzlar'da, derinliği 26-44 m olan, 125 m boyutlarındaki kargo gemisidir. 1915'te batan diğer batıkların aksine modern bir batık olan Franco, asfalt hammadde taşıyan Yunan bandıralı bir yük gemisidir. 26 metre derinlikteki üst kısmıyla 44 metre derinlikteki alt kısmı arasında, iskele tarafına yatık bir şekilde durmaktadır. Bütün halinde görülebilen gemi, akıntı nedeniyle yalnızca deneyimli dalgıçlara hitap etmektedir. Batığın çevresindeki canlılık oldukça yoğundur; mercan oluşumları başlamış ve nesli tükenmekte olan kırmızı mercanlara yalnızca bu bölgede rastlanmaktadır. Çanakkale Boğazı'ndaki tarihi batıklar, su altı ekosistemine fayda sağlarken dalış meraklılarının da cazibe merkezi olmuştur. Tarih ve biyolojik çeşitliliği bir arada sunan bu alan, dalgıçlar için özel bir deneyim sağlar (Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 58-59).

Resim 33. Franco Batığı (ÇATAB, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Dalış Noktaları, 2024: 60).

4.8. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin Etkileri

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, Türkiye, hatta dünya deniz arkeolojisi ve dalış turizmi açısından çok değerli bir model oluşturmaktadır. Tarihi Alan Başkanlığı'nın bu projeyi hayata geçirmesi tarihi, kültürel ve doğal mirasın korunması, turizmin geliştirilmesi ve eğitim olanaklarının artırılması gibi açılardan çok çeşitli katkılar sağlamıştır. Bu etkileri bazı alt başlıklar ile somutlaştırabiliriz:

Ekonomik Etkiler: Sualtı Parkı, bölgenin turizm potansiyelini önemli ölçüde arttırmıştır. Park, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekerek bölge ekonomisine ciddi katkılar sağlar: *“Sualtı turizmi ve kültürel miras turizmi sayesinde bölge ekonomisi canlanmış, yeni istihdam olanakları yaratılmış ve yerel halkın gelir seviyesinde artış sağlanmıştır”* (Doğan, 2020: 45). Bu tür projeler, sürdürülebilir turizmin geliştirilmesine önemli katkılar sunar.

Kültürel ve Eğitimsel Etkiler: Parkın en önemli etkilerinden biri de bölgenin tarihî ve kültürel mirasının korunmasına yönelik farkındalık yaratmasıdır. Eğitim programları ve interaktif sergiler sayesinde hem yerel halk hem de ziyaretçiler, Çanakkale Savaşları ve sualtı arkeolojisi hakkında bilgi edinebilmektedir. Bu tür projeler, kültürel mirasın

korunması ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılması konusunda önemli rol oynamaktadır (Yılmaz, 2019).

Bilimsel Etkiler: Tarihi Sualtı Parkı; sualtı arkeolojisi ve deniz bilimi alanında önemli araştırmaların yapılmasına olanak sağlar. Parkta yapılan kazılar ve araştırmalar, bilim dünyasına önemli katkılar sunar: “*Bu park, sualtı arkeolojisi ve deniz bilimi alanında yapılan araştırmalar için bir laboratuvar işlevi görmektedir*” (Kılıç, 2021: 78). Ayrıca, uluslararası iş birlikleri ve projeler sayesinde, bilimsel bilgi alışverişi ve akademik çalışmalar artmaktadır.

Çevresel Etkiler: Sualtı Parkı, deniz ekosisteminin korunmasına yönelik önemli bir işlev görür. Parkta yer alan batıklar, deniz yaşamı için habitat oluşturmakta ve bu alanlar, deniz biyolojik çeşitliliğinin korunmasına katkıda bulunmaktadır: “*Batıklar, deniz yaşamı için yeni habitatlar yaratmakta ve bu sayede deniz biyolojik çeşitliliği artmaktadır*” (Erdem, 2022: 111). Bu amaçla HMS Majestik Batığının korunmasına katkı sağlamak ve bölgedeki deniz ekosistemini desteklemek amacıyla 18 Kasım 2024 tarihinde HMS Majestik Batığına ıstakoz salımı programı gerçekleştirilmiştir (ÇATAB, 2024 Yılı Raporu).

Turizm ve Rekreasyon Etkileri: Park, dalış turizmi açısından da büyük bir cazibe merkezi durumundadır. Dalış tutkunları, tarihî batıkları ve deniz altındaki doğal güzellikleri keşfetme fırsatı bulur: Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, dalış turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir ve bu potansiyel, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

Miras değerinin korunması, kültürel miras yönetiminin temel amacıdır. Bu nedenle, miras değerinin net bir şekilde anlaşılması, bir ögenin geleceğini etkileyebilecek her eylemde sürdürülebilir karar verme için kritik öneme sahiptir. Miras değeri, önem değerlendirmesi yoluyla belirlenir. Önem değerlendirmesinin temel sonucu, ögenin miras değerlerini özetleyen ve böylece ögenin korunmasına rehberlik etmek için gelecekteki tüm politikaların ve yönetim yapılarının temel değerlendirmesini belirleyen bir Önem Beyanı'nın formülasyonudur.

Kriter (a) mirasın tarihin seyri, evrimi veya modeli içindeki önemi:

Kriter (b) mirasın, tarihin, teknolojik başarıların veya sosyal gelişmelerin anlaşılmasına katkıda bulunan bilgi sağlama potansiyeli ile ilgili önemi:

Kriter (c) mirasın, fiziksel, kimyasal veya biyolojik süreçlerin incelenmesi yoluyla kültürel kalıntıların ve ilgili doğal olayların bileşimi ve tarihi hakkında bilgi verme potansiyeli açısından önemi:

Kriter (d) mirasın belirli bir dönemdeki teknik veya yaratıcı başarıları temsil etmesi veya bunlara katkıda bulunması açısından önemi:

Kriter (e) mirasın, sosyal, kültürel veya manevi nedenlerle çağdaş Avustralya'daki bir toplulukla olan ilişkisi yoluyla önemi:

Kriter (f) mirasın halk eğitime katkıda bulunma potansiyeli açısından önemi:

Kriter (g) miras ögesinin tarihin nadir, tehlike altında veya nadir görülen yönlerine sahip olması açısından önemi:

Kriter (h) mirasın, bir kültürel miras sınıfının özelliklerini göstermedeki önemi:

Bu başlıkları sualtı kültürel miras bağlamında ele aldığımızda, mirasın yalnızca geçmişin denizcilik teknolojileri ve ticaret yolları gibi tarihsel süreçlerine ışık tutmakla kalmayıp, aynı zamanda bu alanlarda önemli bilgi sağlama potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Sualtı kültürel mirası, doğal süreçlerin kültürel kalıntılar üzerindeki etkilerini inceleme yoluyla bilimsel araştırmalara katkıda bulunurken, yaratıcı ve teknik başarıları temsil eden özellikleriyle de kültürel zenginliklerimizin evrimine dair ipuçları sunmaktadır. Toplumların bu mirasa olan sosyal ve manevi bağlarını güçlendirme potansiyeli taşıyan bu ögeler, halk eğitimi ve farkındalık yaratma açısından da büyük bir önem taşır. Ayrıca, nadir ve korunması gereken kültürel kalıntılar barındıran bu miras, disiplinlerarası iş birliği ve sürdürülebilir koruma stratejileri için benzersiz bir fırsat sunmaktadır.

Kültürel mirasın korunması, yalnızca fiziksel yapıların muhafaza edilmesi değil, aynı zamanda bu yapıların taşıdığı tarihsel, sosyal ve bilimsel değerlerin gelecek nesillere aktarılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, miras koruma süreçlerinde kullanılan terimlerin açık ve tutarlı bir şekilde tanımlanması, koruma politikalarının uygulanabilirliği ve etkinliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle sualtı kültürel mirası gibi hassas ve genellikle erişilmesi zor alanlarda, bu tanımların uluslararası standartlarla uyumlu şekilde ele alınması, ortak bir dil oluşturulmasını ve bu sayede etkili bir koruma yaklaşımı benimsenmesini sağlamaktadır.

ICOMOS Örgütü *Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Şartı* (Burra Tüzüğü), kültürel mirasın korunması konusunda önemli bir belge olup, miras koruma alanında sıklıkla

kullanılan terimlerin tanımlarını içermektedir. Bu bağlamda, Burra Tüzüğü, kültürel mirasın korunmasına yönelik sistematik modeller ortaya koyma doğrultusunda referans alınabilecek bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevede, mirasın korunmasına ilişkin kavramların ortak bir anlayışla ele alınması büyük önem taşımaktadır.

Gelibolu Yarımadası, sahip olduğu doğal özellikler ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki trajik ve kahramanca geçmişiyle hem Türk hem de uluslararası ziyaretçiler için önemli bir cazibe merkezi olarak öne çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'na ait miras unsurlarının turistik bir perspektifle değerlendirilmesi, bölgenin turizm potansiyelini artırmak ve ekonomik gelir sağlamak açısından etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nda yer alan sualtı kültürel mirasının, benzersiz coğrafi ve tarihsel konumu ile dikkat çektiği ifade edilebilir. Spor, eğlence ya da teknik dalış gibi farklı türde dalış faaliyetleri içeren bu alan, bölgenin turistik çekiciliğini artıran önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Gelibolu Yarımadası'nın tarihi ve kültürel değerleri ile bütünleşen bu tür katkılar, bölgenin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırarak turistik potansiyelini daha da ileriye taşıyabilir.

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, çeşitli alanlarda olumlu etkiler yaratarak bölgenin tarihî ve kültürel mirasının korunmasına, ekonominin canlanmasına, bilimsel araştırmaların artmasına ve çevrenin korunmasına büyük katkılar sunar (Atay vd., 2019: 113).

4.9. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modeline Yönelik SWOT Analizi

SWOT analizi, bir olayın, olgunun ya da bir karar verme sürecinin içsel güçlü yönleri ve zayıflıkları, ayrıca dışsal fırsatları ile tehditlerinin değerlendirildiği bir yöntemdir. İçsel analiz; sistemin sahip olduğu yetenekleri, temel yetkinlikleri ve rekabet avantajlarını belirlemek için kullanılır (Sammut-Bonnici ve Galea, 2015: 5). Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı bünyesinde planlanan Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin içsel güçlü yönleri, zayıflıkları, ayrıca dışsal fırsatlar ile tehditlerinin değerlendirilmesi SWOT analizi vasıtasıyla gerçekleştirilecek ve sonuçlar ortaya konulacaktır.

Tablo 1

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin SWOT Analizi

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Modelinin SWOT Analizi	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
	- Zengin Sualtı Kültürel Miras ve Tarihi Değer - Yerel ve Ulusal Sahiplenme - Sistematik ve Profesyonel Yönetim - Turizm Potansiyeli - Eğitim ve Farkındalık Aktiviteleri - Bilimsel Araştırmalara Uygunluk	- Finansal Sınırlamalar - Altyapı Eksiklikleri - Teknik Yetersizlikler - Bilgi Erişiminin Sınırlı Olması - Mevzuat Açısından Yetersizlikler - Koruma Uygulamalarının Sınırlılığı
	Fırsatlar	Tehditler
	- Uluslararası İş birlikleri - Turizm Gelirlerinin Artışı - Yeni Koruma Yöntemlerinin Geliştirilmesi - Bilgi ve Teknoloji Gelişimi - Halkın Bilinçlendirilmesi ve Katılımı - Artan Ekoturizm Talebi - Bilimsel Araştırmalar İçin Destek - Medya ve Teknolojiyle Tanıtım Fırsatları	- Çevresel Tehditler - İnsan Kaynaklı Tehditler - Yasadışı Faaliyetler - Sosyal ve Ekonomik Baskılar - Ulusal ve Uluslararası Politikalar - Rekabet Eden Turizm Destinasyonları - İklim Değişikliği - Aşırı Turizm Riski

4.9.1. Güçlü Yönler

Zengin Sualtı Kültürel Miras ve Tarihi Değer: Gelibolu Yarımadası hem Türk hem de dünya tarihindeki belirleyici olayların merkezi olarak kabul edilen önemli bir bölgedir. Özellikle Çanakkale Savaşları sırasında yaşananlar, bu bölgenin stratejik ve tarihi önemini derinlemesine pekiştirmiştir. Gelibolu, 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan kanlı

Çatışmalara ev sahipliği yapmış olup, savaşın seyrini değiştiren olayların yaşandığı bir alan olarak tanınmaktadır. Bu bağlamda, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, savaş dönemine ait batıkları ve diğer sualtı kùltürel miras ögelerini barındırması nedeniyle uluslararası düzeyde dikkat çekmektedir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, yalnızca tarihi bir alan olarak değil, aynı zamanda sualtı arkeolojisi için son derece değerli bir araştırma alanı sunmaktadır. Batıkların korunması ve belgelenmesi, Gelibolu'yu hem akademik çevreler hem de turistler için cazip bir destinasyon haline getirmiştir. Bu nedenle, park hem yerli hem de yabancı ziyaretçiler için hem eğitici hem de keşif dolu bir deneyim sunmaktadır. Ayrıca, savaşın tarihsel bağlamını anlamak isteyenlerin yanı sıra sualtı kùltürel mirasına ilgi duyan bilim insanları için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, tarihi önemi ile birlikte, sualtı kùltürel mirasının korunması ve tanıtılması açısından stratejik bir rol oynamakta; bölgenin uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamaktadır. Bu özellikleri, ziyaretçilerin ilgisini çekerek bölgenin turistik potansiyelini artırmakta ve yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Yerel ve Ulusal Sahiplenme: Yerel halk ve Türkiye genelindeki bireyler, sualtı kùltürel mirasının korunması konusunda giderek artan bir duyarlılık ve ilgi göstermektedir. Gelibolu Yarımadası'nın tarihi önemi, özellikle Çanakkale Savaşları'nın etkileri ve bu savaş sırasında meydana gelen olaylar, yerel toplulukların bu mirasa olan bağlılıklarını pekişirmiştir. Bu bağlamda, bölgedeki bireylerin tarihsel hafızalarının güçlenmesi, sualtı kùltürel mirası konusunda sahiplenme duygularını artırmaktadır. Aynı zamanda, sualtı kùltürel mirasının korunmasına yönelik gerçekleştirilen eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri de yerel halkın koruma çalışmalarına katılımını teşvik etmektedir. Bu süreç, bilinçlenmiş bireylerin, tarihi alanların korunması ve yönetilmesinde aktif rol almasına olanak tanır. Gelibolu'daki koruma faaliyetlerine yönelik yerel destek hem kamu hem de özel sektörden gelen katkılarla güçlenmekte ve bu da projelerin sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Gelibolu'nun tarihi ve kùltürel zenginliklerinin korunması, yerel halkın artan duyarlılığı ve katılımı ile daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum, sadece bölgenin tarihi mirasına olan ilginin artmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda toplumda bu konuda kolektif bir sorumluluk bilinci geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Sistematik ve Profesyonel Yönetim: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı hem geçmiş deneyimlerinden hem de kapsamlı yönetim planlarından kaynaklanan güçlü bir yönetime sahip olan bir kuruluştur. Bu yönetim birimi, Gelibolu

Yarımadası'nın tarihi ve kültürel mirasını koruma amacı doğrultusunda, yalnızca yerel değil, ulusal ve uluslararası düzeyde de tanınan bir profesyonellik sergilemektedir. Gelibolu gibi tarihi ve stratejik bir alanın yönetimi, karmaşık dinamikler ve çok sayıda paydaşla çalışmayı gerektirmektedir. Bu nedenle Başkanlık, çeşitli bileşenleri bir araya getiren kapsayıcı bir yönetim planı oluşturarak hem tarihi alanların korunması hem de bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli olan etkili stratejileri geliştirmiştir. Başkanlığın profesyonel yaklaşımı, yürütülen projelerin etkinliğini artırmakta ve güvenilir bir yönetim modeli sunmaktadır. Bu durum hem araştırmacılar hem de ziyaretçiler için güvenilir ve sürdürülebilir bir ziyaretçi deneyimi sağlamaktadır. Ayrıca, gerçekleştirilen eğitim ve farkındalık faaliyetleri, toplumun bu alandaki bilincini artırmakta ve yerel halkın koruma çalışmalarına aktif katılımını teşvik etmektedir. Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın bu profesyonel yaklaşımı, projenin geniş çaplı etki yaratmasına olanak tanırken, çevresel, kültürel ve tarihsel değerlerin korunmasına yönelik bir güvence sağlamaktadır. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın geçmiş deneyimleri ve kapsamlı yönetim planları, bu alanın güvenli ve verimli bir şekilde korunmasını sağlayarak hem yerel topluluklara hem de uluslararası düzeyde ilgi duyan ziyaretçilere hitap eden bir model sunmaktadır.

Turizm Potansiyeli: Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, “savaş turizmi” olarak adlandırılan turizm türünü destekleyerek bölgenin turizm potansiyelini artırma fırsatı sunmaktadır. Özellikle Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı bir alan olması, Gelibolu'yu tarihi olaylara ilgi duyan ziyaretçiler için cazip kılmaktadır. Ziyaretçiler, sualtı kalıntılarını keşfederek geçmişe dair bilgi edinme ve deneyimleme imkânı bulmakta, bu durum bölgeye gelen turist sayısını artırmaktadır. Yerel rehberler eşliğinde yapılan turlar, ziyaretçilerin savaşın tarihi koşullarını daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Artan ziyaretçi sayısı, yerel ekonomiye doğrudan katkı sağlamakta; konaklama, yiyecek-içecek ve turistik hizmetler gibi sektörlerde canlılık oluşturmaktadır. Böylece, Gelibolu'nun tarihi ve kültürel değerleriyle tanıtılması, savaş turizminin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine zemin hazırlamaktadır.

Eğitim ve Farkındalık Aktiviteleri: Proje, toplumda sualtı kültürel mirasına yönelik farkındalık oluşturmaya ve çeşitli eğitim programları düzenlemeyi amaçlar. Bu süreçte, okullar ve üniversitelerle iş birliği yapılması, sualtı tarihine dair bilgi edinmenin yanı sıra çevresel bilincin artırılmasına da katkı sağlar. Bu süreçte, öğrencilere yönelik atölye çalışmaları, seminerler ve interaktif etkinlikler, bireylerin sualtı kültürel mirasına olan

ilgilerini teşvik ederken, bu değerlerin korunmasına yönelik sorumluluk duygusunu geliştirmektedir. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirlik konularında verilen eğitimler, gençlerin doğayı ve kültürel mirası koruma konusunda bilinçlenmelerine yardımcı olur.

Bilimsel Araştırmalara Uygunluk: Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, sualtı arkeologları ve diğer araştırmacılar için kapsamlı araştırma olanakları sunmaktadır. Bu park, sualtı arkeolojik çalışmaların gerçekleştirilmesine olanak tanıyan zengin kaynakları ile dikkat çekmektedir. Bilimsel yöntemlerle yürütülecek araştırmalar, çeşitli kalıntıların belgelenmesi ve korunması için kritik bilgiler sağlayacak; bu da hem akademik dünyanın hem de kamuoyunun bilgilenmesini destekleyecektir. Ayrıca, projeler aracılığıyla elde edilen verilerin paylaşılması, genel kamu bilincini artırmanın yanı sıra, bilimsel topluluk için önemli bir referans noktası oluşturacaktır. Araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, sualtı mirasının korunması, yönetimi ve gelecek nesillere aktarılması konusunda stratejik öneriler geliştirilmesine olanak tanıyabilir. Bu verilerin akademik makalelerde, kitaplarda ve konferanslarda yer alması, sualtı arkeolojisi alanında bilgi birikimini artıracak ve bu alanda çalışan profesyoneller arasında bilgi akışını teşvik edecektir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, sadece bir turistik alan olmanın ötesinde, bilimsel araştırma faaliyetlerine ev sahipliği yaparak sualtı kültürel mirasının korunması ve tanıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu özellik, parkın kültürel ve bilimsel açıdan sürdürülebilirliğini destekleyen kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

4.9.2. Zayıf Yönler

Finansal Sınırlamalar: Sualtı kültürel mirasının korunması için yüksek mali kaynaklar gerekmektedir. Yetersiz bütçeleme, projelerin hayata geçirilmesini kısıtlayarak etkili koruma önlemlerinin alınmasını engelleyebilir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi projeler, sürdürülebilir bir şekilde devam edebilmesi için düzenli finansman gerektirir. Yetersiz mali kaynaklar, gerekli keşifler ve koruma için gereken ekipman ve altyapının sağlanmasına engel olabilir.

Erişim ve Altyapı: Sualtı alanlarına erişim sağlayan altyapı yetersizlikleri, araştırmacıların ve turistlerin bu alanlara ulaşımını zorlaştırabilir. Olumsuz deniz koşulları da bu tür projelerin sürdürülebilirliğini etkileyen bir faktördür. Ziyaretçi merkezleri, dalış alanları, ulaşım ve diğer altyapı hizmetlerinin eksikliği, projenin etkinliğini azaltabilir.

Özellikle, ziyaretçilerin erişim ve konaklama olanaklarının kısıtlı olması, turizm potansiyelini olumsuz etkileyebilir.

Teknik Yetersizlikler: Sualtı arkeolojisi, uzmanlık gerektiren bir alan olup, ekipman eksikliği ve eğitimli uzman eksikliği, uygulamaların etkinliğini azaltmaktadır. Gelişmiş teknolojilere yatırım yapılması ihtiyacı, bu konuda hızlı adımlar atılmasını zorlaştırabilir.

Bilgi Erişiminin Sınırlı Olması: Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı hakkında bilgilendirici materyallerin ve kaynakların sınırlı olması, potansiyel ziyaretçilerin bu alana olan ilgisini azaltabilir. Bilgi eksikliği, ziyaretçilerin merakını arttıran unsurları öğrenme fırsatını kısıtlayabilir.

Mevzuat Açısından Yetersizlikler: Sualtı koruma alanlarının etkili bir şekilde yönetilebilmesi için güçlü ve kapsayıcı bir mevzuata ihtiyaç vardır. Ancak, birçok ülkede olduğu gibi, mevzuat açısından çeşitli yetersizlikler bu alanların korunmasını ve sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

Koruma Uygulamalarının Sınırlılığı: Sualtı koruma alanlarının etkin bir şekilde korunması, güçlü yönetim politikaları ve uygulamalar gerektirir. Ancak, pratikte karşılaşılan çeşitli sınırlılıklar, bu alanların hedeflenen düzeyde korunmasını engelleyebilmektedir. Denetim ve izleme mekanizmalarının sınırlılığı, koruma alanlarının yönetimindeki eksiklikler, finansal zorunluluklar, teknolojik sınırlılıklar, yetişmiş insan kaynağının sınırlılığı gibi hususlar koruma uygulamalarını etkilemektedir.

4.9.3. Fırsatlar

Uluslararası İş birlikleri: Dünya genelinde sualtı kültürel mirası ile ilgili projelerde iş birlikleri, deneyim ve bilgi paylaşımında önemli bir rol oynayacaktır. Avrupa ve UNESCO gibi kuruluşlarla yapılan uluslararası projeler, Türkiye'nin bu alandaki prestijini artırarak daha fazla kaynak ve destek elde edilmesini sağlayabilir. Yurt içindeki ve uluslararası düzeyde sualtı arkeolojisi üzerine çalışan araştırma kuruluşları ile yapılan iş birlikleri, projeye kaynak sağlama ve bilgi paylaşımı açısından zengin bir potansiyel sunar. Böylece, farklı uzmanlık alanlarından gelen profesyonellerle yapılan iş birliği, bilimin ve araştırmanın geliştirilmesine imkân tanıyabilir.

Turizm Gelirlerinin Artışı: Kültürel miras turizmi, Gelibolu bölgesinin ekonomisine önemli katkılar sağlayabilir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın etkin bir şekilde tanıtılması hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgisini artırmaya yönelik önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu parkın tanıtımı, özellikle tarih meraklıları, dalış tutkunları ve kültürel mirasa ilgi duyan ziyaretçileri çekmektedir. Bölgeye gelen turistler, sualtı kültürel mirasını keşfetmenin yanı sıra, yerel işletmelerden hizmet alarak yöresel ekonomiyi destekleyip canlandırmaktadırlar. Artan turist akışı, konaklama, yiyecek-içecek ve diğer turistik hizmetlere talebi artırarak yerel halkın ekonomik durumunu iyileştirmekte ve istihdam olanaklarını artırmaktadır. Böylece, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, hem bölgedeki kültürel mirası koruma çabalarını desteklemekte hem de yerel ekonomi için sürdürülebilir bir gelişim beklentisi sunmaktadır.

Yeni Koruma Yöntemlerinin Geliştirilmesi: Teknolojinin ilerlemesi, sualtı kültürel mirasının korunması ve yönetilmesi için yeni ve daha etkili yöntemlerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle uzaktan algılama, 3D tarama ve dijital arşivleme gibi yenilikçi teknolojiler, sualtı kalıntıları daha iyi belgelemek ve koruma stratejilerini optimize etmek için kullanılabilir. Bu tür yenilikler, sadece mevcut miras öğelerinin korunmasında değil, aynı zamanda yeni keşiflerde ve araştırmalarda da büyük bir potansiyel taşımaktadır. Geliştirilen yeni koruma yöntemleri, çevresel değişikliklere karşı daha sağlam bir savunma mekanizması sunarken, uygulayıcıların sahada daha etkili kararlar almasına imkân tanımaktadır. Bu teknolojik yenilikler, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın sürdürülebilirliğini artırarak hem tarihi değerleri koruma hem de eğitim ve turizm potansiyelini güçlendirme konusunda kritik bir rol oynamaktadır.

Bilgi ve Teknoloji Gelişimi: Bilgi ve teknolojiye gelişmeler, sualtı koruma alanlarının oluşturulması, yönetimi ve politikalarının geliştirilmesi açısından hayati bir rol oynamaktadır. Bu ilerlemeler, deniz ekosistemlerini daha iyi anlamaya ve sürdürülebilir koruma stratejileri geliştirmeye olanak tanımaktadır. İlgili bilginin doğru tespiti ve teknolojinin doğru kullanımı halinde Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı başta olmak üzere bütün sualtı koruma alanları açısından fırsatlar sunmaktadır.

Halkın Bilinçlendirilmesi ve Katılımı: Sualtı kültürel mirasıyla ilgili toplumda bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması, yerel halkın projelere daha fazla katılım göstermesini sağlayabilir. Bu tür bilinçlendirme çalışmaları, genç nesillerin ve yerel toplulukların sualtı mirasının değeri hakkında bilgi edinmelerini ve bu mirası koruma konusunda duyarlılık geliştirmelerini teşvik eder. Eğitim programları, atölye çalışmaları ve

toplum etkinlikleri aracılığıyla gerçekleştirilen bu faaliyetler, halkın tarihsel ve kültürel değerleri sahiplenerek koruma çabalarına doğrudan katkıda bulunmasına olanak tanır. Yerel halkın, sualtı mirasının korunması adına gerçekleştirilen projelere katılımı, sürecin demokratik bir temele oturmasını sağlar ve toplumsal destek zeminini güçlendirir. Bu durum, ayrıca, koruma çalışmaları için gereken kaynakların ve yardımların artırılmasına yardımcı olurken, projenin sürdürülebilirliğini de destekler. Halkın bilinçlendirilmesi ve katılımı, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın yalnızca bir turizm merkezi olmasının ötesinde, yerel topluluklar için anlamlı ve değerli bir miras alanı olarak kalmasını sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Artan Ekoturizm Talebi: Günümüzde ekoturizme ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına olan ilginin büyük bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, çevresel sürdürülebilirliğe odaklanan bireyler ve topluluklar, doğal ve tarihi kaynakları koruma misyonunu benimsemekte ve bu amaçla seyahat etmektedir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, sunduğu iklimsel ve ekosistem açısından zengin deneyimler ile ekoturizm talebini karşılamak için büyük bir potansiyele sahiptir. Park, sualtı kültürel mirasına olan ilgi ile birlikte, doğa ve tarih tutkunlarına eşsiz bir deneyim sunmakta; bu da ekoturizme yönelik ziyaretçi sayısını artırmaktadır. Özellikle doğa gözlemcileri ve dalgıçlar için muazzam fırsatlar sunan bu alan hem eğitici hem de keşif dolu bir deneyim arayanların ilgisini çekmektedir. Ekoturizm faaliyetlerinin artırılması, yalnızca doğanın korunmasına katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bölgedeki yerel ekonominin kalkınmasına da önemli katkılar sunmaktadır. Yerel halk, ekoturizmin getirdiği ziyaretçi akışı sayesinde işletme ve hizmet sektörlerinde yeni fırsatlar elde edebilirken, bölgeye özgü ürünlerin tanıtımı ve satışı ile ekonomik durumlarını iyileştirme imkanını bulmaktadır. Böylece, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, çevresel sürdürülebilirlik ilkesini destekleyerek, doğanın korunması ve yerel halkın ekonomik refahı arasında bir denge kurulmasına katkıda bulunma potansiyeline sahip olmaktadır.

Bilimsel Araştırmalar İçin Destek: Sualtı arkeolojisi ve kültürel miras konularına olan ilginin artması, araştırma projeleri için finansal destek bulma olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır. Bu bağlamda, akademik çevreler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası fon sağlayıcıların dikkatini çeken projeler, araştırma bütçelerini genişleterek daha fazla kaynak elde etme fırsatı sunmaktadır. Artan ilgi, sadece Gelibolu bölgesindeki sualtı kültürel mirasının korunmasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye genelindeki benzer

projelerin de desteklenmesine katkıda bulunabilir. Bu gelişmeler, küresel ölçekte sualtı arkeolojisi ve kültürel miras koruma konularında yeni buluşlara ve bilgi üretimine zemin hazırlamaktadır. Örneğin, araştırma projeleri esnasında elde edilen veriler, akademik yayınlar yoluyla geniş kitlelere ulaşarak toplumsal farkındalığı artırabilir. Bunun yanı sıra, araştırmalar sayesinde elde edilen bilgiler, sualtı mirasının korunmasına yönelik yöntemlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında önemli bir referans kaynağı oluşturur. Bilimsel araştırmalar desteklenerek, sadece Gelibolu'nun tarihi ve kültürel zenginlikleri değil, aynı zamanda Türkiye'nin sualtı mirası da uluslararası düzeyde tanıtılır. Bu durum hem ilgili toplulukların hem de ülkelerin kültürel mirası korumadaki rolünü güçlendirerek sürdürülebilir koruma stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlar.

Medya ve Teknolojiyle Tanıtım Fırsatları: Sosyal medya ve dijital platformlar, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın tanıtımını daha geniş kitlelere ulaştırma fırsatı sunmaktadır. Günümüzde, etkili bir çevrimiçi varlık oluşturmak, projelerin görünürlüğünü artırmak için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, sosyal medya kanalları, fotoğraf ve videolar aracılığıyla zenginleştirilmiş içeriklerin paylaşılmasına olanak tanıyarak, potansiyel ziyaretçilerin ilgisini çekmekte büyük rol oynamaktadır. Ayrıca, interaktif içeriklerin, sanal tur imkânlarının ve diğer dijital araçların kullanımı, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını önemli ölçüde kolaylaştırabilir. Sanal turlar, ziyaretçilere fiziksel olarak bulundukları yerden parkı keşfetme olanağı sunarak, daha fazla kişi için çekici hale gelmesini sağlar. Bu tür dijital deneyimler, ilgili hedef kitleyle etkileşimi artırarak, insanların sualtı kültürel mirasına karşı duydukları merakı ve ilgi seviyesini yükseltebilir. Medya ve teknolojiyle sağlanan bu tanıtım fırsatları, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı'nın farkındalığını artırmanın yanı sıra, bölgenin turistik potansiyelini de desteklemekte; böylece hem yerel hem de uluslararası düzeyde kültürel mirasının korunmasına dair toplumsal bilinci güçlendirmektedir.

4.9.4. Tehditler

Çevresel Tehditler: Deniz seviyesi yükselmesi ve kirlilik gibi çevresel faktörler, sualtı mirasının zarar görmesine neden olabilir. Bu tehditler, sadece varlıkları değil, aynı zamanda bölgenin ekosistem dengesini de tehdit eder. İnsan faaliyetleri, kötü yönetim biçimleri veya doğal felaketler sonucunda sualtı mirasının zarar görmesi, gelecekte önemli

tarihsel kayıplara yol açabilir. Koruma önlemlerinin yetersiz olması, bu varlıkların gelecek nesillere aktarılmasına engel teşkil edebilir.

İnsan Kaynaklı Tehditler: Sualtı koruma alanları ve sualtı parkı projeleri, deniz ekosistemlerini korumayı ve biyoçeşitliliği artırmayı amaçlayan önemli girişimlerdir. Ancak, bu alanlar, insan kaynaklı faaliyetlerden kaynaklanan ciddi tehditlerle karşı karşıyadır. Bu tehditler, koruma çabalarını baltalayarak ekosistemlerin bozulmasına ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına neden olabilir. Ayrıca sualtı insan hareketliliğinin artması, görüntüleme, temas gibi nedenlerle kültürel mirasın tahribatı, define ve hazine arayışları, hatıra almak için kültür mirasına zarar verme gibi tehditler barındırır.

Yasadışı Faaliyetler: Sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik en büyük tehditlerden biri de yasadışı faaliyetlerdir. Kaçakçılık, hırsızlık ve yasa dışı kazı faaliyetleri, bu alandaki koruma çabalarını engellenmiş bir durum yaratabilir. Denetim eksiklikleri, bu tehditlere karşı savunmasız kalınmasına yol açabilir. Yasadışı faaliyetler, sualtı kültürel mirasının korunması açısından ciddi bir tehdit oluşturarak, koruma çalışmaları için gerekli olan hukuki ve toplumsal destekleri zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, etkili bir koruma için, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve yasadışı faaliyetlerle mücadele stratejilerinin geliştirilmesi elzemdir.

Sosyal ve Ekonomik Baskılar: Bölgedeki yerel topluluklar arasında ekonomik kazançlar ile koruma önlemleri arasında bir denge sağlanması gerekmektedir. Yerel halk, kültürel mirasın korunmasını desteklemek istemekle birlikte, aynı zamanda geçim kaynakları ve ekonomik gelirlerini artırma ihtiyacı da taşımaktadır. Bu durum, koruma önlemleri ile ekonomik beklentiler arasında bir gerilim yaratma potansiyeline sahiptir. Ekonomik baskılar, yerel toplulukların koruma politikalarında esneklik göstermesine ve bu politikaların gevşetilmesine neden olabilir. Özellikle turizm gelirlerine bağımlı olan toplumlarda, hızlı ekonomik fayda sağlama isteği, uzun vadeli koruma stratejilerini tehdit eden adımlar atılmasına yol açabilir. Bu durum, mirasın korunması açısından ciddi sonuçlar doğurabilir; zira korunması gereken kalıntılar ve simgeler, ekonomik çıkarlar uğruna ihmal edilebilir veya yok edilebilir. Sosyal ve ekonomik baskılar, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi önemli kültürel miras alanlarının korunmasını tehdit etmekte ve denge sağlandığında hem yerel halkın ekonomik refahına hem de mirasın korunmasına katkı sağlanabileceğini göstermektedir.

Ulusal ve Uluslararası Politikalar: Sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik yasal boşluklar ve yetersiz uluslararası iş birlikleri, koruma projelerinin etkinliğini ciddi şekilde sınırlayabilir. Bu noktada, yetersiz yasal çerçeveler, korunması gereken varlıkların hukuki statüsünü belirsiz bırakarak koruma çalışmalarının etkin bir şekilde uygulanmasını zorlaştıran önemli bir faktördür. Ulusal düzeyde, çeşitli yasaların ve düzenlemelerin eksikliği ya da güncellenmemesi, mirasın korunması için gereken önlemlerin alınmasını engelleyebilir. Ayrıca, uluslararası iş birliklerinin zayıf olması, farklı ülkelerde bulunan sualtı mirası ile ilgili koruma stratejilerinin uyumsuz olmasına neden olur. Bu durum, global ölçekte mirasın korunması adına ortak bir anlayış oluşturmada zorluklar yaratır ve yerel projelerin daha geniş çapta desteklenmesini kısıtlar. Dolayısıyla, bu tür politik eksikliklerin giderilmesi ve uluslararası düzeyde daha fazla iş birliği sağlanması, sualtı kültürel mirasının korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Rekabet Eden Turizm Destinasyonları: Turizm pazarındaki rekabetin artması, Gelibolu'nun ön plana çıkmasını zorlaştırabilir. Özellikle benzer özelliklere sahip bazı alternatif destinasyonların tanıtımı ve ziyaretçi çekiciliği, bölgenin yerini etkileyebilir.

İklim Değişikliği: İklim değişikliği, sualtı koruma alanları ve sualtı parkı projeleri için giderek büyüyen bir tehdit oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin etkileri, denizlerin kimyasal, fiziksel ve biyolojik yapısını değiştirerek sualtı ekosistemlerini ciddi şekilde etkiler. Bu etkiler, deniz yaşamının sürdürülebilirliğini tehlikeye atarken, koruma çabalarını da zayıflatmaktadır.

Aşırı Turizm Riski: Sualtı koruma alanları ile sualtı parkları da diğer bütün kültürel miras alanlarında olduğu üzere doğru planlama ile turizme açılmalı ve turistleri ağırlamalıdır. Taşıma kapasitesi, etkin alan kullanımı, atık yönetimi vb. alan planlama unsurları oluşturulmadan ve kapasitenin üzerinde turist ağırlanması durumu bir tehdit olarak alanın zarar görmesine neden olacaktır.

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı, Türkiye'nin sualtı kültürel miras koruma politikalarının başarılı bir örneğini sunmaktadır. Ancak, bu modelin sürdürülebilirliği için finansal destek, altyapı iyileştirmeleri ve eğitimli personel gibi unsurların güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, çevresel ve yasadışı tehditler gibi dışsal faktörlere karşı daha güçlü önlemler alınması, projenin uzun vadeli başarısını güvence altına alacaktır. Türkiye'nin bu alanda uluslararası iş birliklerini artırması ve yeni koruma teknolojilerini entegre etmesi, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı modelini daha etkili hale getirebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik mevcut politikaları, bu mirasın sürdürülebilirliğini sağlama stratejilerini ve uluslararası çerçevede bu alanda yapılan önemli girişimleri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Sualtı kültürel mirası, denizcilik, ticaret ve savaş tarihine ışık tutan önemli unsurlar barındırmakla kalmayıp ulusal kimlik ve insanlığın ortak geçmişinin geleceğe taşınması açısından da büyük bir sorumluluk teşkil etmektedir. Bu mirasın korunması, sadece fiziksel önlemlerle sınırlı kalmamakta; uluslararası iş birliği, yasal düzenlemeler, teknolojinin kullanımı ve toplumsal farkındalık oluşturma gibi çok yönlü stratejiler gerektirmektedir.

5.1. Sualtı Kültürel Mirası Koruma Çalışmalarının Değerlendirilmesi ve Mevcut Durum Analizi

UNESCO'nun "Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme" gibi uluslararası çerçeveler, sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik küresel düzeyde farkındalık yaratmakta ve bu alanda rehberlik sağlamaktadır. Bu sözleşmenin tarafları arasında yer almasa da Türkiye'nin bu alandaki önemli girişimlerinden biri olan Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi, Çanakkale Savaşları'nın deniz cephesine dair zengin kültürel mirasını koruma, bilimsel araştırmalar için bir platform sunma ve bu mirası turizme kazandırma amacıyla öne çıkmaktadır. Proje, tarihî batıkların korunması ve sualtı arkeolojisinin gelişimi açısından büyük bir başarı sağlamış, aynı zamanda dalış turizmi sayesinde bölgenin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sunmuştur.

Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı hem tarihî hem de biyolojik çeşitlilik açısından zengin bir bölge oluşturarak, tarih severler ve dalış meraklıları için eşsiz bir deneyim alanı sunmuştur. Parkın kurulması, sualtı kültürel mirasına yönelik farkındalığı artırmış, ulusal ve uluslararası düzeyde geniş bir ilgi yaratmıştır. Bu tür projeler sadece turistik açıdan değil, bilimsel araştırmalar ve eğitim faaliyetleri için de büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Dijital teknolojilerin, özellikle 3D modelleme ve sanal gerçeklik gibi yenilikçi yöntemlerin kullanılması, sualtı kültürel mirasının daha geniş kitlelere tanıtılmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, sualtı kültürel mirasının korunması sadece tarihî ve kültürel bir görev değil, aynı zamanda ekonomik, bilimsel ve çevresel boyutları olan çok yönlü bir sorumluluk olarak görülmelidir. Özellikle Türkiye'nin Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi, sualtı arkeolojisinin gelişmesine önemli katkılar sunarak uluslararası alanda örnek teşkil eden bir koruma modeli olmuştur. Ancak yasa dışı kazılar, iklim değişikliği ve yetersiz finansman gibi sorunlar, bu alandaki koruma çalışmalarını zaman zaman tehdit etmektedir. Bu nedenle, daha etkin koruma stratejilerinin geliştirilmesi, teknolojik yeniliklerin daha geniş bir şekilde uygulanması ve sürdürülebilir finansman kaynaklarının güvence altına alınması gerekmektedir.

Gelecekte, Türkiye'nin sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik eksikliklerin giderilmesi adına ulusal politikaların güçlendirilmesi, yerel halkın ve turizm sektörünün bu sürece daha fazla dahil edilmesi önem arz etmektedir. Eğitim ve farkındalık artırma çalışmaları, toplumun bu mirası sahiplenmesine yardımcı olacak en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Ekoturizm ve sürdürülebilir turizm stratejileri, bu tür projelerin ekonomik ve çevresel boyutlarını desteklerken, deniz ekosisteminin korunmasına da katkı sağlayacaktır.

Bu amaçla Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma alanındaki ilerlemeleri dikkate değer olmakla birlikte, bu çabaların daha ileriye taşınması için bütüncül koruma politikalarının geliştirilmesi, uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi ve teknolojik yeniliklerin daha etkin kullanılması gerekmektedir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı Projesi, bu alanda gelecekte yapılacak projeler için bir model oluşturmuş ve Türkiye'nin sualtı kültürel mirasını koruma çabalarına önemli bir katkı sağlamıştır. Sualtı kültürel mirasının korunması, geçmişin izlerini gelecek nesillere aktarmak ve insanlığın ortak kültürel hazinesini koruma sorumluluğunu yerine getirmek adına kritik bir görevdir. Bu çabalar, toplumların kültürel kimliğini güçlendirerek, ulusal ve uluslararası düzeyde kültürel zenginliklerin sürdürülebilir bir şekilde korunmasına katkıda bulunacaktır.

Diğer yandan, tez çalışmamızın sonuç verdiği bazı çıkarımlar ve tartışmalar şöyle ortaya konulabilir.

Türkiye'nin Sualtı Kültürel Mirasını Koruma Politikalarının Etkinliği: Türkiye, UNESCO'nun Sualtı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi ile ne derece uyumlu olduğunu irdelemektedir ve bu sözleşmeye taraf olmamakla beraber uluslararası standartları benimsemiştir; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile koruma politikalarını yasal çerçeveye oturtmuştur. Ayrıca, Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı modeli,

sürdürülebilir koruma çabalarına katkıda bulunmakta, ancak çevresel faktörler ve teknolojik yeniliklerle daha da geliştirilebilir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda “Kültür varlıkları”; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.” Şeklinde tanımlanmaktadır. Kültür varlığını taşınır ve taşınmaz olarak iki ayrı gruba ayırmıştır. Kanununda sualtı kültürel miras öğelerine yönelik başka bir tanımlama ya da atıf bulunmamaktadır. Koruma kanununda uluslararası mevzuat göz önüne alınarak yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Modeli: ÇATAB, Çanakkale Savaşları’nın deniz cephesine ışık tutan projelerle bu alandaki koruma faaliyetlerini yürütmektedir. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı projesi, batıkların belgelenmesi ve korunması için önemli bir adım atmış, bu sayede Türkiye’nin dalış turizmi ve kültürel tanıtım faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. ÇATAB’ın bu modeli, Türkiye’nin sualtı kültürel mirasını koruma çabalarına ciddi bir katkı sağlamaktadır, ancak daha geniş bir katılım ve iş birliği ile (örneğin; üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları) sürdürülebilirliği artırılabilir.

Çevresel Faktörler ve Sürdürülebilirlik: İklim değişikliği, deniz seviyesindeki yükselmeler gibi çevresel faktörler, sualtı kültürel mirası üzerinde önemli tehditler oluşturmaktadır. Türkiye’nin bu tehditlerle başa çıkmak için çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini entegre etmesi gerekmektedir. Brundtland Raporu’na dayanan sürdürülebilirlik kavramı, bu tür miras alanlarının korunmasında gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak stratejik planların geliştirilmesini gerektirir.

Bu çalışma, Türkiye’nin sualtı kültürel mirasının korunmasına yönelik mevcut politikaları, sürdürülebilirlik stratejilerini ve uluslararası çerçevede yürütülen girişimleri kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir. Sualtı kültürel mirası, yalnızca denizcilik ve ticaret tarihi açısından değil, ulusal kimliğin ve insanlığın ortak geçmişinin korunmasında da hayati bir rol oynamaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, literatür, koruma ve kültürel miras yönetimi olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmektedir.

5.2. Literatür Açısından Değerlendirme

Sualtı kültürel mirasına yönelik çalışmalar, genellikle bu alanın korunması ve sürdürülebilirliğine ilişkin ulusal ve uluslararası girişimleri ele almaktadır. Ancak bu çalışma, Türkiye'nin sualtı kültürel mirası bağlamında mevcut literatürde bazı eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin sualtı mirasına dair bilimsel araştırmaların sınırlı olduğu ve bu alandaki akademik çalışmaların artırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Yerel ölçekli çalışmalar, özellikle Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi projelerle, literatürdeki önemli boşlukları doldurmakla birlikte, genel anlamda Türkiye'nin sualtı kültürel mirasının korunması ve tanıtılması üzerine daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Dijital teknolojilerin, özellikle 3D modelleme ve sanal gerçeklik gibi yenilikçi araçların, sualtı kültürel mirasının korunması ve tanıtılmasındaki potansiyeli, literatürde daha derinlemesine ele alınması gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır.

5.3. Koruma Açısından Değerlendirme

Sualtı kültürel mirasının korunması, fiziksel unsurların yanı sıra kültürel, çevresel ve ekonomik boyutları da kapsayan çok yönlü bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi projelerle sualtı kültürel mirasının korunması konusunda önemli adımlar atmış ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile koruma politikalarını yasal çerçeveye oturtmuştur. Fakat yasa dışı kazılar ve hazine avcılığı gibi tehditlerin önlenmesi adına daha sıkı denetim mekanizmaları oluşturulması ve caydırıcı cezai yaptırımların artırılması gerekliliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği ve deniz seviyesindeki değişiklikler gibi çevresel faktörlerin sualtı kültürel mirasına olan etkileri dikkate alınmalı ve koruma stratejilerine çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri entegre edilmesi gerekmektedir. Teknolojik yenilikler, özellikle dijital koruma ve sanal gerçeklik gibi araçların kullanımı, bu mirasın korunmasında ve daha geniş kitlelere tanıtılmasında önemli katkılar sağlayabilir.

5.4. Kültürel Miras Yönetimi Açısından Değerlendirme

Kültürel miras yönetimi, sadece koruma faaliyetlerini değil, aynı zamanda bu mirasın topluma tanıtılması, farkındalık yaratılması ve eğitim faaliyetleri yoluyla toplumla bütünleşmesini de kapsamaktadır. Türkiye'nin sualtı kültürel mirası, kültürel miras yönetimi bağlamında hem önemli fırsatlar hem de bazı zorluklar barındırmaktadır. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi projeler, dalış turizmi ve ekoturizm gibi sürdürülebilir ekonomik faaliyetlere olanak tanıyarak, bu mirasın daha geniş kitlelere tanıtılmasında ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu projelerin uzun vadede sürdürülebilirliğinin sağlanması, daha geniş katılımla desteklenmesi ve yerel halkın yanı sıra turizm sektörü temsilcilerinin sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Eğitim ve farkındalık çalışmalarının artırılması, ekoturizm ve sürdürülebilir turizm stratejileri ile desteklenen bütüncül bir yaklaşım, sualtı kültürel mirasının korunmasına ve yönetimine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, ulusal ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi, niversiteler, sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluklarla ortak projelerin geliştirilmesini teşvik edecek çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin sualtı kültürel mirası, yalnızca geçmişin korunması açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, kültürel değerlerin tanıtımı ve bilimsel araştırmalar için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu mirasın korunmasında daha bütüncül ve stratejik bir yaklaşım benimsenmeli, uluslararası iş birliği artırılmalıdır. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı gibi projeler, bu alandaki en iyi uygulama örneklerinden biri olarak öne çıkmakta ve gelecekteki projelere model teşkil etmektedir. Sualtı kültürel mirasının korunması, geçmişi koruma sorumluluğunun ötesinde, bu değerleri gelecek nesillere aktarma bilincini de beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Genel Tebliği. (2009, 20 şubat). *Resmi Gazete* (No: 27147). Erişim: 6 Nisan 2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090220-12.htm>
- Acar,  . (2018). Kilikya Bölgesinde Sualtı Kültür Mirasının Korunması Perspektifinde    Boyutlu Grafik Modelleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Acua (2024). *U.S. Domestic Law Federal and State*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://acuaonline.org/uch-laws-issues-ethics/us-domestic-law/>
- Adams, J. (2001). “Ships and boats as archaeological source material”. *World Archaeology*, 32 (3), 292-310.
- Alpözen, O. U. (1983). “The Bodrum museum of underwater archaeology”. *Museum International*, 35 (1), 61-63.
- Alyanak,  . M. (2024). *Gelibolu Tarihi Su Altı Parkı, savaşın izlerini taşıyan batıklarıyla dalış tutkunlarının yeni rotası oldu*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/gelibolu-tarihi-su-alti-parki-savas-in-izlerini-tasiyan-batiklariyla-dalis-tutkunlarinin-yeni-rotasi-oldu/3167109>
- Andr s, A. N., Pozuelo, F. B., Marim n, J. R. and de Mesa Gisbert, A. (2012). “Generation of virtual models of cultural heritage”. *Journal of Cultural Heritage*, 13 (1), 103-106.
- Arslan, M. (2006). “Küreselleşme ve yerellik ikileminde buldan halk kültürü”. *Buldan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 23-24 Kasım 2006, Pamukkale Üniversitesi Buldan Meslek Yüksekokulu, Denizli, 711-715.
- Atay, L., Aksu, M., Yıldıırım, H. M. ve Korkmaz, H. (2019). *Turizm Envanteri ve Strateji  alışması Çanakkale Destinasyonu*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Canakkale-Turizm-Envanteri-Strateji-Calismasi.pdf>

- Australian Government Department of Climate Change, Energy, the Environment and Water (2010). *Australian Underwater Cultural Heritage Intergovernmental Agreement*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://www.dcceew.gov.au/parks-heritage/heritage/publications/australian-underwater-cultural-heritage-intergovernmental-agreement>
- Avcı, S. (2017). *Nusret Mayın Gemisi' 14 yıldır turizme katkı sağlıyor*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/nusret-mayin-gemisi-14-yildir-turizme-katki-sagliyor/1017924>
- Bircan, K., Bircan, M. ve Erkurt, O. (2012). Alanya tersanesi interaktif denizcilik merkezi oluşturma projesi deneysel arkeoloji. 15. *Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı Bildiriler Kitabı SBT'2012*, 17-18 Kasım 2012, İstanbul, 48-58.
- Birtane, Y. (2021). “Bir anma ritüeli: Anzak şafak ayını”. *Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 57-79.
- Büyükkuru, M. (2023). “Kùltürel mirasın aktarımında dijital teknolojilerin kullanımı”. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13 (İhtisaslaşma Özel Sayısı), 134-150.
- Can, M. (2009). *Kùltürel Miras ve Müzecilik Çalışma Raporu*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0>
- Casson, L. (2002). *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler*. G. Ergin (çev.). Homer Kitabevi: İstanbul.
- Colson, A., Hauer, D., Gamstedt, E. K. and Schofield, E. (2019). “Keeping an eye on conserved ships, why implement long-term monitoring?” *ICOM-CC WOAM*, 276-280.
- Constantinidis, D. (2016). “Crowdsourcing Culture: Challenges to Change”. K. J. Borowiecki, N. Forbes and A. Fresa (eds.). In *Cultural Heritage in a Changing World* (pp. 215-236). Springer International Publishing: Switzerland.
- Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun (2014, 19 Haziran). *Resmi Gazete* (No: 29044). Erişim: 6 Nisan 2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6546.pdf>

- ÇATAB (2016). *2016-2020 Stratejik Plan*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/stratejik-plan>
- ÇATAB (2019). *2019-2023 Stratejik Plan*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/stratejik-plan>
- ÇATAB (2020). *Havuzlar Mevkii Eko Turizm Alanı İmar Planına Esas Jeolojik Jeoteknik Etüt Raporu*. Erişim: 28 Ekim 2024, https://canakkaletarihialan.gov.tr/data/aski-icin-dokumanlar/damakcilik_zkm/Damakcilik_Zkm_Plan_Aciklama_Raporu.Pdf
- ÇATAB (2023). *6 aylık faaliyet raporu*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/faaliyet-raporlari>
- ÇATAB (2023). *Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı proje raporu* [Yayımlanmamış arşiv belgesi, bu belgeye erişim özel izin gerektirmektedir.]. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, Arşiv Bölümü, Çanakkale, Türkiye.
- ÇATAB (2023). *Suyun altındaki tarih için çalıştay başladı*. Erişim: 17 Aralık 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/haber/17-suyun-altindaki-tarih-icin-calistay-basladi>
- ÇATAB (2024). *2024-2028 Stratejik Plan*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/stratejik-plan>
- ÇATAB (2024). *Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı proje raporu* [Yayımlanmamış arşiv belgesi, bu belgeye erişim özel izin gerektirmektedir.]. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, Arşiv Bölümü, Çanakkale, Türkiye.
- ÇATAB (2023). *Mesudiye Topu*. Erişim: 17 Aralık 2024, <https://canakkaletarihialan.gov.tr/tr/ziyaret/diger-ziyaret-noktalari/mesudiye-topu>
- Çerik, E. Y. (2022) *Su Altı Kültür Mirasının Korunması ve Sunumu Çanakkale Savaş Alanları Tekke Koyu Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Çınar, M. (2022). *Geçmişten Günümüze Süveyş Kanalı'nın Jeopolitiği*. İksad Yayınevi: Ankara.

- Damour, M., Church, R., Warren, D. and Horrell, C. (2019). *Utilizing 3D optical and acoustic scanning systems to investigate impacts from the oil spill on historic shipwrecks*. Erişim: 17 Aralık 2024, <https://onepetro.org/OTCONF/proceedings-abstract/19OTC/1-19OTC/181398>
- De Graauw, A. (2022). “Ancient port structures”. *1st International Conference on Mediterranean Harbour Cities*, 27 September – 1 October, Aix-en-Provence, France.
- Deniz, G. (2022). “Kültürel mirasın korunması için sürdürülebilir miras yönetimi: Türkiye örneği”. *Kent Akademisi*, 15 (3), 1204-1222.
- Deniz, Y. S. ve Avcı, M. (2023). “UNESCO anma ve kutlama programlarının kültürel miras farkındalığına etkisi”. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 123-148.
- Diving Gelibolu. (2023). *Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı*. Erişim: 17 Aralık 2023, <https://divinggelibolu.com>
- Doğan, H. (2020). “Kültürel miras turizmi ve ekonomik etkileri: Gelibolu örneği”. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 45-58.
- Dunkley, R., Morgan, N. ve Westwood, S. (2011). “Visiting the trenches: Exploring meanings and motivations in battlefield Tourism”. *Tourism Management*, 32 (4), 860-868.
- Dölger, M. V. (2014). “Kültür varlıklarının ve sanat eserlerinin hukuki açıdan korunması”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1), 107-161.
- Erbay, M. (2018). “Uzaktan algılama teknolojilerinin arkeoloji alanında kullanımı ve müze bilim alanına yaptığı katkılar”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 17 (33), 61-75.
- Erbey, D. (2018). “Tarihi, kültürel ve doğal değlerlerin korunması ve yönetiminde yeni bir yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı”. *Planlama Dergisi*, 28 (3), 282-301.
- Erdem, S. (2022). “Deniz ekosisteminin korunmasında batıkların rolü: Gelibolu örneği”. *Ekoloji Dergisi*, 30 (1), 101-115.
- Erdoğan, E. ve Çetinkaya, D. M. (2018). “Kültürel mirasın korunmasında bir yöntem olarak ekomüzeler”. *1. Uluslararası Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras Kongresi Bildiriler Kitabı*, 24-27 Ekim, Karabük.

- Ervin, J., Sekhran, N., Dinu, A., Gidda, S., Vergeichik, M. ve Mee, J. (2010). *Protected areas for the 21st century: Lessons from UNDP/GEF's portfolio*. New York: United Nations Development Programme & Montreal.
- Eschel, E. S. (2017). "International underwater cultural heritage governance: Past doubts and current Challenges". *Berkeley Journal of International Law*, 35, 219-261.
- European Commission. (2020). *Horizon Europe: Framework Programme for Research and Innovation*. Erişim: 17 Aralık 2023, https://commission.europa.eu/index_en
- European Commission. (2023). *Cultural heritage*. Erişim: 17 Aralık 2023, <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage>
- Fidan, A. (2016). "Antik liman kentlerindeki sosyal yaşam üzerinde deniz ticaretinin etkisi: Tieion / Teion antik kenti üzerine bir inceleme". *Journal of Urban Academy*, 9 (3), 84-101.
- Fleming, A. (2008). "Standards of international cultural and financial institutions for cultural heritage protection and management". *28th Annual Conference of the International Association for Impact Assessment*, 4-8 Mayıs, Perth, Australia.
- Gölbaş, A. (2018). Sualtı arkeolojisinin gelişim süreci ve terminoloji sorunları (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gölbaş, A. (2019). "Sualtı arkeolojisinin terminoloji sorunsalı". *Cedrus*, 7, 589-605.
- Gutierrez, A. M., Vexo, F. and Thalman, D. (2008). *Stepping into virtual reality*. London: Springer Science and Business Media.
- Günay, R. (2007). "Kültür mirasını korumada çeşitli yaklaşımlar". *Colloquium Anatolicum*, 6, 1-25.
- Gündüz, O. (2012). Uluslararası burslu öğrencilerin Türkiye'de eğitim görme beklentileri ve kariyer hedefleri (Uzmanlık Tezi). Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2021). *Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı açıldı*. Erişim: 25 Temmuz 2024, <https://www.gmka.gov.tr/haber/gelibolu-tarihi-su-alti-parki-acildi>

- Halaç, H. H. ve Öğülmüş, V. (2021). “Kültürel miras verilerinin dijital olarak depolanması: OpenHeritage3D örneği”. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11 (2), 521-540.
- Heng, D. (2019). Ships, shipwrecks, and archaeological recoveries as sources of Southeast Asian history. In D. Ludden (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Asian History* (s. 1-29). New York: Oxford University Press.
- ICOMOS. (2023). *Underwater cultural heritage*. Erişim: 6 Nisan 2025, <https://icuch.icomos.org/>
- Johnson-Roberson, M., Bryson, M., Friedman, A., Pizarro, O., Troni, G., Ozog, P. and Henderson, J. C. (2017). “High-resolution underwater robotic vision-based mapping and three-dimensional reconstruction for archaeology”. *Journal of Field Robotics*, 34 (4), 625-643.
- Jung, Y., Behr, J. and Graf, H. (2011). X3DOM as a carrier of the virtual heritage. *International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XXXVIII-5/W16, 475-482.
- Karapınar, E. ve Barakazi, M. (2017). “Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri”. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.
- Kılıç, E. (2021). “Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı’nda yapılan bilimsel araştırmalar ve sonuçları”. *Deniz Bilimleri Dergisi*, 18 (4), 123-136.
- Kocabaş, U. (2012). “Yenikapı batıkları ve sualtı arkeolojisi”. *15. Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı Bildiriler Kitabı* (Ed. Akın Savaş Toklu), 17-18 Kasım 2012, 39-47.
- Kuşçuoğlu, Ö. G. ve Taş, M. (2017). “Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1), 58-67.
- Kültür Bakanlığı K.T.V.K. (1999). 660 No’lu İlke Kararı: *Taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları*. Ankara.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (28 Haziran 1983). Sayı: 2863. Erişim: 06 Nisan 2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863-20111026.pdf>
- Legislation. (1973). *Protection of Wrecks Act 1973*. Erişim: 06 Nisan 2025, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/33>

- Lök, H. (2015). “Kültürel varlıkların teşvik ve finansmanı: İpek yolunda Osmanlı kenti Mudurnu’nun devlet desteklerinden yararlanma potansiyeli”. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1).
- Muşkara, Ü. (2017). “Yeni medyanın kültürel miras konulu uygulamaları”. *Erdem Dergisi*, 73, 89-110.
- Nikonova, A. ve Biryukova, M. (2017). “The role of digital technologies in the preservation of cultural Heritage”. *Muzeológia a Kultúrne Dedičstvo*, 5 (1), 169-173.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Terim olarak somut olmayan kültürel miras*. Erişim: 5 Aralık 2023, <http://www.millifolklor.com>
- Oktay, S., Taş, N. ve Taş, M. (2020). “Kültürel miras alanlarının korunması ve afet yönetimi ilişkisi”. *Resilience*, 4 (2), 305-321.
- Open Heritage 3D. (2023). *Hakkında*. Erişim: 6 Aralık 2023, <https://openheritage3d.org/about>
- Özdoğan, M. (2018). “Türk arkeolojisinin sorunları ve bazı öneriler”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58, 355-366.
- Parks Canada. (2014). *Underwater archaeology*. Erişim: 6 Nisan 2025, <https://parks.canada.ca/culture/arch/mer-sea>
- Petzet, M. (2003). Introductory lecture. In *Proceedings of the 14th ICOMOS General Assembly and International Symposium: “Place, Memory, Meaning: Preserving Intangible Values in Monuments and Sites”*.
- Reçber, S. (2022). “Açık denizlerin korunması ve deniz koruma alanları”. *Public and Private International Law Bulletin (Advanced online publication)*, 1-40.
- Roberts, H. (2018). “The British ratification of the underwater heritage convention: Problems and prospects”. *International and Comparative Law Quarterly*, 67 (4), 833-865.
- Ryan, M. (2020). The Mary Rose Museum. In M. O’Neill, J. Sandahl ve M. Mouliou (Eds.), *Revisiting Museums of Influence: Four Decades of Innovation and Public Quality in European Museums*. London.

- Sammur-Bonnici, T. ve Galea, D. (2015). SWOT analysis. In *Wiley Encyclopedia of Management*. John Wiley & Sons, Ltd., Hoboken, NJ, USA.
- Schmalta. (2024). *Underwater cultural heritage*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://schmalta.mt/underwater-cultural-heritage/>
- Smith, L. (2010). "Ethics or social justice? Heritage and the politics of recognition". *Australian Aboriginal Studies*, 2, 60-68.
- Srıııvas, H. (2015). *Heritage and conservation strategies: Understanding the justifications and implications*. Erişim: 14 Ekim 2023, <https://www.gdrc.org/heritage/heritage-strategies.html>
- Stořić, S. (2018). "The ancient maritime Silk Road: A shift to globalization". *Uluslararası Medeniyet alıřmaları Dergisi*, 3 (1), 304-320.
- Sualtı Kültürel Mirası İzleme Grubu. (2020). *UNESCO Türkiye Mill  Komisyonu*. Erişim: 20 Aralık 2023, <https://www.unesco.org.tr/Pages/57/1352/Sualt%C4%B1-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras%C4%B1-%C4%B0zleme-Grubu>
- Sürücü, O. ve Başar, M. E. (2016). "Kültürel mirası korumada bir farkındalık aracı olarak sanal gerçeklik". *Artium*, 4 (1), 13-26.
- The National Geographic Education. *Archaeology*. Erişim: 28 Ekim 2024, <https://education.nationalgeographic.org/resource/archaeology/>
- Thomas, L., Middleton, J. ve Phillips, A. (2003). *Guidelines for management planning of protected areas*. World Commission on Protected Areas (WCPA), s. 19-22. <https://www.iucn.org/themes/wcpa/pubs/guidelines.htm> (Erişim Tarihi: 25.11.2023).
- TRT Haber. (2019). *Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı projesi imzalandı*. Erişim: 24 Temmuz 2024, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/gelibolu-tarihi-sualti-parki-projesi-imzalandi-448172.html>
- TRT Haber. (2021). "Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı" açıldı. Erişim: 17 Aralık 2024, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/gelibolu-tarihi-sualti-parki-acildi-613636.html>

- Türkmenoğlu, E. ve Kocabaş, U. (2020). *Deniz Araştırmaları Hizmet Alımı İş Final Raporu*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Başkanlığı: HMS Majestic Batığının Dalış Turizmine Açılması Projesi.
- Tüt, K., Tuna, M. ve Aldoğan-Şenol, F. (2022). “Turizm ekseninde somut kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin incelenmesi”. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (4), 782-797.
- Unat, Y. (2023). “Arkeoloji ve astronomi; Arkeoastronomi”. *Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 1-34.
- UNESCO (1972). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*. Fransa: UNESCO.
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. (2020). *2020-2021 Faaliyet Raporları*. Erişim: 6 Nisan 2025, <https://www.unesco.org.tr>
- UNESCO. (17 Ekim 2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Fransa.
- UNESCO. (2001). *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*. Paris: UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2001). *Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi*. Fransa.
- UNESCO. (2003). *Türkiye Millî Komisyonu. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Paris. Erişim: 6 Nisan 2025, <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>
- UNESCO. (2023). *Educating to implement the 2001 Convention*. Erişim: 6 Nisan 2025, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375262>
- UNESCO. (2024). *Sualtı kültürel mirası: Tehditler*. Erişim: 10 Haziran 2024, <https://www.unesco.org/en/underwater-heritage/threats>
- UNESCO. (2023). *What is Intangible Cultural Heritage*. Erişim: 1 Aralık 2023, <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>
- Ünsal, D. ve Pulhan, G. (2012). Türkiye’de kültürel mirasın anlamı ve yönetimi. A. Aksoy, Z. Enlil, D. Ünsal, G. Pulhan, İ. Dinçer, N. Z. Gülersoy vd. (Ed.), *Kültürel Miras Yönetimi* içinde (s. 30-66). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Varol, F., Yiğit, A. Y. ve Ulvi, A. (2021). “Kültürel mirasın dijital ortamda 3B arşivlenmesi: Magoki Attar Cami sanal model örneği”. *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (1), 181-191.
- WHC. (2020). *World Heritage List*. Erişim: 6 Nisan 2025, <http://whc.unesco.org/en/list>
- Yeşildağ, B. ve Atay, L. (2011). “Savaş alanları turizmi: Gelibolu Yarımadası’na gelen ziyaretçilere yönelik bir çalışma”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (26), 267-280.
- Yılmaz, A. (2019). “Kültürel mirasın korunmasında eğitim programlarının rolü: Gelibolu örneği”. *Kültürel Miras Dergisi*, 7 (2), 77-89.

EKLER

EK 1

ÇATAB BELGELERİNİN KULLANIM İZNİ

T.C.
ÇANAKKALE SAVAŞLARI
GELİBOLU TARİHİ ALAN BAŞKANLIĞI
Personel ve Destek Hizmetleri Grup Başkanlığı

Sayı : E-45501077-622.03-40555

15.01.2024

Konu : Bilgi ve Belge Talepleri

Sayın Yıldray MEYDAN

İlgi : Başkanlık Makamının 12.01.2024 tarihli ve E-45501077-622.03-40527 Sayılı Olur'u.

Başkanlık makamının ilgi Olur'u ile Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinler arası Kültürel Miras Yönetimi Anabilim Dalındaki Tezli Yüksek Lisans çalışmasında kullanılmak üzere talep talep ettiğiniz bilgi, belge, veri ve arşiv dosyalarının kullanım izni talebiniz uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.